AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 250.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

• Tarihsel Hafiflik • İslam Ortaçağında Materyalizm ve Özgür Düşünce 2
• Kişisel Devrimin İpuçları • Yeşilçam'a Dair
• Gürcü Şiirinde Gezintiler
• Yaşam Bir Paradoks mu ?
• Acıların Şairi: Cahit Sıtkı Tarancı
• Söyleşi: Fransa'da Göçmenlik Sorunu.

EŞBER YAĞMURDERELİ
Düşünceye Özgürlük

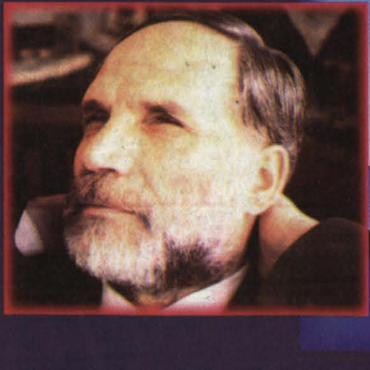

YIL: 7 SAYI: 84 EKİM'97

İÇİNDEKİLER

BÜLENT TOPBAŞ Tarihsel Hafiflik — 1
6 — Aşkımı Anlatırmış Gibi Yapıp Vurmak Seni (Şiir) **AYHAN ERGÜN**
GÜLNİHAL KÜKEN İslam Ortaçağında — 7
13 — Kişisel Bir Devrimin İpuçları **NESRİN ARMAN**
ENGİN AYÇA Yeşilçam'a Dair — 14
16 — Notlar V (Şiir) **SENNUR SEZER**
DOST KÖRPE Aforizmalar — 17
18 — Acıların Şairi: C.Sıtkı Tarancı **AFŞAR TİMUÇİN**
NAHİT KAYABAŞI Anıl Meriçelli'ye (Şiir) — 21
22 — "Çöl" ya da Dağlar Boşluk Bırakmaz Devrilirken **LEYLA ŞAHİN**
HÜSEYİN ALEMDAR Tenbeyaz Bir Şairin...(Şiir) — 23
24 — Yaşam Bir Paradoks mu? **ZÜHTÜ BAYAR**
MURAT TUNCEL Hollanda Yazınından Bir Yaprak: Hugo Claus — 25
26 — Odunluk İskelesi (Şiir) **ANIL MERİÇELLİ**
SEDEF DİCLE YAŞATILAN Bir Cinin Güdüleminde, Müzede — 32
31 — (Şiirler) **ALİ ERSİN GÜNÇE**
ANDREY VOZNESENSKİ Mikelancelo Motiflerinden (Şiir) — 32
33 — Günler/Kitaplar/Dergiler **RUŞEN HAKKI**
SELİM TEMO Geçmişin Uğultusu (Şiir) — 37
38 — Gürcü Şiir'inde Gezintiler **FAHRETTİN ÇİLOĞLU**
GÖKHAN ERTEN Gece (Şiir) — 43
44 — Almanya Notları I **GÜNGÖR GENÇAY**
ÇETİN BOĞA Düşü Nehir/Coşkusu Rüzgar Bir Şarkı (Şiir) — 45
46 — Şarkıma Eşlik Eden Sesin Ağlıyordu **AYDIN ÖZTÜRK**
CAFER YILDIRIM Bütün Mevsimler (Şiir) — 47
48 — Türkiye'ye Kesin Dönüş... **ALİ ARAYICI**
ŞAHBENDER KORKMAZ Herkesin Gülü (Şiir) — 50
51 — Söyleşi **OZAN YILMAZ**
NİHAT KEMAL ATEŞ Yurdum (Şiir) — 55
56 — Masalcıya (öykü) **SALİHA YADİGAR**
CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi — 57
64 — Şiirler **BERRİN TAŞ**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Ön Kapak Resmi
Micheal Meguri
Arka Kapak Resmi
Somay Onurkan/Kuğunun Ölümü
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım **Bir-Yay**

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel:(0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 50 milyon TL. Arka kapak (iç) 40 milyon TL. İç sayfalar 30 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 10 milyon TL.

Abone olmak için:
Yurtiçi 2.500.000 TL. Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6002323-6- T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 1137 38678
Yurtdışı:(150 D.M.) T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 11 37 30 100 317 9305-(84 Dolar) Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756-6 veya 666 043 no.lu posta çeki hesabına para yatırmanız, durumu İnsancıl'a bildirmeniz yeterlidir.

Tarihsel Hafiflik

Bülent TOPBAŞ

"Bilime giden düz yol yoktur ve ancak onun patikalarında yorucu tırmanmaları göze alanlar aydınlık doruklara ulaşabilirler."
K. Marx

Tartışmalarda tanık olmuşuzdur, istatiksel rakamlar bol bol kullanılır. Herkes savunduğu görüşlere destek amacıyla belki elli yüz kişilik ciddiyeti olmayan bir anketin sonuçlarını veya kapsamlı bir araştırmanın ancak bütünüyle değerlendirildiğinde gerçek ifadesini bulabilecek spesifik bir bölümünün sonuçlarını veya bazen de doğrudan rakamların kendisini çarpıtarak bilimsel verileri oyuncak eder. Böylece bu verilerin hiçbir değeri kalmaz. Örneğin televizyon rating şirketi AGB'nin seksene yakın dalda açıkladığı verilerin işe gelen kısmı ön plana çıkartılarak bütün kanallar kendini birinci gösterebiliyor. Bir yandan hiçbiri yanlış değil öte yandan hiçbiri doğruyu söylemiyor.

Bu sahne bana tarihin de istatistikler gibi keyfi, ciddiyetsiz, kötü amaçlarla kullanımını hatırlatır. Tarih bilimi de istatikler gibi hafifmeşrepleştirilerek her yöne gitmeye uygun hale getirilmiştir. Boyle için tarih: "yalan yanlış aktarmalardan ibarettir ve tarihsel olaylar da tarihçilerin kendi mutfaklarında pişirip tadını kendi beğenilerine göre belirttikleri yemek malzemeleridir." (1) Paul Valery için ise tarih: "insan beyninin kimyasınca oluşturulan en tehlikeli maddedir" çünkü "Tarih düş gördürür, ulusları sarhoş eder, onları yanlış anılarla yükler; tepkilerini abartır, eski acılarını deşer, rahat duruyorken azdırır ve onlarda büyüklük hatalığı, hakızlığa uğramışlık duygusu uyandırır. Tarih ulusları kırgın, dar görüşlü, çekilmez kılar, boş böbürlenmelerle doldurur." (2)

Tarih aslında masumdur bütün bunları hakeden aynı istatik gibi tarihin de rakamlara indirgenmesi ve kötü amaçlı kullanılmasıdır.

Tarih 19. yy'a kadar kralları ya da hükümetleri koruyup yüceltmek ve yaşanılan düzeni haklı göstermek işlevi gördü. Dünyaya saraylardan bakan bu vakayınüvisler sadece padişahların, kralların ve büyük kişilerin kahramanlıklarını anlattılar. Bu işlev şekilsel bir takım değişiklikler dışında benzer şekilde devam etmektedir. Özellikle sınıfsal çelişkilerin yoğun olduğu bizim gibi ülkelerde üniversitelere, akademik yönetim mevkilerine temel ve orta eğitime hakim olan kurumlaşmalarla - MEB, YÖK, TTK gibi- statükocu tarih bilinci dayatılmakta ve böylece saray tarihçiliği farklı biçimlerde devam etmektedir. Genç insanlar yaşamları için hiçbir şey ifade etmeyen bir takım ölü tarihleri ve olayları ezberlemeye zorlanmaktadır. Yıllarca okuduğumuz Osmanlı Tarihinde halk kesimlerine ilişkin tek bir ifade duymamışızdır. Bugün aklımızda kalan sadece sırası karışan padişahlar, hiçbir şey ifade etmeyen savaşlar ve antlaşmalardır. Halbuki Osmanlı Tarihi çok zengin gelişmelere sahne olmuştur, fakat saray tarihçileri insana gözlerini kapamışlardır. Gerçi kendi vakayınüvisleri olmasa da halk yaşadıklarını deyişlerle, türkülerle aktarmıştır. Örneğin "Kurt bunalırsa köye iner, kul bunalırsa dağa çıkar" özdeyişi veya "Şalvarı şaltak Osmanlı/Eğeri kaltak Osmanlı/ Ekmede yok biçmede yok/ Yemede ortak Osmanlı" gibi deyişler Osmanlı tarihinin hiç de sadece padişahların ardı ardına dizilmesinden ibaret olmadığının işaretleridir.

Burada egemen tarih söyleminden çok egemen tarih yöntemi üzerinde duracağız ve kanımca esas sorunu o oluşturmaktadır.

Bugünkü tarih anlayışı, olaylar büyük adamlar tarihidir veya başka bir ifadeyle birbirlerinden kopuk bir olgular ve olaylar demeti olan "makas-zamk" tarihidir. Genel olarak Rankean tarih diyebileceğimiz bu anlayış Avrupa'da tarihi sivilleştirme çabasının bir sonucudur ve vakayınüvislerin keyfi yazımı yerine belgelere, arşivlere dayanan araştırma tarihçiliğine dayanır. Tarih biliminin gelişmesi yönünde çok önemli bir adımdır. Ancak Ranke'yi takip eden 19. yüzyılda tarih bilimi büyük bir sıçrama kaydetmiş ve bu yüzden düşünce tarihinde 19. yy. tarih yüzyılı olarak adlandırılmıştır. İkiyüz yıl önce dile gelmiş, üzerinden onca gelişim geçmiş bu tarih anlayışının bir takım dönemsel makyajlarla aynı biçimini ve geleneksel akademik tarih yöntemi olarak konumu-

nu nasıl koruduğu bilimin ötesinde egemen sınıfın ideolojisinde ve kurumlarının kendisinde aranmalıdır.

Egemen ideolojiden bilimsel gerçekçi bir tarihçilik beklemek olanaksızdır, çünkü bu iktidarın kendini inkarı olacaktır. Sadece tarih bilimi değil bütün bilimlerde sınıf mücadelesinin gelişimiyle artık önemli olan, herhangi bir kuramın doğru olup olmaması değil, sermayeye yararlı mı zararlı mı olduğudur. Geçmişe maddi koşulların değişme perspektifinden bakmak veya tarihi bilimsel olarak ele almak doğal olarak geleceği değiştirmenin bir parçasıdır. Bu yüzden tarihbilimi egemen ideolojiden en çok payını almış alandır.

Ranke'ye göre tarih, olayların ardı ardına sıralanmasıdır; herşey olguların içinde kendiliğinden vardır ve bu yüzden kimsenin müdahalesine gerek yoktur. Ranke'nin ünlü "olduğu gibi aktarmak" yöntemi budur. Tarihçi kendi konularını doğal bilimcinin deney tüpü, mikroskop ve deneysel yöntemler kullanarak arşiv-belgelerden oluşan laboratuvara girmeli ve olguları ardı ardına sıralamalıydı. Ranke için tarihte bir anlam veya gelişim yoktur, insanların yaşamına rastlantılar egemen olmaktadır ve tarih de rastlantıların kesişme noktasıdır. Bu yöntemle tarih büyük adamlar tarihi, kronoloji tarihi veya makas-zamk tarihi olmuştur. Tarih, tarihçilerin istedikleri gibi yemek yapabilecekleri bir mutfak haline gelmiştir.

Arşivlere, belgelere sıkıştırılmış tarihçi, yeryüzünde kendine yol arayan zavallı bir köstebektir. Ya da Fontana'nın Manuel Moreno'dan aktardığı gibi "Gerçeklerden hepten uzak, yalnızca geçmiş üzerinde çalışan, ölü belgeler toplayan, arşiv ve kitaplıkların duvarlarıyla maddi nesnelerin üretiminden kopmuş bulunan günümüz tarihçisi, kentsoylu sınıfının büyük zaferi, en bağlı, en ucuz ve en verimli memurudur; toz, nem ve güve ortamının sabırlı işçisidir ve bütün bunları en büyük saygıyla söylemeliyiz. Ama dışarıda arşiv ya da kitaplığın duvarlarının ötesinde, bu belgelerin sonucu olan ve kendisinin de içinde araştırma yaptığı yaşam, akışını sürdürüyor." (3)

Tarihi büyük adamlar tarihi gören anlayış toplumun gelişim dinamiklerini gözden kaçırmaktadır. Kötü Kral John veya iyi Kraliçe Bess bizim yetenekli padişahlarla kifayetsiz ve deli padişahlara benzerler. Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü bunlara bağlanmıştır. 'Savaş ve Barış' romanında bu anlayışı eleştiren Tolstoy, Borodine savaşının kaybedilmesinin nedeni olarak Napoleon'un uşağını suçlamakla, bu anlayışla alay ediyordu. Eğer Borodine Savaşı'nın suçlusu çağdaş tarihçilerce gösterildiği gibi Napoleon'un soğuk algınlığından kaynaklı o günkü etkisizliğiyse ona yağmurlu havada çizmesini giydirmeyi unutmuş uşağının da tarihte bir belirleyiciliği olmalıdır. Yalçın Küçük de bir yazısında bizim tarih yöntemimizle "Koskoca Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü Baltacı'nın beline bağlıyorlar" diye dalga geçmişti.

Hepimiz Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış sebebi olarak 'bir Sırp gencinin Avusturya-Macaristan prensine suikast düzenlemesi'nin gösterildiğini lise tarih kitaplarından hatırlarız. Yine komünizmi K.Marx'ın düşüncesinin bir ürünü, Bolşevik devrimini II. Nikola'nın aptallığına veya Lenin'in dehasına bağlamak, II. Dünya Savaşını II. Wilhelm ve Hitler'in bireysel kusurlarının sonucu, T.C.'yi M. Kemal'in ürünü olarak görmek bu yöntemin doğal sonuçlarıdır.

Tarihte Kleopatra'nın burnunun rolünü söz konusu eden bu yöntem açıkça keyfidir. Kleopatra'nın güzelliğinin rastlantısal etkileri ne kadar büyük olursa olsun köleci ekonominin bunalımını, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü ve feodalizmin ortaya çıkışını önleyebileceğini iddia etmek zorlamadan öte değildir. Ama çağdaş tarih yazılımında 'Kleopatra'nın burnu' hâlâ büyük önem taşımaktadır. Büyük umutlarla gittiğim İstanbul İktisat Fakültesinde büyük hevesle girdiğim ilk iktisat tarihi dersinde, derste kaynak kitap olarak kullanılan kitabın da yazarı olan bir prof. dr. şöyle demişti: "Avrupa'da feodalizmin gelmesi barbar kavimlerin saldırıları sonucudur. " Feodalizm bu kadar basit miydi? Dayanamadım ve sordum; feodalizmin bir tek Avrupa'da değil dünyanın birçok bölgesinde gelişmiş bir üretim biçimi olduğunu, bunun için bu olgunun altında daha kapsamlı bir takım gelişmelerin olması gerektiğini söylemiştim. Hoca "üretim biçimi" sözümden rengimi hemen tahlil edip benim savunduğum görüşlerin öldüğünü, Rusların gelip "nataşalık" yaptığını, komünizmin insan doğasına aykırı birşey olduğunu söyledi. Bütün hevesim kırılmış bir şekilde o derse bir daha girmedim. "Kleopatranın Burnu" bu söylemin belki ucunda yer alıyor ama barbar kavimlerin saldırısı da etken olarak ondan öte birşey değildir. Tolstoy'un deyişiyle belki de "dağın yıkılmasına sebep olan son işçinin vuruşudur." Şimdi dağı barbar kavimlerinin yıktığını söylemek akıllıca mıdır? Bu yapı içinde elbette barbar kavimlerinin saldırılarının ve Avrupa toplumunun buna karşılık savunma arayışının izleri vardır ama tek bu etmendir demek tarihi güdükleştirmekten öte bir şey değildir. Ortaokul veya lisedeki tarih anlayışının üniversitelerde, söylemin biraz daha yetkinleştirilmesiyle birlikte aynı güdük yöntemin korunmasıdır.

Türkiye'de aile kurumu da dahil olmak üzere ilköğretimden yüksek lisansa kadar insanlar böyle güdük bir tarih anlayışının, Türkiye'deki sınıf mücadelesinin ideolojik alanda da zoru dayatmasının sonucu olarak biraz da resmi -zorlama tarihle bulandırılmış bir biçimiyle tam anlamıyla düşünce dumuruna uğratılmışlardır. Bu bir düşünce yöntemi haline gelmiştir. Çoğumuz bu tarih yöntemini yeni söylemlerle yaşatarak sağlıklı düşünemeyiz. Tehlikeli olan resmi tarihin söyleminden çok yöntemin kendisidir. Çoğu zaman etkilerini taşıdığımız bu yöntem sağlıklı düşünce yönteminin yaratılmasında önümüze engel olarak dikilir. Bunun etkileri ve sonuçları sandığımızdan daha derindir.

Bakın sakat tarih anlayışı dilimize bile girmiş ve böylece iyice pekişmiştir: Türkçe sözlükte tarih, "1)Bir olayın meydana geldiği, bir mektubun yazının yazıldığı vb. gün, ay ve yılın zaman içindeki yerini kesin olarak belirten öz. 2) İnsanlığın ve toplumların geçmişi ile ilgili bilgileri, gelişmeleri ele alan, inceleyen bilim dalı. 3) İnsanlığın geçmişi; bu geçmişi oluşturan olaylar dizisi. 4) (4) Tarihi, olaylar ve büyük adamlar tarihi olarak gören kronoljik tarih anlayışının bir sonucu olarak, İngilizcede "Date" olarak ifade edilen bir olayın meydana geldiği ay, gün ve yıl ile "History" olarak ifade edilen insanlığın ve toplumların geçmişi ile ilgili gelişmeleri inceleyen bilim Türkçe'de birleşerek tek sözcükle, "Tarih" ile ifade edilmiştir. Tarih denildiği zaman bu yüzden insanların aklına kurumlar, ilişkiler vb. değil gün, ay, yıl geliyor.

İnsancıl'ın insanlaşma seminerlerinin biri sonrasında bir grup insanla birlikte Cengiz Gündoğdu'yla söyleşiyorduk. Gündoğdu şöyle bir soru sordu: "Neden türkiye'de insanlar özel günlere, kutlamalara meraklıdır" ve o sohbet esnasında bunun etkilerinin ne kadar derinlerde olduğunu gördüm. Biz de farkında olmadan herşeyi rakamlara bağlıyoruz. Sadece 6 Kasım'da YÖK'ü protesto ederiz, 12 Eylül'ü veya Sivas katliamını sadece gününde hatırlarız. Sanki 1789 Fransız Devrimi ve 7 Kasım 1917 Büyük Ekim Devrimi öncesiz ve sonrasız dramatik olaylardır. 1789'un ertesi burjuva bir Fransa, Ekim sonrası Rusya kıpkızıldır. Ve bu örnekler sayılamayacak kadar çoktur. En sağdan en sola kadar bu anlayış ortaktır. Türkiyeli marksistlerin çoğu resmi tarihi reddederek egemen ideolojiden kurtulduğunu zanneder, ama egemen tarihin olgucu yöntemini apayrı bir söylemle yaşatarak insanlığın gelişimini kavramada zaafa uğrar. İnsanlığın gelişiminin mücadelesini verenlerin bu düşünce yöntemi bulaşığından kurtulamamış olması çok önemli bir sorundur.

Kurumsal Sıkıntılar

Bir mümin için Kuran vahiy yoluyla gelmiştir, tamamıyla Allah kelamıdır. Öncesi yoktur; değiştirilemez. Halbuki biz biliyoruz ki Kuran'ın yazılabilmesi için insanlığın Platoncu öğretiyle tanışması gerekiyordu. Solda da bugün, marksizm yaygın olarak aynı biçimde öncesiz ve sonrasızmış gibi algılanmaktadır. Kitap yazılmış, dünyanın sırları çözülmüş ve Amerika keşfedilmiştir. Bir idealizm vardır, bir de marksizm... Sanki Marx'ın yazdıkları vahiy yoluyla gelmiştir. Halbuki skolastik dönemde sakıncalı bulunup yasaklanan Aristoteles, aklın -insanın- egemenliğinin yolunu açan Descartes ve Marx'ın kıvançla defalarca biçimde öğrencisi olduğunu bildirdiği Hegel, idealist denilip burun kıvrılacak insanlar değildir. Bunların hepsi insanlığın düşünce tarihinin çok önemli uğraklarıdır ve o uğraklar olmadan insanlık düşüncesi marksizme ulaşamazdı. Marksizmin bu birikimini sindirmeden yola çıkmak onu donuklaştırır ve etkisizleştirir.

Çoğu zaman savunuluyor sanılan marksist tarih yöntemi geleneksel düşünce yönteminden kopulamadığı için, bu öğretinin kafalardaki olgucu düşüncenin dar kalıplarına sıkıştırılmış biçimidir. Bunun en vahim olarak gerçekleştirdiği alan da tarihtir... Ancak dünün bugüne nasıl dönüştüğü kavranılamazsa bugünün yarına nasıl yansıyacağı da bilinmez.

'Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'daki Marx'ın ünlü önsözü herşeyin sırrını veriyor görünmektedir. Gelişmelerin belli bir aşamasında toplumun üretici güçleri ile üretim ilişkileri çelişkiye düşer ve toplumsal devrimler çağı başlar. Bilinç yaşamı belirlemez, yaşam bilinci belirler. Ve yine önsözdeki formülasyondan yola çıkarak şöyle bir tablo ortaya çıkabilir:

ÜST YAPI

Üretici Güçlerin Gelişmişlik Düzeyi	Üretim İlişkileri
-Bilim-teknik	-Mülkiyet
-Teknoloji	-Bölüşüm
-Sanat, vs.	

Bu, Marx'ın uzun süredir polemiklerle geliştirdiği, tarihsel materyalizmin ilk formülasyonu veya ilk özetidir. Ancak marksizm bu kadar yalın ve açık değildir. Herşeyden önce platoncu düzenli bir kafa için bu şema yeterli olabilir ama yaşamın diyalektik gelişimi içinde soyutlamadan öte değildir. Nitekim bu formülasyon çoğu zaman yanlış anlaşılmış ve özellikle Engels'in son dönemlerde ısrarlı açılımlarına vesile olmuştur. Marks-

çı felsefede tek yanlılık değil çokyanlılık, etkileme değil etkileşim söz konusudur. Altyapı-üstyapı, özne-nesne, irade-belirlenim bir bütünün iki ayrı görünümleridir. Yaşam düşünceyi koşulladığı gibi düşünce de yaşamı koşullamaktadır. Marksizme olguculuğun bulaşığı içinde bakıldığı zaman kuram içinden çıkılmaz duruma gelir ve marksizm iğdiş edilir. İnsancıl'ın Ocak sayısında Metin Kayaoğlu'nun yazısına bir bakalım; yazar diyor ki "tarih ilk defa Marx'ta özneye yer verilmeyen bir kimlik kazandı." Gerçekten yukarıda çizdiğimiz şemaya kabaca baktığımız zaman böyle bir sonuç çıkartılabilir. Ve ardından yazar yine olgucu bilim anlayışının kavramları doğrultusunda "insanın tarihten çıkarılmış olması sayesinde tarihin böylece bilim niteliği kazandığını -yani pozitif kılındığını- söylüyor. İnsan iradesi dışında yasalar arayan olguculuktur, marksizmin böyle bir çabası yoktur. Ne 'tarih'i ne de tarihçiyi 'ben'-den koparmak mümkündür. Tarih veya genel olarak bilimler yanlılık, gerçekçilik ve bilimsellik diyalektiği içinde değerlendirilebilir ancak; Tarihçi de bu anlamda hiçbir zaman tribünde geçmişin tören alayını izleyip nesnel bir şekilde aktarmaya çalışan biri olamayacaktır. Tarihçi de aynı anda tarihin bir ürünüdür. Tarihte nesnellik diyalektik gelişim bağlamında söz konusudur ama tarihsel materyalizmin "pozitif" olma kaygısı yoktur çünkü bu olanaksızdır. Aksi takdirde tarihsel materyalizmin 'tarihsel'liği kalmazdı. Ne tarih 'ben'siz olabilir ne de insan tarihsiz.

Bu bakış açısıyla haklı olarak tarihe özneci yaklaşımın, Ekonomi Politiğin Eleştirisi'nin altından kalkamayacağını söylüyor yazar. Ancak bu ifadenin altında kalacak olan özne ve nesneyi iki ayrı kategori olarak düşünen, marksist kavramları olgucu düşüncenin kalıpları içinde kullananan görüştür. Marksizmi donuk her yerde ve her topluma otomatik olarak uygulanacak bir model olarak almak kaçınılmaz biçimde yazarın sonunda ifade ettiği gibi nedenselliklerini açıklayamadığımız süreçlere yol açacaktır.

Marksizmde ekonomik belirlenimcilikle iradecilik arasında çelişki olmasa da bir yoğunluğun, bir gerginliğin olduğu açıktır. Böyle karmaşık bir ilişkiyi olgucu düşüncenin indirgemeleriyle ele alarak onu kategorileştirip donuklaştıranlar; Marks'ı,insanı tarihten dışlamak, tarihi durağan yapılara büründürmek "tarih dışı" davranmak ve metafizik olmakla suçlayanlar kadar marksizme haksızlık etmektedirler.

Tarihte Bir Gezinti

Tarih bilimi, felsefedeki özne-nesne ilişkisinin diger bir ifadesi olan theoria-historiakarşıtlığının bir mücadele alanı olmuştur. Yakın döneme kadar, yaratılıştan kıyamete kadar tanrısal bir plana göre düzenlenen bir tarih inancı yani theorianın tartışmasız etkinliği vardı.İnsan, kurulu bir senaryonun basit figüranıydı.İbni Haldun gibi bir istisna dışında aynı anlayışı doğu toplumlarında da görmek olasıdır. İlk defa İbni Haldun dinsel önyargılara bağlanmaksızın tarihin nesnel bir tutumla ele alınmasını önermektedir. Batı'da çok sonra çıkacak tümevarımcı ve nedenselci anlayışla tarih İbni Haldun'da "var olan şeylerin aslını derin araştırma, gerçeğini anlama, kaynakları ile nedensel açıklamaları verme, olayların nasıl ve niçin meydana geldiklerinin derin bilgisi" (5) olmuştur. Üretim tarzı, ekonomik altyapı gibi kavramları ilk defa telaffuz etmiş olan Haldun gerçekten istisna bir tarihçidir.

Hümanizm ve Aydınlanmayla birlikte insana ve 'ben'e ulaşılarak theoria-historia karşıtlığı birbirinin içine girmeye başladı. Kant'a göre "İnsanın yapılmış olduğu eğri odundan dümdüz çıkacak birşey yontulamaz." Bugüne kadarki tarih "tutkular ve kör güçler tarihidir." Bir apriori tarihten bahsedilemez; tarih insanın aklı ve özgürlüğüyle yapılana kadar gerçek insanlık tarihi olmayacaktır -bu ifadelerde Marx'ı bulabiliriz. -Ve ardından en yetkin gelişim 19. yüzyıla tarih yüzyılı dedirten en önemli filozof Hegel'le geliyor. Hegel'e göre tarihte mutlak tine doğru diyalektik bir ilerleme vardır. Theoria-historia Hegel'de uzlaşmış olmakla birlikte geleneksel hıristiyan teolojisinin etksi altındadır. Sağ Hegelciler Hegel'in "tarihi kendi içinde kapalı bir hale getirdiğini, yaradılıştan sona doğru tek bir defalık süreç olarak kapattığını" söyleyerek onu eleştirmişlerdir. Yine Ranke'nin yaklaşımı Hegel'in ilerlemeci-dizgeci tarih anlayışına bir tepkidir. Ona göre, tarihe, tarihte olmayan zihinsel kategorilerle bakmak insanlığın gerçek gelişimini görmemizi engeller. A. Ruge'ye göre "Hegel, aklı tarih içine sokmakla onu bir ceset haline getirmiştir; o tarihe aklı yerleştirmekle yetinmiş ve ona bir ölü tavuk gibi sarılmıştır. Hegel'in mutlakçı felsefesinin en büyük arzusu, geleceği, artık hiçbir şey yumurtlamayacak olan bu ölü tavuğun ipoteğine sokmak olmuştur." (6) Nietzsche ise Alman tarih okulunun bu anlayışına üstünü başını paralarcasına isyan etmiştir. Ama onun insani ve toplumsal olan herşeyi tarihe tutsak kıldıkları, insanı figüranlaştırdıkları eleştirisini biraz da yerinde görmek gerekiyor.

Alman tarih okulunun en ilgi çekici isimlerinden biri Dilthey'dır. Afşar Timuçin'e göre Dilthey'ın tarih anlayışı kısaca şudur: "Düşünce yaşamdan ileri gidemez."

(7) Dilthey'a göre her çağ kendi özelliklerini taşır, bu özellikler ruhsal düzeyde dehalarla ya da önemli kişilerle ortaya çıkar. Öncüler kimi sanat açısından, kimi din açısından, kimi siyaset açısından dönemlerinin özelliklerini yansıtırlar. Tarihselciliğin anlamı budur. Ona göre tarihsellik tarihsel olup bitmeler içinde insanı hem oluşturan, hem de insanın oluşturduğu birşey olarak anlaşılır. Yani hem insanı yapan hem de insanın yaptığı birşey olarak "tinsellik"tir. Bu tinsellik ise sadece insana özgü ve insana aittir. Onu yapan ve sonunda onunla özdeşleşecek olan bir tanrısal tin yoktur. Tarihte mutlak anlam değil her zaman değişip duran bir 'anlamlar çokluğu' vardır. Bu bakışıyla Dilthey'ı 20. yy. düşünürü saymak da doğru olur.

Marksizm bütün bu durakların hepsidir ve aynı zamanda hiçbirisidir. Özellikle Marx'ın ilk dönemki yazıları tamamıyle Hegelci sistematiğin izlerini taşır ve olgun tarihsel materyalizmde de bunun etkilerini görmek mümkündür. Ancak tarihin öznesi 'dünya tini' değil maddi ilişkilerin koşulladığı bir bilinç durumu olarak kendini aşan bir akıldır. Varlığı belirleyen bilinç değil bilinci belirleyen tarihtir. Özellikle Avrupadaki 1848 gelişmelerinden sonra insanların uyacağı yasalardan çok insanların nasıl bilinçlendirilip tarihsel eylemlere katılmaya çalışılmasına uğraştığı görülmektedir. Soyut bir Hegelci belirlenimden yaşamın zenginliğine dönmüştür.

Marksizm bu bütünlüğü, derinliği ve zenginliği içinde alınmazsa, marksizm adına savunulanlar bir kehanetin ötesine geçemeyecektir. Kavramlar, tasarımlar, çıkarımlar ve formülasyonlar tarihselliği, bütünlüğü ve zengin etkileşimi içinde ele alınmalıdır.

Olguculuğu Aşmak

Türkiye'de marksist yazın olgucu düşünce yöntemi bulaşığı içindedir. "Felsefenin Temel İlkeleri", "Marksizmin Abc'leri" de bunu pekiştirmiştir. İnsanlar diyalektiği olgucu yöntemin kalıp, yasa ve kategoriyle öğrenmekle yetinmişlerdir. Yılların alışkanlığı olan, toplumdan hazır alınan bu düşünce yönteminin kalıplarını kırmak esaslı bir mücadeleyi gerektirirken bu sakat anlayış üstelik pekiştirilmiştir. Marksist kavramlarla olgucu yöntem birbirine girmiş, yüzlerce yıllık düşünce birikiminin en olgun hali olan marksizm güdükleştirilmiştir. Kapital'de Marx şöyle diyor: "Bilime giden düz yol yoktur ve ancak onun dik patikalarında yorucu tırmanmaları göze alanlar aydınlık doruklara ulaşabilirler."Marx'ın bu sözü Fransız halkının kolaycılığına, teorik kestirmeciliğine ilişkin söylediği bilinir. Kolaycılık veya kestirmecicilik bile bizim toplumun düşünce yapısını tam niteleyememektedir. Bizde bunlara ek olarak düşünsel anlamda bir "oblomovluk", bir tutuculuk vardır. Bu 'yorucu tırmanmaları' yapmadığımız gibi bulunduğumuz yerin en yüksek yer olduğuna inandırırız kendimizi. Bence Marx'ın bu sözü her harfiyle bizi hedef almaktadır. Sürekli bir kolaycılık, kestirmecilik içindeyiz. Bilimsel beslenme yerine "temel ilkeler", "abc"ler gibi haplarla besleniyoruz ve ortaya böyle çarpık çurpuk bir beden çıkıyor.

Şimdi bunun pratikteki yansımalarına gelelim. Ekonomi Politik'in önsözünde formüle edilen tarihsel materyalizm, olgucu kafa yapısıyla durgun ve şematik bir biçimde ele alınmaktadır. Burjuvazi-liberalizm-demokrasi, burjuva devrim için sanki her dönem geçer akçe olan nedensel bir zorunluluktur. Ne kadar bilindiği tartışılmakla birlikte Fransa ve İngiltere örnekleri temel alınır ve kafalarda belirli kalıplar kurulur. Halbuki dünyanın birçok yerinde bu geçiş kafamızdaki kalıplardan apayrı bir yol izlemiştir. İtalya, Almanya, Japonya en bilinen örneklerdir. Eğer buralardaki gelişmelere kabuğun biçimiyle bakarsak çekirdeğin içindeki yaşamı göremeyiz. Almanya'da Junkerlerin siyasi temsilcisi Bismark önderliğinde gerçekleşen kapitalizm veya Japonya'da yine feodal aristokrasinin kapitalist devrimi bu kalıpların neresine konabilir? Bu önsözden yola çıkılarak, İngiltere ve Fransa'daki gelişmeler baz alınarak Türkiyedeki burjuva devrimi de bir yere oturtulamamıştır. Kemalizm "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganlarıyla gelmediği için ve yaşanan gelişmeleri toplumsal gelişmenin püripak şemasına ve kalıplarına oturtamadığımız için konu bir komediye dönmüş durumdadır. Bu mekanik algılama sonucunda "yarım kalmış devrim", "başarısız burjuva devrimi", "soysuz devrim" gibi zorlama nitelemeler getirilmiştir. İlle bir şekilde niteleyip kafamızdaki kalıpların içine sokacağız. Kafamızda Prokrustes'in masası gibi olgucu düşüncenin kalıpları vardır. Prokrustes gibi yakaladıklarımızı bu masaya yatırıyor, kısa gelenleri çekerek uzatıyor, uzun gelenleri keserek kısaltıyoruz.

Yakın tarihi tamamiyle M. Kemal'in otobiyografisi haline getiren resmi tarih yöntemiyle herşeyin suçlusu olarak Kemalizm'i ilan eden sol söylem arasında yöntem açısından hiçbir fark yoktur. Örneğin son dönemlerde yoğunlaşan Kürt tarih yazımında apayrı bir söylemin benzer bir tarih yöntemiyle yazıldığını görüyoruz. Üretim ilişkileri ve toplumsal sınıflardan kopuk aynı hikayeci tarih anlayışı. Sosyalist yazında da kralların, yö-

laşmaların yerini grevler, gösteriler almıştır. Yöntem yine tarihsellikten yoksun düşünceyi sakatlayan aynı yöntem. Böylece egemen ideoloji kapıdan kovulurken pencereden içeriye alınmaktadır.

Marksizmi olgucu yöntemin kalıplarından kurtarmak zorundayız. Bilincimiz sürekli platoncu bir düzenliliği aramaktadır ama yaşam yemyeşildir, söz konusu önsözde formüle edilen ilişkiler çok zengin bileşenlere, raslantısallıklara ve olasılıklara sahiptir. Bütün bileşenler çok yönlüdür ve birbirleriyle etkileşim halindedir. Hepsi bir bütünün ayrı görünümleridir. Pasif bir etkileme, belirleme değil etkileşim ve koşullanma vardır. Bu çok yönlü hareketlilik ve etkileşim sonucu ortaya çıkan gerçeklik onda oluşan sonun dışında nihai şeklini almaz, gelişmeye devam eder. Bugün evreni anlayabilmek için nasıl Newton fiziğinin yöntemi ve epistemolojisi yetersiz kalıyorsa dünya tarihini anlamada da olgucu yöntem yetersiz kalmaktadır Ancak nasıl başlı başına bir kopuş olan Quantum fiziğini kendi epistemolojisi dışında Newton fiziği kalıplarıyla düşündüğümüzde en anlamsız hale getirirsek marksizm de olgucu düşüncenin yöntem ve epistemolojisinde aynı sonuca ulaşmaktadır. Tarihsel materyalizm, tarihseldir, diyalektiktir ve maddecidir; çok boyutlu, derinlikli ve bütünlüklüdür. Kuralların, kalıpların içine sığmayacak kadar zengindir. Toplumun gelişimi düzensiz daha doğrusu yapısız ne de bilinçli müdahale-özne- etkisizdir. Marx ve Engels toplumu yöneten kendinde yasalar keşfetmek yerine toplumu ve onu oluşturan bireyleri bilinçli eylemlerle yeniden biçimlendirmek çabasına girmişlerdir. Bu çok yönlü karmaşık ilişkiyi Engels'ten okuyalım:

"... Materyalist tarih anlayışına göre tarihteki belirleyici etken son kertede, gerçek yaşamın üretim ve yeniden üretimidir. Daha çoğunu hiçbir zaman ne Marx ileri sürdü, ne de ben. Eğer biri bu görüşü iktisadi etken tek belirleyicidir anlamında bozarsa, böylece onu boş, soyut saçma bir söze dönüştürmüş olur. İktisadi durum temeldir, ama üst yapının çeşitli öğeleri: sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları hukuksal biçimler ve hatta bütün bu gerçek savaşımların, bu savaşımlara katılanların kavgasındaki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefesel teoriler, dinsel görüşler ve bunların dogmatik sistemler olarak daha sonraki gelişmeleri de, tarihsel savaşımların gidişi üzerindeki etkilerini gösterir... Yoksa, inan olsun, teorinin herhangi bir tarihsel döneme uygulanması birinci dereceden basit bir denklemin çözülmesi denli kolay olurdu." (8)

"Öyleyse şurada burada salt kolaylık olsun diye düşünülmek istendiği gibi iktisadi durumun otomatik bir etkisi yoktur, tersine, tarihlerini yapan insanların kendileridir, ama bu tarihi, öbür siyasal ve ideolojik koşullar tarafından ne denli etkilenmiş olursa olsunlar, gene de son kertede sizi anlayacak duruma getiren tek şey olan ipuçunu bir uçtan öbürüne oluşturan koşullar olmaktan geri kalmayan iktisadi koşulların da aralarında bulundukları daha önceki gerçek koşullar temelinde koşullandıran verilmiş bir çevre içinde" (9)

Felsefenin, bugün insanlığın mücadelesine soyunan hareketlerin ve insanların elindeki düzeyi yetersizdir. Bunun yaşama yansıması ise birçok olumsuzluğu getirmektedir. Kendimizi ciddi biçimde sorgulamalı ve geliştirmeliyiz. *İnsancıl*'da son dönemlerde başlayan felsefe tartışmalarının bu anlamda yararlı olacağına inanıyorum.

AŞKIMI ANLATIRMIŞ GİBİ YAPIP VURMAK SENİ

Aşkımı anlatırmış gibi yapıp
vurmak geçti içimden seni
aşkımı anlatırmış gibi yapıp, vurmak.
Utandım birden kendimden.
Bana göre değildi üzmek seni...
değildi de...
bu düşünce nasıl işgal etti beni.
Sen mi öğretmiştin bunları bana
ben mi korku yüklüydüm...
neden öldürerek seni
kaçmak geçti içimden.

Ayhan ERGÜN

ALINTI YAPILAN KAYNAKLAR

1. Özlem, D., *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitapları, sf. 42, 1994,
2. Carr, E.H., Fontana, J., *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, Prof. Dr. Özer Ozankaya'nın önsözü, İmge yayınları, sf. 8, 1992
3. *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, sf. 28-29
4. *Dictionnaire Larousse*, sf .1169, cilt 6
5. *Tarih Felsefesi*, sf. 30
6. Age, sf. 111
7. Timuçin, A., *Düşünce Tarihi*, BDS yayınları, sf 691, 1991
8. Marx, K, Engels, F., *Seçme Eserler*, cilt III, Sol Yayınları, sf. 591, 1979
9. Age, sf. 610

İslam Ortaçağında Materyalizm ve Özgür Düşünce -2-

Gülnihal KÜKEN

İnsanların inanç ve davranışlarının onların kültür düzeyiyle orantılı olduğunu belirten Farabi, insanların bilgi düzeyleri yeterli olmadığı taktirde onların tasavvur edemeyecekleri şeylerden sorumlu tutulamayacaklarını ifade ederek şöyle der:

"... Sözgelimi bir kimse 'ilk yaratıcı' meselesinde, onun koskocaman birşey olduğunu, hareket ve zamana bağlı olarak iş yaptığını tasarlarsa; sonra zihninde bundan daha ince (soyut) ve O'na daha layık bir tasavvur canlandırılmazsa; O'nun koskocaman olmadığını, hareket ve zamana bağlı olmaksızın iş yaptığını düşündüğü zaman bu kimsenin zihninde katiyyen bir kavram belirmez. Böyle bir soyut kavrama ulaşmaya zorlanırsa şaşkınlığı ve sapıklığı daha da artar. Öyleyse bu kimse kendi tasarladığı ve inandığı konuda mazur ve haklıdır. Daha sonra zihin gücüyle O, 'ilk yaratıcı'nın koskocaman ve işinin de harekete bağlı olmadığını bilebilir. Fakat bu kez de onun mekânsız oluşuna akıl erdiremez. Şayet bu konuda düşünmesi için baskı yapılırsa aptallaşır. Öyleyse bu kimse kendi haline bırakılmalı ve bundan ötesi istenmemeli. Halk da böyledir; birşeyin yoktan varolacağını ve yine yok olacağını bilemez. Bunun içindir ki tasarlayıp kavrayamayacakları şeye muhatap tutulmamışlardır. Yerinde olan bu görüşlerden hiçbirine hata ve bönlük demek caiz değildir; tersine hepsi de doğrudur..." (1)

Farabi gibi bir Meşşaî (Peripatetik, Aristotelesci) filozof olan el-Kindi (ö. 873?), *'İlk Felsefe Üzerine'* adlı risalesinde (makalesinde) materyalistlere karşı Allah'ın varlığını ve birliğini çeşitli delillerle açıklamaya çalıştığını belirtir. Materyalistlere karşı bir yaratıcının varolduğunu, evrenin sınırlı ve sonlu bulunduğunu savunmakla birlikte el-Kindi bir rasyonalist filozof olarak hiçbir zaman dogmatik bir teolog olmamıştır. el-Kindi'nin hakikat ve gerçeği arayışı onun bu konuya ne kadar önyargısız başladığını göstermesi bakımından önemlidir. 'Bize gerçeği büyük ölçüde getirenler bir yana onu azıcık olarak ulaştıranlara da şükür borcumuz büyük olmalı' diyen el-Kindi, gerçeği arayan bir düşünür olarak öncelikle Aristoteles'in bir sözünü aktararak kendi fikirlerinini dile getirir; "... Aristoteles bu konuda ne güzel söylemiştir, der ki: 'Bize gerçek adına bir şey getirenler bir yana, onların atalarına da teşekkür etmeliyiz. Çünkü onlar bunların varlık sebebi, bunlar da bizim gerçeğe ulaşmamızın sebebidirler. 'Aristoteles'in bu sözlerine içtenlikle katılan el-Kindi kendi görüşlerini de şöyle dile getirir: " Nereden gelirse gelsin, isterse bize uzak ve karşıt milletlerden gelsin, gerçeğin güzelliğini benimsemekten ve ona sahip olmaktan utanmamalıyız. çünkü gerçeği arayan için gerçekten daha değerli bir şey yoktur... O halde gerçeği eksik görmek ve onu söyleyeni ve getireni küçümsemek yakışık almaz.." [103] Ancak gerçeğe yakın ve gerçekten uzak olan görüşlerin iyi ayırdedilmesi gerektiğini belirtin el-Kindi, bazen layık olmadıkları halde hakkı temsil etme mevkiine gelmiş, zamanın düşünürleri olarak tanındıkları halde, gerçekten uzak bulunanların yanlış yorumlamalarından da kaçınılması gerektiğini ifade ederek şöyle der: "... Bunların hayvanî nefslerinde yer eden haset kiri ve düşünce ufuklarını kapayan karanlık, gerçeğin nurunu görmelerini engellemiştir. Saldırgan ve zalim düşman durumunda olan bunlar, haksız yere işgal ettikleri kürsüleri korumak için, elde edemedikleri ve çok uzağında bulundukları insanî faziletlere sahip olanları aşağılarlar. Amaçları riyaset (siyasetle ilgili başkanlık) ve din tacirliğidir. Oysa kendileri dinden yoksundur. Çünkü birşeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir. Kim din tacirliği yaparsa onun dini yoktur..." [104] (2)

"el-Kindi ve Farabi ile aynı ekolden (peripatetik) bir filozof olan İbn Rüşti de tıpkı kendisinden önceki bu iki düşünür gibi hiçbir konuda doğmatizme kaçmamıştır.Kendi felsefi görüşlerini anlatmak ve Gazzali'nin Tehafut el-Felasife (Filozofların Tutarsızlığı) adlı eserini eleştirip cevap vermek üzere kaleme aldığı Tehafüt el-Tehafüt (Tutarsızlığın Tutarsızlığı) adlı kitabında materyalistleri (Dehrileri) şöyle tarif eder: "... Dehriler (maddeciler) sonu olmayan nedenlerin varlığını mümkün görürler... Böyle bir şeyden nedensiz bir nedenlinin ve hareket ettiricisiz bir hareketlinin varlığı sonucu ortaya çıkar..." [84]. Dehriler bu dünyada açık bir nedeni bulunmadan ortaya çıkan herşeyi sıcağa, soğuğa, yaşa

ve kuruya bağlamışlar ve bu unsurların belirli bir bileşimle bir araya geldiklerinde renklerin ve öteki ilintilerin meydana gelmesinde görüldüğü gibi, bu nesnelerin söz konusu bileşimlere bağlı olarak meydana geldiğini söylemişlerdir..." [789]. "... Onlara (Dehrilere) göre, bütünün, kendisini meydana getiren bir nedene dayanmaksızın öncesiz olması zorunludur... Cinslerin sonsuz sayıdaki bireylernin varlığı olanların, ezelî olmaları için yeterlidir. Bu görüşü ileri sürenler Dehrilerdir..."[455]. " Onlar (Dehriler) yalnızca duyulara dayanırlar; çünkü onlarca hareketler gök cisminde bulunduğu ve böylece sonsuzca gidiş sona erdiği için, onlar duyuların sınırını akılların da sınırı sanmışlardır. Oysa durum böyle değildir..." [633] (3)

İslam Materyalizminin Özellikleri:

İslam materyalizminin biri Yahudi ve Hristiyan düşünürleri tarafından Arapçaya çevrilen eski Yunan yapıtları, diğeri eski İran inançları olmak üzere iki kaynağı vardır. İslam maddeciliğinin (materyalizminin) başlıca özelliği; Antik Yunan düşünürleri olan Demokritos ve Epiküros'un varlığın kurucu ögesi olarak yalnız 'atom'u benimsemelerine karşılık, İran inançlarından etkilenerek 'zaman'ı (dehr) da kurucu ve yaratıcı öge saymasıdır.

İslam materyalizminin temel görüşleri; zaman, evren, yaratılış, Tanrı, madde ve ruh kavramlarında toplanır. Materyalistlere göre zaman ve madde dışında yaratıcı bir güç yoktur. Zaman; varlığı bakımından maddeyle bağlantılı olduğu için maddesiz zaman ve zamansız madde söz konusu edilemez. Dinlerin ve bazı felsefe öğretilerinin iddia ettikleri gibi bağımsız, ezelî ve ebedî ruh yoktur. Varlık kavramı altında toplanan bütün nesneler maddeden meydana gelmiştir. Maddesiz olduğu ileri sürülen bir Tanrı da olamaz. Gerçekte evren ve Tanrı bir bütündür ve özü maddedir. Tanrı'nın özgür iradesiyle yarattığı söylenen yaratılış olayı gerçek dışıdır. Bütün tek tanrıcı dinlerin ileri sürdüğü; ölümden sonra dirilme, yargılanma, ödül ve ceza, ilk suç gibi inançlar da boş birer sanıdır. Evren maddeden oluşmuştur ve dolayısıyla kaynağını maddede bulmayan bir olay, bir oluş söz konusu olamaz. Bu görüşe göre âlemden ayrı iradeye sahip bir yaratıcı (Tanrı) yoktur; Tanrı ve âlem birdir. Materyalistler bu görüşleriyle 'panteizme' yaklaşmaktadırlar; zira panteist düşünce şöyle tarif edilmektedir:

Panteizm; Allah'ın kâinat (maddî varlık) içinde bulunduğunu kabul etmektir. Bir başka söyleyişle Allah ile âlemin aynı şey olduğunu, tek varlık sayıldığını söylemektir. Mesela Allah'a bir şekil verecek olsak, onun kâinat biçiminde olduğunu söylemiş oluruz. Görüldüğü üzere panteizm'de materyalist, maddeci bir anlayış vardır. Panteizmin de çeşitleri vardır; mesela 'panteizm materialist' (maddeci panteizm) veya 'panteizm natüralist' (tabiatçı panteizm) gibi.

Asıl konumuzdan birkaç satır uzaklaşmak pahasına yeri gelmişken 'panteizm'le zaman zaman karıştırılan bir başka görüş olan; 'panentheizme'den de sözetmenin yararlı olacağı kanısındayız. Panenteizm; varlığın birliği, (vahdet-i vücud) veya vücudiyye anlamındadır. Bu görüşü savunanlar da Allah ile âlemin aynı şey olduğunu söylerler. Fakat panteizmin aksine olarak kâinatın Allah'ta bulunduğunu ve herşeyin Allah olduğunu ileri sürerler. 'Herşey Allahtadır' anlamına gelen 'panenteizm' teriminin ilk defa olarak 1828'de Krause tarafından kullanıldığı söylenmektedir.

Şimdi konumuza tekrar dönerek panteizm ile materyalizm arasındaki farkları belirleyecek olursak:

1- Panteistlere göre varlıkta mutlak birlik vardır. Materyalistler ise varlıkta çokluk olduğu görüşünü savunurlar.

2- Panteistler elemanlar arasında âhenk ve amaç (gaye) olduğunu söylerler. Materyalistler ise elemanlar arasında bilinçsiz bir rastlantısallık olduğunu ileri sürerler.

Materyalistlerin ileri sürdükleri görüşler arasında, maddeden bağımsız bir ruh olmadığı, her varolanın bir bakıma maddesel olduğu, insan şahsiyetinin psikolojik değil, tümel varlığın bir sonucu olduğu ve insan ruhunun ölümden sonra tekrar tümel varlığa karışacağı, ebedîliğin de bunun ebediliğinden ibaret olduğu gibi iddialar vardır.

İslam materyalistleri bilginin duyular aracılığıyla oluştuğunu ve tabiattan kaynaklandığını belirtirler. Duyu vetileri insana tikellerin bilgisini verir ve bilgi ise bu tikellerden yapılan soyutlamalar sonucu oluşan tümellerden ibarettir. Maddeye dayalı bir gelişimin doğal sonucu olan akıl tarafından yapılan bu soyutlama gerçek değildir. Maddecilerin iddia ettikleri üzere bilginin asıl kaynağı olan duyuların algılayabildikleri tikeller sadece maddeseldirler ve maddeden başka da gerçeklik olamaz. Duyular âleminin üzerinde, duyuların algılayamadığı görünmez bir âlem yoktur. Hiçbir soyut kavramın gerçekliğini kabul etmeyen materyalistler yine bir soyut kavram olan Tanrı'nın varlığını da kabul etmediklerinden dolayı ateist, (tanrı tanımaz)'tirler ve İslam dünyasında; 'zındık' (ahirete inanmayan); 'mülhid' (Allah'ı inkâr eden, dinsiz, imansız), 'tenâsühehli' (ruh göçümü, ruh sıçraması, ruhun bir cisimden ötekine, bazen de insandan hayvana ve hayvandan insana geçmesi inancı, metampsycose'nı Budistler gibi savunanlar), 'mu'attıla' (ta'til ehli; yani terkeden, boşaltan, bozulmaya ve yokolmaya bırakanlar) gibi dinsizlikle ilgili terimlerle adlandırılmışlardır. Onuncu yüzyıl Kelam ta-

rihçilerinden el-Nevbahtî (ö.922); mu'attıla'yı zenâdıka (zındıklar) olarak nitelendirirken bunların Allah'ın, eşyanın yaratıcısı olmadığını ileri sürdüklerini belirtmektedir. (4)

Materyalistler İslam dünyasında tanrıtanımaz anlamına gelen yukarıdaki terimlerle isimlendirildikleri gibi aynı zamanda 'madde taraftarları' anlamlarında olmak üzere; 'maddîyun' (maddeciler), 'hissiyûn' (duyumcular, sensualist), olarak da isimlendirilmişlerdir.

İslam Düşüncesinde Atomculuk Anlayışı:

Atom teorisi hemen her devirde felsefeyi en çok ilgilendiren konulardan birisi olmuştur. Bugün için de çağdaş ilerlemeyi doğuran fizik ve kimya bilimleri atomizme dayanmaktadır.

Tabiatı ilk defa olarak bütün ayrıntılarıyla aralıksız bir illiyetler zinciri olarak göstermek isteyen ilk materyalistler ve atomcular; bütün duyu algılarını, bütün düşünme edimini de katkısız bir maddî akta bağladılar. Onlara göre atomlar bölünmeyen parçacıklar olarak boşlukta sürüklenirken, rastlantısal olarak bir araya gelmeleriyle oluş'u, ayrılmalarıyla da bozuluş'u ve yokoluşu meydana getirirler; yani rastgele donukuşlarına göre etkileyip, etkilenirler. Bütün şeyler (nesneler) parçalanmayan cisimlerin (atomların) biraraya gelmesiyle kurulmuştur. Bu cisimler hem çokluk hem de şekil bakımından sonsuzdur, çeşitli şekilleri, onların duruş ve dizilişleri bakımından ayrılırlar. Atomlar birbirlerine vurup-çarparak hareket ederler.

İlk materyalist düşünürlerden olarak bilinen Antik çağın tanınmış isimleri Leukippos (m.ö. 500-370 civ.) ve Demokritos (m.ö. 400-360) atomcular adını almaktadırlar. Bunlara atomcular dendiği gibi Abdera Ekolü adı da verilmektedir. Bu felsefe ekolüne göre ruh da dahil olmak üzere herşey maddeden meydana gelmiştir. Fizikte ve felsefedeki atom deyimini ilk defa kullanan bu ekol; atomların ezelî ve ebedî olduğunu söyleyerek, herşeyin atom denilen bölünmeyen sonsuz sayıda parçalardan oluştuğunu iddia ederler. Evrenin hiçbir şekilde ve hiçbir güç tarafından yaratılmadığını söyleyen Demokritos kâinatın zaman bakımından sınırsız, cevher (öz, töz) bakımından ise değişmez olduğunu belirtir. Ona göre şimdi meydana gelen şeylerin sebeplerinin hiçbir başlangıcı yoktur ve genellikle sonsuz zamandan beri zorunluluk içinde düpedüz herşey; olmuş olan, olmakta olan ve olacak olan önceden bulunur. Abdera atom öğretisi Epiküros (m.ö. 340-270) ve Lukretius (m.ö. 91-55)'un aracılığıyla Gassendi (1592-1655) ve Francis Bacon (1561-1626)'a geçerek modern tabiat biliminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Francis Bacon'a göre tabiat felsefesi Tanrı Kelamı'ndan (Kutsal Kitap'tan) sonra olmak üzere, imân için en uygun gıda sayıldığı gibi, insanları bâtıl inançlardan kurtaracak en iyi tedavi yoludur da. Kendi ifadesiyle şöyle der:

Tabiat felsefesi-Tanrı Kelâmı'ndan sonra -bâtıl inançlara karşı mutlaka en güvenilir ilaç ve imân için de en doğru sayılan gıda gibidir..." (5)

Demokritos'un ethik (ahlak) materyalist anlayışı, Epiküros ve Lucretius'un değiştirdiği şekliyle Montaigne (1533-1592)'nin öğretilerinde yeniden canlanır. Montaigne *Denemeler*'inde sık sık Lucretius'tan alıntılar yapar: "Hayatın sona erdiği yerde herşey gayesiz olarak ve duygulara dokunmadan yaşar" (6), "Ömrün bitince, her şey de seninle yok olacaktır" (7) gibi Lucretius'un düşüncelerini kendi düşünceleriyle birarada kullanır.

Antikçağ atomcularının görüşleri İslam düşüncesini de etkilemiş görünmekle birlikte aralarında ileriki satırlarda açıklamaya çalışacağımız belirli ayrıcalıklar da bulunmaktadır. Özellikle Mu'tezile Kelamcılarından İbrahim Nazzam (ö. 845 civ.), Ebu'l Huzeyl (ö.840), Cahiz (ö. 869), Bakıllânî (ö.1013), Hayyat (ö. 902) gibi filozoflar atom nazariyesini İslam felsefesine getirmişlerdir. M. Şemsettin Günaltay bu konuda *Mütekellimîn ve Atom Nazariyesi* adı ile 1925'te bir makale kaleme almıştır. (8)

Müslüman kelamcıların atom görüşünün kaynağını eski Yunan atomcularının sisteminden ziyade eski Hind felsefesinde aramak gerektiğini ifade eden M.Şemsettin Günaltay'a göre, kelamcıların atom nazariyeleri incelendiğinde onların ileri sürdükleri görüşlerle Hind atomculuğunun arasındaki ilişki, Demokritos'un sistemindekine göre çok daha fazladır. Ruhu bir atom (cüz-i layetacezza) olarak kabul eden İbn Ravendi (ö. 869?) bu konuda tamamıyla Hind Vaiseshika filozoflarının görüşlerini sürdürmüştür. Bu felsefenin kurucusu olan Kanada'ya göre ruh bir atom gibi telakki edilir ve 'manası' da şuur ile nitelenen bir canlı atom olup insana ulaştırılmaktadır. Kanada felsefesinde 'manas'; 'avamî hiss, avamî duyu anlamlarına gelmektedir. Hind atomizminin kurucusu olan filozof Kanada'nın sistemi cevher (öz töz) ve arazı (ilinek) tahlil ederek aralarındaki farkları göstermek esasına dayandığından onun kurduğu sisteme Vaiseshika adı verilmiştir ve Vaiseshika Sanksritçede (fark) anlamına gelmektedir.

Kelamcıların savundukları tezle Hind atomizmi arasındaki ilişkileri takdir edebilmek için Kanada atomizmini özetleyen aşağıdaki üç maddenin incelenmesi yeterlidir:

1- Maddeyi teşkil eden unsur önce yer tutmayan ve duyularla algılanması imkansız olandır.

2- Bu türden iki unsur görünen bir surette basit bir uzam teşkil ederler.

3- Katı bir cisim varolabilmek için ölçüsü belirli üç atoma gerek vardır. (9)

Hind atomizminin ulaştığı bu sonuçlar ile Müslüman kelamcılarının atom anlayışları arasındaki benzerlik dikkatlerden kaçmayacak kadar açıktır. Buna karşılık Yunan felsefesinde bu anlamda alınabilecek bir tek öncül yoktur. Gerek Demokritos, gerek Epiküros, gerek Platon ve gerekse Aristoteles felsefelerinde hayyiz uzam maddenin düşünülemeyen bir özelliğinin olduğu kabul edilmektedir. Ancak unutulmaması gerekir ki Müslüman atomcularının bu teori ile ulaşmak istedikleri gaye; Demokritos felsefesindeki gibi Vaiseshika felsefesinin amacından da tamamen farklıdır. Atomculuğun Müslüman kelamcıları arasında ele alınıp geliştirilmesi esas olarak mezhepleri savunacak delil ve diyalektike olan ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır. Bu gibi tutumlar Yahudiler ve bazı Hristiyan Katolikler arasında da sürdürülmüştür. Müslümanların atomcu görüşü dini savunma için girişilmiş şiddetli bir mücadeleyi amaç edinmelerinden kaynaklanmaktadır; zira tabiat, sadece tabiat olması bakımından değil, özellikle Allah'ın bir yaratığı olması dolayısıyla inceleniyordu. Allah, Aristoteles'in 'İlk Kımıldatıcısı' gibi kendisi kımıldamayan ezelî bir sebep olarak değil, mutlak irade sahibi ve mutlak bir yaratıcı olarak kabul ediliyordu.

İslam atomcularına göre âlem arazlardan (ilineklerden) ve bu arazların mahalli olan cevherlerden meydana gelmiştir. Eşyanın tasavvuru cevher ve araz kategorileriyle mümkündür. Diğer kategoriler, arazın ve zihnin hariçte bir objesi olmayan değiştirmelerine ayrılabilir. Madde (heyula) bir bakıma sadece zihindedir; zaman, çeşitli eşyanın bir arada mevcut olması veya onlar arasında zihinsel bir ilgi bulunmasından başka birşey değildir. Mekan ve ölçü'nün cisimlere izafesi olabilir fakat biraraya gelerek cisimleri meydana getiren farklı cevherlere (atomlara) izafesi mümkün değildir. Genel olarak söylendiğinde cisimler arazlardır (ilineklerdir) ve bu arazların sayısı her cevherde pek çoktur, hattâ bazıları sonsuzdur; zira her cevher mutlaka birbirine zıt sıfatlardan biri ile vasıflanmıştır. Tümel bir cevher'e kavram denir ve bu ancak akılda bulunur. Cevherler arasında hiçbir bağ yoktur; bunlar birbirine benzer atomların kapasitesi oranında diğerinden ayrılır. "Gerçekte bunlar, atomcuların ileri sürdükleri, maddenin son derece küçük parçalarından çok Anaxagoras (m.ö. 500-428)'ın Homoeomerian (birbirine benzer cüzler, parçalar)'larına benzerler. Bunların işgal ettikleri bir mekan yoktur, fakat hayyizdirler, uzanımlıdırlar ve bu sebeple mesafeyi doldururlar. Bu suretle imtidadı (uzanımı) olmayan bu birimler nokta gibi tasavvur edilebilir. Ve bu birimlerden bir mekan işgal eden cisimler meydana gelir. Bu birimler arasında hareketin olabilmesi için boşluk bulunması gerekir; çünkü atomlar birbirleri üzerinde tazyikte bulunamaz. Bütün değişmelerin sebebi; birleşme (ittisal), ayrılma (infisal), hareket ve sükûn'dur, atom cevherleri arasında başka fiilî bir ilgi yoktur. Atomlar mevcuttur ve varlıklarının eseri bulunmaktadır ancak aralarında birleşme (ittisal) yoktur. Âlem cüzleri (parçaları) ayrılmış olan bir kütledir, cüzleri arasında karşılıklı olarak yapılan bir fiil; yani bir eylem yoktur. (10) Anaxagoras ilk defa olarak madde ile maddeye hareket veren ve maddeye hükmeden kımıldatıcı gücü, nous'u (ruh, akıl) birbirinden ayırmıştır. Anaxagoras ile felsefede dualizm başlamış, ve bu dualizm Platon ve Aristoteles'e geçerek felsefe tarihinde günümüze kadar süregelmiştir. Anaxagoras zamanından beri 'nous' bir felsefî kavramdır.

Anaxagoras da Empedokles gibi nesnelerin bir takım küçük parçalardan meydana geldiğini söylüyordu. Empedokles'e göre varlığın esası 'morion' (parça) adını verdiği zerrelerden meydana gelmektedir. Anaxagoras bu küçük parçalara 'spermata' (tohumlar) adını vermekteydi. Ancak Anaxagoras'ın unsurlar için söyledikleri Empodekles'in söylediklerinin tersinedir. Empedokles ateşin, toprağın ve bunlarla aynı sırada olan unsurların, cisimlerin unsurları olduğunu ve herşeyin onlardan kurulduğunu söylediği halde Anaxagoras aksine olarak 'aynı parçalı şeyler unsurlardır' demektedir. Anaxagoras'ın bu sözüyle kastettiği et, kemik ve benzeri şeylerin her biridir. Hava ve ateş ise bunların ve bütün öteki 'tohum'ların karışmasıdır; çünkü her ikisi de görünmeyen küçüklükte her türlü 'aynı parçalı madde-ler'in bir araya gelmesiyle meydana gelmişlerdir ve bu yüzden her şey onlardan meydana gelir. Anaxagoras'ın en büyük sorunu; varolmayandan bir şeyin nasıl doğabileceği veya varolmayan haline geçebilmesiydi. Aldığımız çeşitli besinlerden bizde et, kemik, damarlar vb. meydana geldiğine göre, alınan bu gıdalarda, et, kemik, damarlar, kan ve benzeri oluşumların parçalarının varolmaları gerekir. Anaxagoras'a göre bunlar sadece aklın idrak edebileceği parçalar olacaktır, 'duyularımızın zayıflığı dolayısıyla bizler hakikati ayırt edebilecek durumda değiliz' diyen Anaxagoras duyuların güvenilir olmayışlarının delili olarak küçük parçalara göre renklerdeki değişmeyi örnek verir. Siyah ve beyaz iki boyayı damla damla birbirlerine karıştırırsak, gerçekte olduğu halde duyularımız bu azar azar olan değişmeyi algılayamayacaktır. [A. 43.46 B.21] (11). Güneş'in 'kızgın bir maden külçesi' olduğunu söyleyen Anaxagoras'a göre "... Meydana gelmek yok olmak üzerine Hellenlerin doğru bir düşünceleri yoktur. Zira hiç bir nesne meydana gelmediği gibi ölmez de, var olan nesnelerden birleşip karışır ve karışmadan ayrılır; bunun için meydana gelmeye karışıp birleşme ve yok olmaya da ayrılma deseler doğru olur. -Saç olmayandan saç, et olmayandan et olması nasıl mümkündür?.." [17.10] (12)

Düşünceleri nedeniyle ülkesinden kovulan Anaxagoras'ın ünlü öğrencilerinden olan büyük trajedi yazarı Euripides, hocasının yüceliğini anlatmak için bir koro şarkısında şöyle der:

"Bahtlıdır bilimle uğraşan
Kendini yoran, araştıran,
Düşünmez yurttaşlara zarar vermeyi
Haksızlığa asla varmaz eli.
Tabiatın ebedî düzenine bakar
Gözünü ayırmaz, bu kosmoz nereden
Nasıl doğmuştur, bunu sorar.
Temizdir, lekesizdir böyle bir kişi
Kötülükten, şüpheden uzaktır her işi." (13)

Birbirine benzer atomların kapasitesi oranında diğerlerinden ayrılan cevherler arasında hiçbir bağın olmadığını ve tümel bir kavram olan cevherin sadece akıl sayesinde anlaşılabileceğini Anaxagoras'a benzer şekilde ifade eden Müslüman atomcularına göre zaman da zihinsel bir kavramdır. Müslüman atomcular zaman, mekan ve heraketi, cisimler âlemini uzanımı mümkün olmayan parçalara ayırdıkları gibi, aralarında müddet bulunmayan 'an'lara ayırdılar. Bu suretle zaman birbirini takip eden, herbirinden sonra bir boşluk bulunan birçok ayrılmış an'ların biraraya gelmesinin toplamıdır. Aynı şey hareket için de geçerlidir ve her iki hareket arasında bir sükûn vardır Sür'at (hız) bakımından yavaş hareketle çabuk hareket arasında fark yoktur, ancak birincisinde daha çok sükûn aralığı vardır. Müslüman atomcuların hareket hakkındaki bu görüşleri Parmenides (m.ö. 570-470) ile onun ünlü talebesi Elealı Zenon(m.ö. 490-430)'un düşünceleriyle büyük benzerlik göstermektedir. İtalya'da kurulan Elea Okulunun başkanı Parmenides; 'Varlık vardır ve yokluk yoktur; bu sebeple varlıkta hareket olamaz, çünkü varlık bir bütündür" derken öğrencisi ve üstün zekalı bir mantıkçı olan Elealı Zenon da hareket ve değişmeyi inkâr eder. Ona göre hareket ancak bir mekan içinde olabilir. Şayet mekan ve hareketin ölçüsü olan zaman sonsuzca bölünürse, mantıkî çelişkilere düşülür. Böylece havada uçan bir ok'un gerçekte hareketsiz (sâkin) olduğunu gösteriyor ve kendi zamanındaki çok iyi bir sür'at koşucusu olan meşhur Aşilleus'un çok yavaş giden kaplumbağayı geçemeyeceğini isbat ediyordu.

Müslüman atomcular zaman, mekan ve hareketteki boşluk (halâ) görüşündeki güçlüğü giderebilmek için ilk defa Nazzam (ö. 845 civ)'ın ortaya attığı söylenilen 'tafra' (sıçrama) teorisini kabul ettiler. Hareket bir mekandaki bir noktadan bir ikinci noktaya sıçrama, zaman bir andan diğerine sıçrama şeklinde kabul edildi. Maddî âlemi, zaman ve mekandaki hareketleri ile atomlara ve arazlarına (ilineklerine) ayırdılar. Bazıları arazların her zaman kaybolacağını, buna karşılık cevherlerin kalıcı olduğunu, bazıları ise bu bakımdan cevherle araz arasında fark bulunmadığını ileri sürdüler. Bu görüşe göre mekândaki noktalardan ibaret olan cevherler, tıpkı arazlar gibi, ancak bir zaman'ın 'an'ı içinde var olurlar. Atomcu görüşü savunan İslam Kelamcıları Allah ile âlem ve Allah ile insan ilişkisi çerçevesi dışına çıkamadı. Onlara göre Allah'tan başka, yalnız üzerinde arazlar bulunan cisimsel cevherler vardır. İnsan nefslerinin varlığı ayrık cevherler halinde bulunmaktadır, genellikle ayrık akılların veya ruhların varlığı da böyledir. Bu görüş Allah'ın yaratıklara ait bütün sıfatlardan uzak olan birliğini ve ortaksız olduğunu kabul eden İslam inancı ile pek uyuşmuyordu. Onlara göre ruh (nefs) cisimler âlemindendir ve hayat, algı ve nefsin bütün hareketleri, renk, tad, koku, hareket, sükûn gibi birer arazdır. Kelamcılardan bazıları nefsin ayrılma, bölünme kabul etmeyen birçok atomların cisim olan cevherlerle kaynaştıklarını ileri sürdüler. Bütün bu görüşler her durumda atomlara bağlıdır.

Dünyanın yaratılışını, Tanrı ile evren ilişkisini açıklayabilmek için Müslüman Kelamcıları temellerin maddenin bölünemezlîği veya atomculuk kuramında bulunduğu görüşünü savundular. Maddenin bölünemezliği kabul edildiğinde aşkın bir ilkenin, bir prensibin kabul edilmesi gerekir. Bu ilke maddeyi ve maddenin meydana getirdiği bütün bileşimlerine belirlilik ve özelliğini vermelidir. Gerçekten de maddenin sonsuzca bölünüp parçalanabilir bir özelliğinin olduğu kabul edildiğinde, madde özünde kendi belirleniminin; yani determinizminin imkan ve sebebini de içinde barındırır anlamı çıkmaktadır ki bu durumda bir ilk prensip düşüncesinin de anlamı kalmamaktadır. Buna karşılık maddenin en küçük parçasının bölünmez olduğu (atom) kuramı kabul edildiğinde, bu maddenin herhangi bir varlıkta belirlenerek özellik kazanması için aşkın bir prensibin müdahalesine ihtiyaç vardır. Bu suretle aşkın bir prensip olan yaratıcı bir Tanrı düşüncesi temellendirilmiş olmaktadır. Maddenin bölünemezliği ilkesinden yaratış eyleminin tekrarlanıyor olması sonucu da çıkmaktadır. Eğer madde kendi özünde kendi ayrışma ve birleşmelerinin yeterli sebebini taşımıyorsa herhangi bir varlığı meydana getiren bütün atomların dizilme ve birleşmelerinin ilineksel (arızî) olması gerekir. Bu ilineksel olaylara, onları yaratan ve destekleyen bir ilkenin müdahalesi zorunludur. Buradan çıkan sonuca göre madde ve ilinek'in (arazın) her an yaratılması ve gözetilip desteklenmesi gerekir. Eş'ari Kelamcılarının savunduğu görüşe göre âlem sürekli genleşim ve uzanım halindedir. Âlemin birliğini ve devamını sadece ilâhî ilk prensip sağlamaktadır. Ancak duyularımız ve aklımız yetersiz olduğu için bütün bunları algılamamız imkansızdır. (14)

Eş'ari kelamının teolojik nitelikteki tezleri Gazzali'nin Batı'da *Destructio* adıyla çevrilen *Tehafüt el-Felâsife* (Filozofların Tutarsızlıkları) adlı eseri sayesinde yayılmış ve bu suretle Batıda gelişecek birçok fikrin ilk tohumları vazifesini görmüştür. (15)

Madde âlemindeki tüm olayların hareketlerden ibaret olduğunu belirten Malebranche (1638-1715)'a göre bu hareketlerin nedeni ne uzay, ne uzam, ne de cismin kendisidir. Neden Tanrısal bir şeydir. Yalnız bir tek neden vardır; o da Tanrılıktır. Doğal nedenler vesile nedenlerden başka birşey değildirler. Malebranche'ın bu doktrinine 'vesilecilik' (occasionalisme) denir. Bu görüşe göre; birbirinin nedeni zannettiğimiz olaylar ve varlıklar zincirin hep birer vesiledir. Malebranche için görünüşte birer neden gördüklerimiz gerçekte hep birer adî nedendir. Tanrı iradesi olmadan, O emretmeden hiçbir hareket meydana gelmez. Hiçbir şey kendi kendisine hareket ve sükûn içinde bulunamaz. Herşey Tanrı'nın emirlerine baş eğer diyen Malebranche, bu suretle aşırı bir kadercilik anlayışına düşmektedir. Özgür iradeyi savunarak insanın 'iyi' veya 'kötü' olarak nitelendirilip bu suretle ahirette mükafatlandırılıp cezalandırılmasının bir anlamı olacağını işaret eden Müslüman Kelamcılarının aksine Malebranche kadercilik; yani insanın alnına ne yazıldıysa o olur anlayışına düşmekle birlikte, Tanrı'nın yarattığı evrene her an müdahale etmesi konusunda Müslüman Kelamcıları ile hemfikirdir. Tabiat olayları arasındaki sebeplilik ilişkilerinin zorunlu olmadığı ve bütün sebeplerin yalnız 'adet'lerden ibaret olduğu görüşü Malebranche tarafından Volontarisme ve Occasionalizme ile savunulan İslam kelamcılarının düşünceleri aynı zamanda Hume (1711-1776)'da da görülmektedir. Bilginin zorunlu münasebetleri kavrayamadığı ve zorunlu zannettiğimiz münasebetlerin aslında Allah'ın alışkanlıkları (adet) olduğu şeklindeki tez (Adet-Allah) Hume'da zihnimizin alışkanlıkları olarak şüphecilik şekline girecektir. (16) Hristiyan ve Müslüman dinleri arasındaki gerginlikten dolayı İslam kelamcılarının Batıya tesiri, İslam filozoflarının tersine oranla ikinci derecede önem arzetmektedir. Bununla birlikte İslam kelamcılarının tezleri, İslam filozoflarının eserlerinde yeraldığı için, Batı ikinci elden de olsa onların düşüncelerini öğreniyordu. Örneğin St. Thomas Aquinas, kelamcıların düşüncelerini belirtirken onlardan 'Loquentes' (Kelamcılar'ın sözlük olarak tam karşılığı, konuşanlar, kelam edenler) diye söz eder. St. Thomas Aquinas ve hocası Albertus Magnus eserlerinde Kelamcıları eleştirseler dahi zaman zaman onların tezlerinden de faydalandılar. Ayrıca Kelamcıların tezleri Batı dünyasında uzun aralıklarla da olsa birçok savunucular bulmuştur.

1- Farabi, *Eflatun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması*, [121], (çev. Mahmut Kaya), *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, içinde, İstanbul, 1995, (Bu çeviri ayrıca Felsefe Arkivi, sayı.24 İstanbul, 1984, s.221-254'de bulunmaktadır.)

2- Kindi, *İlk Felsefe Üzerine*, [103], s.3-4, (çev. Mahmut Kaya), (*Kindi, Felsefi Risaleler İçinde*), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994

3- İbn Rüşd, *Tutarsızlığın Tutarsızlığı*, [84, 789, 455, 456, 633], s.13, 293, 14, 226, (çev. Kemal Işık-Mahmut Dağ), Samsun, 1986

4- El-Nevbahtî *Kitab al-tanbih va'l-radd âlâ ahl al-havâ*, nşr.S.Didering İstanbul, 1936, s.72'den nakl. Furat, A.Subhi, *'Ta'til' madd. İslam Ansiklopedisi*, c.12/1, s.62, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979

5- Bacon, F., *Novum Organum*, s.55 (*The New Organon or the true Directions Concerning the Interpretations of the Nature*, ed. E.A. Burt, The English Philosophers from Bacon to Mill, the Modern Library, New-York, 1939 içinde, s.24-123

6- Montaigne, *Denemeler*, Kitap 11, Bölüm XII, s.54 (çev. Sebahattin Eyüboğlu) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1995

7- Montaigne, a.g.e. Kitap 1, Bölüm XX, s.74

8- Günaltay, M.Şemsettin, *Mütekellîmin ve Atom Nazariyesi*, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası Birinci Cild, Birinci Sayı, (s. 58-119), 1925 (Eski Türkçe harflerle yazılmış bu eser, 1978 yılında mezuniyet tezi olarak Sebahattin Keskin tarafından, İstanbul Üniversitesi'nde, yeni Türkçe harflerle yeniden kaleme alınmıştır.)

9- Günaltay, M. Şemsettin, *a.g.e.*. s.55

10- de Boer, T.J., *İslamda Felsefe Tarihi*, s. 44, (çev. Yaşar Kutluay), Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1960.

11- Kranz, Walter, *Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar*, Kısım 11, s.8-9, (çev. Suad Y.Baydur), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1948.

12- Kranz, Walter, *a.g.e.*, Kısım 11, s.14

13- Kranz, Walter, *a.g.e.*, Kısım 11, s.6

14- Corbin, Henry, *İslam Felsefesi Tarihi, Başlangıçtan İbn Rüşd'ün Ölümüne Kadar 1198*, s.128, (çev. Hüseyin Hatemi), İletişim Yayınları, İstanbul, 1986

15- Ülken, H, Ziya, *İslam Felsefesi, Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru*, s.321, Ülken Yayınları, İstanbul, 1983, Üçüncü Baskı.

16- Ülken, H.Ziya, *a.g.e.*, s.321 vd.

Kişisel Bir Devrimin İpuçları

Nesrin ARMAN

Yaşama 'merhaba' anıyla başlayıp bitmez tükenmez halkalar halinde eklenen ve genişleyen, biçimi ve içeriği her defasında değişerek gelen 'kaos'u karşılamanın, onu yaşamın dengelerine oturtmanın tılsımı; bir 'tutku', bir 'amaç', bir 'anlam'; bir yaşama tanımı yani.

yani; yaşam enerjisiyle dolu olmak,

yani; hakkını vererek yaşamak ve hakkın olanı alarak,

yani; dünyaya katarak, katılarak, bir çentik de sen atarak,

yani; güzel insan olmak, soluklu olmak, bir onurlu kavganın ucundan tutmak,

yani; yaratıcılığı sürekli tasarımlarla, eskizlerle besleyip geliştirerek sonunda üretken olmak,

yani; ne bedende, ne kafada ne yürekte yaşamı boşlamamak,

yani; aşkları, kendi yüreğinde doğruluğuna inandıkça yaşamak; alabildiğine, doludizgin ve o beraberliğin eşit yanı olduğunu unutmadan, geri çekilmeden ve suskunlaşmadan.

Başıboş geçen günlere bir başkaldırı sanki; ütopyacı serüvenler ve bunlardan damıtılan hedefler, hem de yaşamın her alanında her anında. Amaçsızlık insanın ruhunu öldürüyor çünkü, yavaş yavaş. Yaşamı bir serüven tutkusuyla... evet, ama devinimden, üretimden uzak, bir köşede yaşamın getireceği sürprizleri beklemenin ne keyfi ne de coşkusu var.

Gezgin bir ömrüm olsun istiyorum, sevgili dostlar. Ama dağların zirvelerindeki çömlekhanemde yalnızca düşünerek, oluşturarak, arayarak geçireceğim düşsel serüven günlerini de. Doğulu, doğalı bir kadının koca bir tutam Akdeniz serpiştirilmiş kentli ve Batılı kadınla bileşkesi olmak. Dağların zirvelerinde olduğunca Galata'da bir eski levanten binanın Haliç'e bakan bilge atelyesi denli kentli.

El örgüsü kazağını sırtına, kamerasını omzuna atıp cipini yollara süren kadın da, mayası şiirden, harmanisine sarınmış, dağların zirvelerindeki çömlekhanesinde tılsımlı çamurunu yoğuran çömlekçi kadının izdüşümü aslında; onun, içine hapsolduğu dünyanın dış kabuğuna çıkmış hali. Ve o çıkış ki, yine şiirlerin, yağmur ormanlarının, kimileyin de Ege'nin mavisinin... ve yalınlığın, o çömlekçi ruhun ram olduğu bilgeliğin cömertçe sunduğu rehberliğinde.

"Çalışmak insanı özgürleştiriyor," diyor Nisan; benim düşsel arkadaşım, izdüşümüm, iç sesim. Doğalı bir lirik kadın o. Tanrıçaların yaşadığı toprakların, ki herbirimizin genlerinde varolan, bilge kadını. Ne mi yapıyor? Fotoğraf çekiyor. Anadolu Hisarı'nda eski bir ahşap evin en üst katında yaşıyor. Bahçesindeki erguvan ağacının dalları balkonuna değiyor... "Uğraşım; en bitkin, en dağılmış dönemlerimde bile benim yaşamımın ana fikri, herkes her şey sislere gömülebilir, çekip gidebilir, ama o, hep benimle, benim yaşamımın içinde bir öz olarak kalacak," diyebiliyor.

"Çalışmak insanı özgürleştiriyor," diyor Nisan, "hem de her anlamda. O başına buyrukluğu, bağımsızlığın bağbozumu kokusunu, varolmanın Rodosçiçeği rengini. Hepsini ama hepsini bir bir duyuruyor, bununla da kalmayıp tümünü armağan ediyor."

Bense; şiiri, düşleri, dünyaya anlam katan şiirdir' etiğini en gerçek, en ürkütücü, en sert, en acıtıcı, en kaba, en acımasız yaşantı parçalarında bile ne yüreğimden ne beynimden söküp atmayacağım. Söküp atmak ne kelime, onlara sıkı sıkı yapışacağım... ve gülüşe, ve sevince, ve tüm bunların içerdiklerine.. doğuşumu kutsayan en değerli güçler bunlar; içimde varolan... benimle serpilip gelişen vazgeçilmezlerim.

Lirik oluş... Kendi yaşamının şiirini oluşturmak ve şiir gibi yalınlaşmaya durmak. Şiir, içinde pek çok şeyi barındırıyor. Yaşamın mayası o. Gerçeklik de, düşler de, gezginlik ve bilgelik de, ütopya da serüven de orada. Bireysel ve toplumsal tavrı da belirleyen o. Gündelik siyasetin içinde biraz şiir olsaydı, insanlar biraz şiirli düşünebilselerdi her şey ne kadar farklı olurdu. Bunu başaranlar hiç unutulmadı. Ben, Anna Ahmatova kadar Aleksandra Kollontai'ın da büyük bir şair olduğuna inanıyorum. O da yeni kadının şiirini yazmadı mı?

Yeşilçam'a Dair

Engin AYÇA

Aliye Rona'nın ölümünde sonra *Cumhuriyet Gazetesi*'nde sinemamızın "karakter oyuncuları" üzerine önce Ahmet Cemal'in sonra da Selim İleri'nin duygu yüklü çok güzel yazıları çıktı. Yeşilçam'ın Aliye Rona ve benzeri emektar oyuncuları konusunda bir çeşit güzellemeydi bu yazılar. Ayrıca Ahmet Cemal'in, Selim İleri'nin de paylaştığı bir yazıklanması vardı. Aliye Rona ve onun gibi nice başarılı ve halka malolmuş karakter oyuncularını Yeşilçam ne yazık ki hep yan rollerde oynatmış, baş rollerde onlardan yararlanmamıştır.

Evet, keşke sinemamız, seyircilerin de çok sevdiği bu karakter oyuncularının başrollerde de kendileri göstermesine fırsat ve olanak verseydi. Bu şekilde sinemamız bambaşka bir özellik kazanır, çok daha değişik konulara yönelebilirdi. Ama olmamıştır.

Çünkü olamazdı.

Bu, Yeşilçam'ın mantığına, yapısına, işleyişine, doğasına uymazdı. Kendini yadsımak olurdu. Bu nedenle, nitekim olmamıştır.

Yineliyorum, keşke olsaydı. Ama gene yineliyorum, bu uygulama Yeşilçam içinde olamazdı. Olabilseydi, ortaya başka bir sinema çıkardı, bu da Yeşilçam olmazdı. Dolayısıyla bu konuda, Yeşilçam yapımcıları, yönetmenleri, senaryocuları, işletmecileri gibi filmlerin niteliklerini belirleyen ve filmlerin oyuncularını seçenlere bir "suçlama", bir eleştiri getirmemek gerekir. Olay onları da aşan bir işleyişin sonucudur çünkü. Bu işleyiş nasıl oluşmuştur, kimler karar vermiştir gibi soruların karşılıkları daha netleşmemiştir. Böyle bir "bilinçli" yapılandırma da sözkonusu değildir. Yeşilçam sineması bir biçimde, kendi kendine, elyordamıyla, anonim olarak "şekillenmiştir" Bunun bir tarihsel olgu olarak anlaşılması ve buna göre Yeşilçam sinemasının işleyiş mantığının nesnel olarak çözülmesi, çözümlenmesi gerekir.

Sinemamızdaki oluşumlara ve gelişmelere, sinemaya dair "genel" bir yaklaşımla eğilemeyiz. Çünkü, önce bu "genel"in ne olduğunu belirlememiz ve sorgulamamız gerekir.

"Genel" olarak sinemada geçerli olan, varolan ölçüler, değerlendirmeler, kavramlar, vb., hepsi batı sineması işleyişine göre ve batılı kuramcılara, tarihçilere göre ortaya çıkmıştır. Sinema tarihi de batı sineması tarihidir. Sinema kuramları da batılı düşünür ve sinemacılar tarafından geliştirilmiştir. Kuşkusuz bunlar sinema ve sanat alanı için "evrensel" ve "genel" doğruları, özellikleri belirtmektedirler ama öncelikle gene de batı "özel"inin fonülasyonlarıdır. Bunun kendi tarihsel (özel) süreci vardır ve kendi (özel) geleneğinin içinden çıkmaktadır. Kendi geçmişiyle tutarlıdır.

Türk sinemasında bana göre birbirinden farklı üç dönem vardır ve Yeşilçam sineması ikinci aşamayı temsil eder. Yeşilçam sineması yerel bir sinemadır, kırsal kültür ortamının bir ürünüdür ve seyircisiyle kendi içine kapanıktır. Seyirci de kendi içine kapanıktır. Kapalı bir yapıya sahiptir. Bu açıdan "tutucudur", "korumacıdır", "gelenekçidir"

Yeşilçam sineması, bütünleştiği seyircisinin kültürel yapısına eklenmiştir, o kültürü yaratır ve sürüdür. Yeşilçam seyircisi geleneksel sözlü kültürün yaratıcısı, yaşatıcısı, sürdürücüsüdür. Bu sözlü kültür anonim özellikler taşır, toplumun ortak malıdır, ortak ürünüdür, ortak mirasıdır. İşte Yeşilçam sineması, tarihsel koşulların da gereği olarak, doğal bir sürecin parçası olarak, kendi doğallığı içinde bu geleneksel sözlü kültür işleyişine eklemlenmiştir. Başka türlü bir işleyişi beklemek, düşünmek bir yabancılaşmadır.

Yeşilçam sineması da anonim özellikler taşır. Kendi tarzını ve işleyişini belirlemiştir. Bu bakımdan Yeşilçam sinemasında, özellikle yönetmenler ve oyuncular kendi kişisel eğilimlerinden ve tercihlerinden önce Yeşilçam'da oluşmuş tarza, geleneğe uymaya çalışırlar. Kişisel bir sinema anlayışı ve bu yönde çabalar Yeşilçam'da yaşama olanağı bulamamıştır. Yeşilçam "gelenekçi"dir, "tutucu"dur. Ve bu özelliklerini bugün de sürdürmektedir. Yeşilçam, kendi özelinde bir "tarz" oluşturmuştur ve onu korumasını bilmiştir. Biraz daha somutlamak gerekirse, Yeşilçam sineması, geleneksel sözlü kültür içinde varolan ve yaşayan masal, meddah, ortaoyunu, tüluat, karagöz, kukla gibi anlatı türlerinin mirasını devralmış ve kendi koşulları içinde bunları yoğurarak yeniden üreten ve sürdüren bir yapı, bir işleyiş kurmuştur.

Tarihsel olarak Yeşilçam sineması 1950 sonrasının

bir ürünüdür ve o dönemin toplumsal, siyasal, kültürel oluşumları içinde ele alınmalıdır. İç göç nedeniyle yaşanan genel kırsallaşma süreci, sinemanın kırsal alanda yaygınlaşması, sermaye birikimi olmadan seyircinin ilgisine ve beklentilerine yaslanarak filmler yapılması gibi durumlar sonucunda kırsal halkın geleneksel sözlü kültür yapısı Yeşilçam'ın belirlemesinde birinci etken olmuştur. Aslında Yeşilçam'ın bu, varoluş sürecinin kapsamlı araştırmasının yapılması ve tartışmaya açılması gerekiyor. Yeşilçam'ın "Yanlış"değerlendirilmesi "Yanlış" bir sürece bağlanması sonuçta peşinden bir çok yanlışlara, yanlışlıklara da kapı açmaktadır. Ve bu nedenlerden Yeşilçam işleyişi anlaşılmadan Türk sineması değerlendirilemez, yeni bir Türk sineması tasarlanamaz.

Yeşilçam, el yordamıyla kendi yörüngesini belirlemiştir, ama bunu yaparken bütünleştiği, zaten içinde olduğu çok somut bir "kültür ortamı" ve çok somut bir seyircisi vardır. Yeni Türk sineması da şu anda el yordamıyla yolunu bulmaya çalışıyor, ama daha kendi "kültür yapısını" ve "seyircisini" somutlaştırmış, seçmiş değildir. Bu nedenle şimdilik yalpalayıp durmakta, "iki arada bir derede" konumundan kurtulamamaktadır.

Yeşilçam sineması devraldığı kültürel mirasa uygun bir şekilde oyunculardan hata anlamında "karakterler" olarak (bireyler) değil, doğu kültürlerinin üstüne oturduğu mask tipler (prototipler) olarak yararlanmıştır. İşin püf noktası burasıdır. Değerlendirmelerdeki yanlışlıkların kaynağı da buradadır. Bu noktayı çözümlemeden Yeşilçam'a nesnel olarak bakamayız. (Ben bu konuyu yıllardır gerek sözlü olarak, gerekse yazılı olarak birçok kez işledim. Tekrar ele almak istemiyordum kendimi yinelememek için. Cengiz Gündoğdu ısrar ettiği için kısaca değiniyorum. Aslında konuya halk bilimcilerin kültür sosyologlarının, üniversitelerdeki uzmanların, araştırmacıların, sinema okullarında "akademik kariyer" yapanların eğilmeleri gerekmektedir).

Gerçek şu ki gerek Ahmet Cemal'in gerekse Selim İleri'nin yazıklanmalarına katılan çok insan vardır. (Cengiz Gündoğdu da aynı tepkileri dile getirdi örneğin). Yeşilçam'a dönük bu yabancılaşmanın aşılması için önce sinemaya dair bildiklerimizi, yargılarımızı gözden geçirmemiz, bunları sorgulamamız gerekiyor. Genel olarak Yeşilçam sinemasına, özgün ve özel nitelikleri olabilecek, böyle bir olasılığın bulunabileceği kanısıyla yaklaşılmadı. Daha çok batı sinemasının taklidi, yoz, düzeysiz, kişiliksiz bir sinema olarak görüldü ve olumsuzlandı. "Kurutulması gereken bataklık", "tarihin çöp tenekesine atılması gereken" bir sinema olarak değerlendirildi. Salonları dolduran, gişe önünde uzun kuyruklar oluşturan yüzbinlerce seyirciyle kurulan iletişim sorgulanmadı. Yeşilçam'a karşı çıkarken bu seyircilere de uzak düşüldüğü hesaplanmadı. Kiminle, kime sinema yapılacağı sorusu sorulmadı. Yeşilçam'la birlikte seyircileri de dışlamanın ne anlama gelebileceği sorgulanmadı. Bu tür değerlendirmeler yapanların büyük bir çoğunluğu da sinema gereksinmelerini Yeşilçam dışı batılı filmlerle gidermeyi yeğlemektedirler. Ben bunları eleştiri olarak değil durumu oluşturan olguları saptamak için yapıyorum. Taşların önce yerli yerine konması gerekiyor, tartışma, eleştiri, sorgulama, değerlendirme ancak bundan sonra yapılmalıdır diye düşünüyorum.

Varolan, oluşturulmuş sinema kavramları, kuramları, yaklaşımları, örneğin Hint sineması deneyiminden, Japon sineması deneyiminden de (hadi söyleyelim, Yeşilçam sineması deneyiminden de) acaba yararlanmışlar mıdır, bunları da değerlendirmişler midir? Benim bilebildiğim kadarıyla böyle bir şey söz konusu değildir.

Ahmet Cemal, *Cumhuriyet*'teki bir başka yazısında da (14 Ağustos 1997) "Sanatta Gelenekle Hesaplaşma" konusunu işliyor. Sanatçının gelenekle hesaplaştığı kadar eleştirmen de, kuramcı da ayni gelenekle hesaplaşmaktadır, hatta sanat yapıtının izleyicileri için de böyle bir hesaplaşmadan söz edilmelidir. Kısaca sanat olayının kendisi, bir bütünlük içinde, kendi geleneğiyle sürekli hesaplaşma içindedir. Eğer böyle bir durum söz konusu ise, Türk sinemasına da bu bağlam içinde eğilmek gerekirdi. Yeşilçam sinemasına baktığımızda, onun doğru ve sağlıklı bir biçimde varolan geleneğe yöneldiğini görebiliyoruz. Kendi kendine, kendi doğallığı içinde bir süreç işlemiştir Türk sinemasının Yeşilçam döneminde. Oysa Yeşilçamı değerlendiren kesimler, bir bakıma batı sanat ortamının geleneğine eklemlenmiş bir konumda Türk sinemasına (Yeşilçam'a) bakmışlar ve aykırı düşmüşlerdir. Bu durum, bugün de bir ölçüde sürmektedir ve bu aykırılığın bir an önce giderilmesinde büyük yararlar vardır. İlkin işe kendi geleneklerimizin araştırılması, "keşfedilmesi"yle başlanacaktır, bu yapılmadan "hesaplaşma" olası değildir. Türk sineması hangi geleneğin ürünüdür? Onu, taklit, yoz, kimliksiz görmüyor isek köklerine inmek, onları tanımlamak zorundayız.

Yeşilçam sinemasını, "ticari bir sinemadır" diye de küçümseyemeyiz. "Ticari sinema" kavramı Yeşilçam'ı açıklamak için yeterli değildir, hatta yanıltıcıdır. (Hint sineması için de aynı şeyleri bekli söyleyebiliriz). Yeşilçam için "popüler", "popülist" tanımları, "ticari" ol-

maktan önce gelmelidir. Yeşilçam sinemasını "üretenler"le, "tüketenler" aynı insanlardır, aynı kültür artamının insanlarıdır. Yeşilçam sineması seyircileriyle bütünleşmiş, kaynaşmış, birleşmiş bir sinemadır. Herkesin, bir şekilde katılarak ortak yarattığı, "anonim" bir sinemadır. Eğer böyle bir durum gerçekten söz konusuysa, "göçer" özelliklerini hâlâ koruyan, sözlü kültürünü hâlâ yaşatan ve üreten bir toplumla bütünleşmiş bir sinemanın köklerini başka yerlerde aramaya kalkmak doğru bir yaklaşım olur mu?

Yeniden "karakter oyuncuları" konusuna dönecek olursak, Yeşilçam'ın devraldığı gelenekle ters düşmediğini görürüz. "Karakter oyuncuları" deyimi aslında yanlış çağrışımlar yapıyor, ben "karakter tipler" demeyi yeğliyorum. Geleneksel sahne gösterilerindeki ve masallardaki "tipleme" işleyişi Yeşilçam'da geçmiştir. Yeşilçam sineması "mask" anlayışında, prototiplere dayanan bir sinemadır. Burada her tipin rolü (işlevi) bellidir ve her filmde o iş için varolurlar. Ne filmden filme ne de bir filmin içinde değişime uğrarlar. Hep aynıdırlar ve aynı oyuncular tarafından oynanırlar ve aynı karakterde sesler tarafından seslendirilirler. Bu bakımdan nasıl Türkan Şoray, baş rollerin "yıldızı" ise Aliye Rona da kendi oynadığı tipin (prototipin, maskın) yıldızıdır. Filmlerde Türkan Şoray'ın yeri ayrıdır, Aliye Rona'nın yeri ayrı ve burada yer değiştirme olası değildir. İşleyişin doğasına aykırıdır, uymaz. Yeşilçam'a herkes büyük umutlarla ve hep başrol oynamak için gelir. Bir kısım elenir gider, kalanlar denenirler ve bir rolde yerlerini bulurlar. (Kimler bu ayarlamayı nasıl yapıyor, bunun da araştırılması gerekiyor). Bu genel işleyişte Yeşilçam'da her oyunca belli rollerin prototipi olur, ona dönüşür ve artık hep onu oynar, onu sürdürür. O rolün dışında o oyuncunun Yeşilçam'da varolabilmesi olası değildir.

Yeşilçam'ın tiplemeleri içinde bir, kadın ve erkek olarak başrol tiplemesi vardır, bir de, "karakter" tiplemeleri ve figürasyon vardır. Baş rol tiplemesinde ana bir tek kadın ve hep aynı kadın varken, erkek tiplemesinde de gene bir tek erkek vardır ama ek olarak bu aynı erkek tipinin bir de komik versiyonu (Keloğlan) bulunur. "Karakter" tiplerde böyle bir sınırlama yoktur, orada çok sayıda ve yenilenebilir tipler vardır. "Karakter" tipin filmlerdeki işlevi hep aynıdır, ne yapacağı, ne yapmayacağı bellidir, herkes tarafından bilinir, şaşırtma olmaz. Tipler arasında belli bir hiyerarşi de vardır ve bu da bütün filmlerde korunur. Ayrıca bu tipleri böyledir diye karton tipler olarak da değerlendiremeyiz. Her tip, ana karakteristiğini bozmadan, ona ters düşmeden, belli bir esneklik içinde gelişmelere açıktır. Çünkü bunlar, yaşayan tiplerdir, yaşamın içindedirler, toplumda karşılıkları vardır.

Yeşilçam, "gerçekçi" bir sinema değildir. Günlük olayları ve bireylerin öykülerini işlemez, onları anlatmaz. Ama gene de Türkiye'yi yansıtır, oranın insanlarının öykülerini anlatır. Fantezi, düş ürünü tipler yoktur, öyle gibi görünür, onların fantezi, düş ürünü öykülerini anlatır gibidir ama yaşananlarla gene de tam bir örtüşme içindedir, yaşananları yansıtır. Hem çok "soyut"tur, "saçma"dır, hem de çok "somut" ve "doğru"dur, sahicidir. Yeşilçam tam bir masal sinemasıdır, Türkiye'nin ve Türkiye insanının masalını anlatır, masal anlatma geleneğine eklemlenmiştir.

Bütün bu yazılanları ve daha birçok konuyu tartışmak zorundayız. Kendi gerçeğimize, Türk sineması olayına başka türlü ulaşamayız. Bu toprakların insanlarının dışında bu işi yapabilecek kimse de yoktur.

Notlar
V

Ayçe İdil Erkmen'e

Bir ırmak adını taşıyan kız
Zonklayan o yıldızla
Ufkun ucunda
Soruyor bana:
- Uyumadın mı daha!

Batıyor kirpiklerim
Kapandıkça
Işıklar bir bir
Yüreğimin sesi kulaklarımda
-Uyumadın mı daha!

Bir dize borçluyum
Tek bir dize
Temmuz sıcağına
Karşı koyanlara
Ölümün serinliğiyle:
Tek silahıydı hayatı
Yaşamak için silahını fırlattı.

Bir yıldız zonkluyor hâlâ
Adı ırmak bir kızın anısıyla

Sennur SEZER

Aforizmalar

Dost KÖRPE

Bilincin bedenden önce gelebilmesi için, düşüncenin bedenden sonra gelmesi gerekir.

*

Büyük çabalar küçük farklar yaratır, küçük farklarsa büyük ayrımlar.

*

Bir sanatçı, sıkıntıdan kendi güzelliğini başkalarına sunan varlıktır, şu insanların dünyasında yapacak başka bir iş bulamadığı için.

*

Bir yaşam paradoksu: yüceldikçe daha az şey istiyor insan, ama ancak daha çoğunu isteyenler yüceliyor.

*

Ölürken yaşamak ve yaşarken ölmek değil, yaşarken ölmek ve ölürken yaşamaktır söz konusu olan.

*

Yanılsamadan kurtulmak için önce tam anlamıyla ona göre yaşamak gerekir.

*

Haykırışlarım göğüs kafesimin içinde duvarlardan seke seke yankılanıyor: "Ey varoluş! Niye bu kadar gizemlisin! Niye sırlarından her birini çözüşümde yüzlercesi daha seriliyor önüme? Niye sonuna dek kavrayamıyorum seni; niye sırtımı dönüp uzaklaşamıyorum? Ve niye ben de sırlarından birine dönüşmek zorundayım günün birinde?"

*

Başlangıçta olmakla bitişte olmak arasında bir tek temel fark vardır. Başlangıçta olan kişi "başlangıç" ve "bitiş" adını verdiği iki ayrı şeyin varolduğuna inanır. Bitişte olan kişiyse bulunduğu yerin başlangıçtakinden farklı olmadığını, "ulaşmak" sözcüğünün yalnızca "derece derece farkına varmayı" kapsadığını bilir. Ve buradan yola çıkarak farkındalığın gerçek yaşama açılan kapı olduğunu, bu kapının anahtarınaysa "kavramsallık" adı verildiğini kavrar.

*

Yalnızca ölecek olanların yaşamalarına izin vardır. Uykumuzda ölürken gördüğümüz şeye "gerçeklik" denir, "düş" değil.

*

Her şey unutuluşla başladı. Her şey unutuluşun unutulduğu bir dünyada son bulacak.

*

Kabullenmeye alışkın kişinin denemesi gereken şey reddedіştir.

*

Reddetmeye alışkın kişinin denemesi gereken şey kabulleniştir.

*

Bir yazarın yazdıkları, önden giden birinin, arkadan gelen bir başkasının kendisinin o anda bulunduğu noktadan geçerken, yazarın da bir zamanlar oradan geçmiş olduğunu farketmesini sağlayacağını düşünerek bıraktığı işaret taşlarıdır.

*

İyi aktör, aktör olduğunu bilmeyendir.

*

Eyleme dönüşen tasarı, bir evrenin yazılışı gibi, tek bir noktadan sessiz bir coşkuyla boşluğa açılan sonsuzluktur.

*

Derinlere dalmaktan ya da yüzeye yaklaşmaktan başka hiç bir hareket yok yaşamda; ışıkla karanlık arasında gidip gelenler dışında hiç bir renk. Öte yandan, aslında ne dip diye bir şey var ortalıkta, ne de yüzey. Ne karanlık var, ne de ışık.

*

Devirler, devirler atlıyor birbirleri ardınca. Onları döndüren çarksa hep aynı; değişim boyutunun devinimsizliğinde alabildiğine uzanıyor. Ancak bu durum değişen şeylerin ne olduğu üzerine can sıkıcı bir soruyu atıyor ortaya, ister istemez. Yaratılmış tüm varlıkların keyiflerini kaçırabilecek bir soru.

*

Kız yerdeki bir şeye doğru ilerliyor. Oğlan kıza doğru. Adam ve kadın oğlana doğru ilerliyorlar. İkinci bir adam onlara doğru.

Devinimsiz madde devinimi gözlemliyor. Asfalt, otobüs durağı, çöp tenekesi... Kusursuz farkındalık kusursuz ifadeyle besleniyor. Kusursuz ifadeyse kusursuz farkındalığın üzerine basarak ilerliyor, nerede olduğunu ancak bu yolla belirliyor.

*

Ne güzeldir bir aşktan kurtulmak, ve olduğu gibi görebilmek karşındakini: huysuz bir çocuk, kibirli bir öğretmen, özel bir budala.

*

Bir gözlemciye kimse zarar veremez, çünkü bir gözlemciye kimse erişemez.

Acıların Şairi: Cahit Sıtkı Tarancı

Afşar TİMUÇİN

Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956) *Ömrümde sükût* adlı ilk kitabında yer alacak olan ilk şiirlerini Peyami Safa'ya gönderir. Genç şair o sıralarda Mülkiye'de öğrencidir. Peyami Safa bu şiirleri çok beğenir ve *Cumhuriyet* gazetisinde bu şiirleri tanıtan ya da daha doğrusu öven bir iki yazı yazar. Cahit Sıtkı Tarancı böylece Peyami beyin desteğiyle birden ünlü bir şair oluverir. Sözkonusu yazılar 1932'de yayımlanır, 1933'de de *Ömrümde sükût* çıkar. Peyami Safa beyin bu genç şairde bulduğu değer daha çok öznelcilikle ya da gizemcilikle ilgili gibidir: "Türk şiiri yüzünü şarktan garba çevirdikten sonra mistik cevherini kaybetmeye başladı. Abdülhak Hamid'in eserlerinde şark tasavvufunun son kıvılcımları görünür ve Tevfik Fikret'den sonra, Türk şairi, beşerî tecrübelerimizin üstünde kalan mantığımızın hudutları dışarısına çıkan mâvera alemine bakmaz olmuş, deruni gözlerini yummuştur. Artık, Türk şairinin âlemi, içinde herkesin yaşadığı, yediği, içtiği, uyuduğu ve beş hissiyle anladığı tecrübe dünyasıdır. Hazla keder arasındaki beşerî hassasiyet merdivenini inip çıkmaktan başka marifeti olmayan bu şiirin mevzuu sadece insan kalbindeki meddücezirlerdir ve kosmik, cihanşümul bir seziş, maveraî 'transcendentale' şeeniyetlere eriş, metafizik bir kâinat tasavvuru ve ahenk yeni Türk şiirinden tamamıyle uzakta, yabancı unsurlar olmuştur."

Besbelli Peyami Safa bey genç şairin şiirinden çok şiirinin içindeki giz dolu, gizem dolu havayı sevmiştir. Azçok toplumsal insana yönelmiş olan yeni şiirimizin gidişi elbette sağın bu ünlü kişisini hoşnut edecek değildir. O bu yüzden bu genç şaire dört elle sarılmış gibidir. Peyami Safa bey Cahit Sıtkı'yla ilgili olarak şunları söylüyor: "Cahit Sıtkı Bey henüz liseyi bitirmiş ve şimdi Mülkiye mektebinde okuyan bir gençtir. Eserleri, tamamıyle yerine getirilmiş birer vait olmaktan ziyade, ekseriya hayalhanemizde kımıldattığı ümitler itibariyle bahsedilmeye değer; hem de bunlar pek büyük ümitlerdir. Şiirlerinin çoğunda bir lastik gibi uzanıp kısalan ve alelâde bir hareket noktasından başlayarak namütenahiye doğru genişleyip büzülen bir kıvranış, bir araştırma, hatta bazan da nispetsizlik ve ahenksizlik var. kaskatı bir kelime, bomboş bir mısra, âdi bir başlayış, yahut bitiş, güzel bir şiirin ipekli dokuması üstünde birer yırtık veya leke gibi sırıtıyor. Fakat, kendimizi tekniğin taassubundan kurtararak, neticeden ziyade sebeplere ve âmillere doğru bütün dikkatimizi uzatırsak, şairin içinde, edebiyatımızda eşi bulunmayan yeni bir âlemin doğmaya hazırlandığını fark ediyoruz. kendisi de bu âlemin yolunu aradığını anlatmıştır ve bu müşahhas dünyadan kurtulmanın hasreti içindedir."

Peyami Safa yanılmakta ya da şairin giderek büyüyeceğine ve gelişeceğine inandığı gizemci yanını abartmaktadır. Cahit Sıtkı hep bireyci bir şair olarak kalacak, toplum sorunlarına da insan sorunlarına da uzak duracak, özellikle kendisiyle ilgilenecek, özellikle yalnızlığını konu edinecek ama dinsel bir çizgiye ulaşmayacaktır. *Ömrümde sükût*' a yakından bakarsanız, bu incecik kitapta yer alan şiirlerin tam anlamında acemi işi olduğunu görürsünüz, şairin insanlığın temel sorunlarını şu ya da bu açıdan tartışmak bir yana bireyselliğin sorunlarını bile enine boyuna ele aldığını söyleyemezsiniz. Yalnızlıktan, özellikle kadınsızlıktan yakınan, ama ince ince yakınan, efendice yakınan bir şair vardır karşınızda, öyle ki bu şair bir iki temel gereksinimi yerine getirilse şiiri de bırakabilecek gibidir.

Yanlış anlaşılmasın, yalnızca *Ömrümde sükût*'da bu böyledir. Gelecekteki şiirlerde belki tema aynı kalacak, bir başka deyişle gereksinimler değişmeyecek, ama şiir incelecek, şiirin ortaya koyduğu anlamlar insani bir çizgiye yerleşecektir. Bu birinci kitapta, bu çok cılız kitapta geleceğin imge ustası olacak olan bir şairin ilk arayışları yer alır. Bu şiirlerin bir bölümü hatta belki de tümü yırtılsaydı Cahit Sıtkı bir şey yitirmiş olmazdı. "Büyük Dostum Peyami Safa"ya adanmış olan *Ömrümde sükût* 'dan on üç yıl sonra yayımlanacak olan *Otuz beş yaş* değerine yaraşır bir ün kazanacak ve şairini "Otuz beş yaş şairi" yapacaktır.

Ömrümde sükût çaresizlik duyguları içinde kıvranır görünen genç bir şairin yaşamdan, yazgıdan, kendinden yakınmalarını içerir. O bir gizin, bir gizemin kitabı olmaktan çok umutsuz dileklerin kitabıdır. Genç şair daha dünyaya yerleşmeden ölmeyi düşünür: ölüm onun için bir kaçınılmazlıktan ötede bir saplantı olur. *"Yaşayıp öldüğümü kimseler bilmeyecek"* diyecek ka-

dar iğreti duran bir gönlün kendine güvensizlikle dolu inlemelerinde zaman zaman parıldayan bir anne, bir kardeş, bir sevgili özlemi de olmasa her şey bize yıkılıp gitmiş ve artık bir daha kesinlikle toparlanamayacak bir dünyanın çaresizliğini düşündürecektir. Şairin yüreğinde yaşam bitirilmesi gereken kötü bir yükümlülük olurken zaman neredeyse sıkıntıyla özdeşleşir: *"Karanlıklarla kardeş/Bahtım bir türlü ateş/Almayan çakmak gibi./ /Sabır nedir bana sor: /Zaman bir kuşak gibi; /Sarıl sarıl bitmiyor" (Zaman bir kuşak gibi).*

Yaşamak hiçbir biçimde avutmaz, zaman ve eşya bunaltı verir, başkaları yaşamaya birer engel gibidir, ölüm duygusu her zaman vardır. İnsan kendini avutacaktır, ne kadar yapabilirse. Her kişi ölümün karşısında bir kurbanlık koyun gibidir. Kişinin kendini avutarak bir çıkar yol araması "ayna" simgesinde billurlaşır:*"Aynalar, aynalar, sevgili aynalar,/ Yok beni anlayan, seven sizin kadar./ Öldükten sonra da yine sizin kadar,/ Kim beni düşünür, hayalimi saklar?"* *Aynalar* şiirinde böyle der şair. "Ayna" imgesi başka yerde de çıkacaktır karşımıza: *"Aynadaki aksim, gölgem, bir de ben. /Var mıdır, yok mudur onlar sahiden?/Aşina değiller çektiklerime;/ İçlerinden biri gelse yerime!" (Bir lâhzam); "İnsanlar içinden kurtulup ne zaman/ Aynamla başbaşa, yapayalnız kalsam, /Akislerle susup, nihayet bir insan /Olduğumu bana hatırlatır aynam./ /Aynam, aynam bana bir devle bir cüce /Halinde gösterir içimle dışımı./ Bu müthiş tezadı durup düşündükçe,/ Nasıl zaptedeyim ben haykırışımı?" (Dar kalıp)*

Cahit Sıtkı Tarancı asıl süksesini 1946'da, Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlediği şiir yarışmasında *Otuz beş yaş* adlı şiiriyle birinci gelerek yaptı. Ölümüne on yıl kala, tam otuz beş yaşındayken yazdığı bu şiirde şair yolun yarısında olduğunu söylüyordu. Oysa sıkıntılarla, yalnızlığın getirdiği boğuntularla ve iyiden iyiye alkolle sarılmış olan yaşamı yazık ki yetmişe kadar uzanamayacaktı. Kaçışın ve ölümün şairi, bu şiirinde zamanın hızlı geçişinden yakınıyor, neredeyse hızla değiştiği için bir yabancının yüzü gibi görünen yüzünü yadırgıyor, artık eskileri anımsamanın bile zor olduğunu düşünüyor ve şöyle diyordu: *"Gökyüzünün başka rengi de varmış/ Geç farkettim taşın sert olduğunu. /Su insanı boğar ateş yakarmış!/Her doğan günün bir dert olduğunu, / İnsan bu yaşa gelince anlarmış."*

Bu şiirdeki duygular karmakarışıktır. Şair yaşamı mı çok sever yoksa ölümden mi tedirgindir, belli olmaz. Belki de o bütün yaşamamışlar gibi yaşamdan yana olmasa da ölümü düşman görmektedir. Kişi yaşasa da yaşamasa da ölüm gelip onu bulacaktır, alıp götürecektir. Şiir bu başeğişle biter: *"Neylersin ölüm herkesin başında. /Uyudun uyanmadın olacak. /Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında? /Bir namazlık saltanatın olacak, /Taht misali o musalla taşında."* Şair yalnızca bu *Otuz beş yaş* şiirinde değil, şiirlerinin çoğunda ölümü tartışır, yaşamla ölümü karşı karşıya koyar, ölüm karşısında yaşamı yüceltir gibi olur, ne var ki o her zaman yaşamla da sorunludur. Yaşam karşısındaki tedirginliği besbelli ona ölümün erken gelmesinde etkili olmuştur.

Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı! Türkiye'de hiç bir edebiyat nesli, bu kadar ağır zayiata uğramamış, bu kadar genç kurban vermemiştir.

Şu anda her üçünü, ayrı ayrı tek başlarına bir başka alemde dolaşır görüyorum. Hayatlarında da öyle idiler. Orhan Veli'yi, elleri cebinde, Boğaz yollarında görürdünüz. Sait Faik, adasında olmadığı zaman, mutlaka Beyoğlu sokaklarında idi. Cahit Sıtkı'ya, bir gün Paris'te, talebe mahallesinin izdihamı içinde, yalnız başına Luxemburg bahçesinin yolunu tutarken rastgelmiştim.

Her üçünde âdeta terkedilmişlerin meyus hali vardı. Fakat her biri bu merareti vakarla gizlemeyi biliyordu. Dünya ile haşırneşir olmak için yaratılmış bir Orhan Veli'nin dünyaya metelik vermez gibi görünüşünde, tabiatle insanlardan en âhenkli senfoniler çıkarmağa can atan bir Sait Faik'in bu kalabalık içindeki inzivasında, marş, medhiye, topluluğa manzum tebliğ yazmaktansa kendi kozasının esrarlı köşelerini, gölge-ışık oyunlarını, belirsiz ümitlerini ve sebepsiz endişelerini anlatmasını tercih eden bir Cahit Sıtkı'nın kendini fildışı kulelerde dışlaştıran efendilik halinde, umdukları gibi çıkmayan bir cemiyete, tahayyül ettikleri gibi yaşayamadıkları bir hayata küskünlükleri gizliydi.

Bunlar öyle bir neslin çocukları idi ki, şair ve edip olmanın mebus nasbedilmeğe veya elçi gönderilmeğe kifayet ettiği devre yetişmelerine 10 sene geç doğmuş olmaları mâni olmuştu. Tam bir devrin açılıp kendilerini sıcak bağrına basması için de ömürleri vefa etmedi... Onlar, politikanın "idealist" etiketini taktığı bâzı kalem sahiplerinin dâvet olunduğu fodla sofrasına çökmeyecek kadar da haysiyet sahibi idiler. Kendi köşelerinde yaşadılar. Son nefeslerine kadar sanatlarına sadık kaldılar. Eğer kabinede bir edip arkadaşları bulunmasaydı, biri karaciğerini tedavi ettirmek için Paris'e, öbürü felcine deva bulmak için Viyana'ya kadar da gidemeyecekti. Onlara bu jest, belki hayatları boyunca beyhude bekledikleri tek teselli olabildiyse ne mutlu hepimize!

Orhan Veli, Sait Faik ve nihayet Cahit Sıtkı! Değerlerin

bambaşka terazilerde tartıldığı bir devrin sıkıntısını belki kendilerine zulmederek gidermek istedikleri için bu dünyadan erken, pek erken göçtüler. Baudelaire de onlar gibi, aynı sıkıntı içinde kendini pek çabuk eritip bitirmişti. Onlar, dillerine bile sivri külahlı palyaçoların musallat olduğu, kılık ve kıyafetlerine, hal ve tavırlarına türlü işkillerle bakıldığı, bir evvelki edebiyat neslinin kaba alaylarını alkışlar gibi görünen bir cemiyette daha uzun yaşamanın lüzumsuzluğunu anlamışçasına erken gittiler. Bu sıkıntıyı eserlerinin üstüste birkaç kere tabedilmesi bile avutamadı herhalde!

Fakat bu erken gidişler ve çabuk gelmeyişlerle edebiyatımız bir sabahsız uykuya dalmış gibidir. Bu meşale yarışında düşenin arkasından yetişenin bulunmaması, yahut daha çok uzaklarda oyalanır olması, bizi, hepimizi bir gün düşündürmeyecek mi? Yurdun maddi imârının câzibesinden gözlerimizi bir an kaldırıp sanat ve edebiyatımızın harabesine bakarak içimiz yanmayacak ve bu ateşte o harabeden de bir mâmure çıkarmak hevesi bizde uyanmayacak mı?

Sabri Esat Siyavuşgil, Cahit Sıtkı Tarancı'nın *Sonrası* adlı kitabından

---

Otuz beş yaş kitabına giren şiirler de, ondan önceki ve sonraki şiirler de özellikle ölüm şiirleridir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirinde ne yandan baksanız ölüm görünür: mutluluktan da ölüm görünür, acıdan da ölüm görünür. Ölüm korkusu onun şiirinde baştan sona geçerlidir. Bu korku her zaman kaçış duygusuyla arkadaşlık eder. Hep kaçmak ve hep ölümü düşünmek: şairin işi budur sanki, dünyasında bundan öte bir şey yoktur. Topluma uyarlanamamış, yaşama yerleşememiş, özlemlerini giderememiş, isteklerine karşılık bulamamış, hep aramış ama hiçbir zaman ulaşamamış bir kişinin, bir bahtsızın arabesk şiiridir bu. Şiirin kendine özgü sıkıntılı havasında kişi dünyaya yabancıdır. Yabancıdır çünkü ölümlüdür, çünkü konuktur. Yaşam iğreti bir yerdir, geldigeçti bir ortamdır. İnsan yaşama yabancıdır, ayrıca insanlar da birbirine yabancıdır. *Çaresiz* şiirini şöyle bitirir şair: *"Karım kardeşim anam babam dahil/Hiç kimselere dert anlatamadım."* Evet, yabancılık duygusu bazen çaresizliğe kadar götürür bizi. *"Ne doğan güne hükmüm geçer, /Ne halden anlayan bulunur"* diye yakınan şair, ölümü düşündüğünü, aklından ölümün geçtiğini söylerken bir yandan da yaşama bağlılığını bildirir ve penceresinden günün eksilmemesini diler *(Gün eksilmesin penceremden).*

"Ey zenginle fakir, çirkinle güzel/Arasında keskin parlayan kılıç" (Gündüz) gibi sözler bizi aldatmasın, şairin toplumsal sorunlarla bir ilgisi yoktur. O kendiyle sorunludur, bu sorunluluğunu her seferinde çabucak ölüm duygusuna kadar yayar. Karşısına çıkacak her sorunlu durumda ölüm diyecektir o. Ölüm, ölüm ve ölüm... Ölüm şairin neredeyse takıntısı olmuştur. *"Öldü, ne rüzgarlar girdi içeri, /Ne bir kuş havalandı pencereden./ Öldü, kimse görmedi melekleri, /Sorma nasıl habersiz gitti giden" (Perişan sofra).* Ölüm bir korku konusudur ama zaman zaman istenilen, beklenilen, özlenilen bir şey olur: *"Kalmadı ümidin soluk ve cılız/Işığında bereket./ Ve ölüm kapımda kişner, sabırsız/Bir at oldu nihayet" (Şaşırdım kaldım).* Evet, ölüm umut olur bazen, kurtuluş nedeni olur. Umutsuz bir yaşamda tek umut kapısıdır o: *"Ne vefasız geçmişten hayır var, /Ne gelecekler imdada koşar, /Çoktandır tekneyi aldı sular, /Çoktandır ümitler sende ölüm" (Ölüm I).*

OBSESSION

Ey her gün gölgesini omzumda duyduğum el,
-Gölgesi kendisinden bin kere beter ölüm-
Her gece karanlıkta karşıma çıkan heykel,
Herkes gibi bana da bir gün mukadder ölüm.

Kandırsın beni bırak bu renkler bu kokular,
Ne olsa bu bahçede bir şarkılık günüm var;
Bilmem ne aksettirir yarın benden bu sular,
Ve sanmam geri gelsin bu giden günler ölüm.

Cahit Sıtkı Tarancı, *Gündüz dergisi,*
15 mayıs 1936

Gene de yaşam güzeldir. Bu yüzden *"Kadehler daha yavaş içilmelidir,/ Çok daha uzun sürmeli öpüşmeler, /Sabahlara dek muhabbet etmeliyiz" (Muhabbet faslı).* Öyle görünüyor ki, bir kere dünyaya geldi mi insan, yaşamak mı ölmek mi sorusundan kurtulamayacaktır. Şöyle der şair: *"Doğrudur en güzel dünyada olduğumuz; /Şeytan tüyü var dağında taşında" (Nedendir yarab).* "Yaşam güzeldir" derken "gene de"yi eksik etmemek gerekir. Öyledir, bir bakıma hepimiz yaşamı *her şeye karşın* yüklenmişizdir." *İbadet gibi bir şey teneffüs etmek" (Yaz gecesi)* ama yaşamı benimsemek binbir acıyı, binbir sıkıntıyı, binbir güçlüğü benimsemektir. O yüzden ölümün bir yüzü tutsaklıksa öbür yüzü kurtuluştur. *"Ölüm bahsinde ümit insanlara mahsustur"(Teselli tarafı).* Gün olur ölüm çekiciliğiyle çıkar karşımıza: *"Gel diyordu uykumda ölüler gel; /Ne hayal ettinse kavuşmak mümkün./Suyun, ateşin ötesinde üs-*

tün/Bir şey var ki hayattan daha güzel" (Davet).

Bir de bakarsınız şair yaşama ve her şeye meydan okuyor. Aldanmayın, bu bir kaçıştır. Bir de bakarsınız bir coşkuya kaptırıvermiş kendini: *"Giyenler düşünsün dar elbiseyi; /Ölçülü sözü, hesaplı adımı/Ben kurtuldum kafeste kuş olmaktan; /Saltanat sürer gibi uçuyorum. /Erik ağacı gelin olduğu gün/ (...) Süt beyaz bir martıyım açıklarda, /Gemilere ben yol gösteriyorum,/Buğday ve ilaç yüklü gemilere, /Bir kanat vuruşta bulutlardayım; Bir süzülüşte vatanım dalgalar."* Kaçış, şairin ruhsal yaşamıyla olduğu kadar, yoksunluklarıyla ve açmazlarıyla olduğu kadar Baudelaire etkisiyle ilgilidir. Baudelaire modern şiire geçiş yeridir. Bu bataklıktan arınık uzaklara ya da yükseklere kaçmak Baudelaire şiirinin özünde yer alır. Baudelaire'in *Yolculuk* ve *Yükseliş* şiirlerini burada anımsamamak olası mı? Baudelaire'le başlayan yeni şiir bundan böyle Cahit Sıtkı gibi dil bilen şairlerle şiirmizi etkilemeye başlamıştır. Bu etkiyi şiirmize getirenlerin başında elbette *Balkon* çevirmeni Cahit Sıtkı gelir. Ancak Baudelaire'in yeni şiiri onun şiirinde ve bazı öbür şairlerimizin şiirlerinde bütün olanaklarıyla, bütün genişliğiyle, özellikle simgeci özellikleriyle yansımış mıdır sorusunu evet diye karşılamak kolay değildir. Baudelaire'in lirik anlatımıyla ve usçu-doğalcı bakışıyla Cahit Sıtkı'nın yüzeysel duyguculuğu arasında dağlar vardır. Baudelaire havasının kesin bir biçimde duyulduğu *Düşündüğüm yer* gibi şiirler sayıca çok değildir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirinde zaman zaman çocuksu bir hava, bir çocukluğa dönüş istemi belki de yoksunlukların genel bir anlatımı olarak kendini gösterir. O zaman işe masalsı öğeler katılır: *"Kırkıncı odanın kapısındayım; /Ne varsa bu kapı arkasınadadır./Açsam ya açmasam kaygısındayım;/ Aklım iki cihan arasındadır./ (..) Ha ben ha masaldaki şehzade; /Gönlüm bir güzelin sevdasındadır."* Ölümün, korkunun, yaşama isteğinin altında yatan, alttan alta duyulan, yalnızca ve yalnızca bir kadın sıcaklığının sağlayacağı bir mutluluk istemidir belki de. Sıcacık bir ev, aklı başında bir eş, güzel çocuklar... Bu anlamda Cahit Sıtkı çok sevdiği bir kişiyle, şair dostu Ziya Osman'la aynı yazgıyı paylaşır gibidir. İkisi de enine boyuna aynı özlemi yaşarlar, aynı özlemi duyururlar. Her ikisi de mutluluğu geç bir zamanda yakalamış, ancak onun tadını çıkaramadan erkence bu dünyadan toplanıp gitmişlerdir. Her ikisinin de yaşamında büyük bir yer verdiği, sık sık anmaktan geri kalmadığı ölüm onları erkenden alıp götürmüştür. Yaşasalardı belki mutluluğa ermiş kişilerin erinciyle insanlığın daha başka sorunlarına yöneleceklerdi. Erken ölmüş şairlerin arkasında bir kapı açık kalmış gibidir.

Anıl Meriçelli'ye Mudanya Anısı

Belki de Kurtuba'dan
Güzelliğin varılamayan ülkesinden gelmişti.
Sesinde gökkuşağı
Gözlerinde kumral kuşların
Seviştiği şiir salıncağı

Mudanya'da
Puslu bir Girit sabahı
Kahve içtik denize karşı
Biraz Mütareke'den konuştuk
Biraz Cemal'den, çıkaracağımız dergiden

(Baktım, cigarasını yakarken
Meriç'e benziyordu elleri)

Yağmur çiselerken gitti...
Şimdi ne kadar boş ve kederlidir
Hotel Montania, 108 nolu oda

Anıl Meriçelli:
Leman'a demirli şair
Yakasında Lorca gülleri
Ve Papirüs'lü dizeler gizli

Nahit KAYABAŞI

NAHİT KAYABAŞI'nın hazırladığı
"Cumhuriyetten Yarına/BURSA ŞİİRLERİ"
adlı kitaptan alınmıştır.

"Çöl" ya da Dağlar Boşluk Bırakmaz Devrilirken

Leyla ŞAHİN

Afşar Timuçin'in ilk şiir kitabı *Çöl*'ün yeni basımı çıktı. Kütüphanemde birinci, ikinci basımları da var. (İlk basımı, sevgili öğretmenim ve babam Yunus Şahin'in kitaplığından anıdır.)

Bazı şiirleri, kitapları geç farkediyoruz ya da her okunuşta bir başka uçurumdan bir başka çiçek alıp geleceğini zamanla öğreniyoruz. Bunu, *Çöl* ve *Çöl*'deki şiirler için söylemiyorum elbette. En az yirmi yıldır "*Denizin Beklediği*"ni ezbere biliyorum örneğin. "Seni sevmek mevsimler içinde en güzel yaz", "Seni sevmek bir kırlangıç olacak bekleseler/Ve uçmak durmadan adasız denizlere", ya da "Sana verdim geç diye bütün denizlerimi" ezberimde. (12 Mart sonrası günlerde, Edebiyat öğretmenlerimden Hülya Hüdayioğlu'na, şiirin tamamını Ankara'dan yazıp gönderdiğim, yüreğimin belleğinde taze duruyor.)

Kayayı *Delen İncir, Geyikli Gece, Yerçekimli Karanfil, Saklı Kalan Doğu Şiirleri, Bedrettin Üzerine Şiirler, İlahiler, Seyran, İçime Çektiğim Hava Değil Gökyüzüdür, Bir Gün Mutlaka* vb. kitapların "bendeki yanında" yer almış bir kitaptır *Çöl*. "Beni de söndürecekler taşlara vura vura/Güçsüzsün çırpınamazsın yollar uzak sen kaçak/Sönmüş fenerler gibiyim gel yak beni elinle/Yak ki bu iş sana düşer-bu çağ aydınlanacak-"

Çöl'ün ilk basımından bu yana yaklaşık otuz yıl geçmiş. Kaldı ki şairin 1958-1968 arası yazdığı şiirleri içeriyor. Otuz, hatta kırk yıl ötesinden yıpranmamış, aşınmamış dizelerle, şiirlerle akıp geliyor *Çöl*. *Timuçin*'in sözcükleri, söylemi, ritmi, imgeleri, kısaca şiirsel eyleme ait olan herşey, bütün tazeliği, direnişi ve yüreğiyle ayakta duruyor. Güzel'in ve tehlikenin olduğu kadar "Yararlı olan"ın da yanında ve ayakta duruyor. Açın "*Yağmur Arkası*"nı okuyun: "Yağmurlar yağdı ve hiç dinmedi/Herbiri saydam çiçeklenen saçında/Yağmurdan daha çok pencereler içindi/Öksüzdüm gözyaşıydım dudağında/Bir sancıydım boğuk akşamlar gibi"; "*Yaşamak*"ı okuyun: "Yaşamak o senin saçlarını/Korku salan rüzgarlardan alıp götüren sudur/Saçlarını meltemlere bırakan bir ilkyaz uykusudur/Taşıyarak varolmanın bütün savaşlarını"; "*Değişmezlik Akşamı*"nı okuyun. "Gök bir zaman aşımıdır kesiksiz bunalmalara/Uykusuz güneşle yürür gelir/ Gök benim o geniş ve dingin bekleyişimdir/ Bir yaşam uzaklığı bağlar uzaklığıma"; Çöl'de yer alan şiirlerin otuz yıla, kırk yıla dayandığı gibi daha uzun ve uzak yıllara dayanacağından haberdar edecektir bizi. Ve her okuyuşumuzda suyun suya karışmasını duyacak yüreğimiz. Başka şeyleri de.

Afşar Timuçin'in şiiri, hayatın ve insanın yanında bir duruş ve o duruşun estetiğini kurmuş bir şiir. Her bakımdan okunaklı bir şiir. Bilim adamı olmanın olanaklarını yüreğinin olanaklarıyla sınamış, kaynaştırmış bir şairi, *Çöl*'den başlayarak okuma şansına erişmek benim için sevindirici oldu. (İnsancıl Yayınları *Afşar Timuçin*'in "Bütün Şiirleri"ni yayınlayacak).

Yazıma, "*Denizin Beklediği*"nin tamamını almak istiyorum:

"Seni sevmek mor denizlerdi biraz
Ne kadar gidilse o kadar bitmeyen
Umutlar ve yıkışmalar ardında direnilen
Seni sevmek mevsimler içinde en güzel yaz

Seni sevmek yaşamanın aşılmaz büyüklüğü
Seni sevmek kan dolu yüzyılları korkutan
Ve sığınıp ılık kıyı kentlerine bir akşam
Seni sevmek çocukların düşlerinde gördüğü

Varılırdı daha saydam günlere isteseler
İsteseler yalnızlık girmezdi evlere
Seni sevmek bir kırlangıç olacak bekleseler
Ve uçacak durmadan adasız denizlere

Kim bulacak cam kırığı gözlerinde sevgimi
Sonra yalnız kalmak gibi yoksulca uğuldayan
Bütün okyanusların baş eğdiği tek kaptan
Sana verdim geç diye bütün denizlerimi"

Çöl- Bütün Şiirleri I-Afşar Timuçin
64 sayfa, Temmuz '97 İnsancıl Yayınları

Tenbeyaz Bir Şairin Ten Kitabı Sözlük Denemesi

A

AY: Güzel pembe gökgövde, ay gecesi şehvetine
pembe pembe dokundum da kaldım öylece!

B

BEMBEYAZ: Tenbeyazım hâlâ! Renklerin gidip
gelişleriyle
güzel güzel beyazlıyorum kendimi, ten tadında.

C

CAMŞİİR: Bir öpüşle örttüm kendimi.
İçim şiirden geçilmiyor!

Ç

ÇOCUK: Ben, aşkın beyaz sessizliği, tençocuk.

D

DÜET: Davetkâr, denizine dökül(ür)dü şiir;
biz dil dudak öpüştükçe...

E

EFEKT: Eflâtun bir gürültüdür gövde, sevişirken!

F

FAY: İki fesleğen kırık yan yana işte! Yaz ve
leke...

G

GÜZELLEME: Gök, güvez ve günahkârdır gece.
Şimdi,
bir ırmak kirlenmesidir yaşadığımız senlen!

Ğ

ĞRİ: Cemal Abim, canım, hâlâ yanıyor
yanmasına denize
fırlattığın cıgara ama, vitaminsizlikten
gebereceğiz yahu!
İyisi mi, sen bize biraz daha vitamin yolla,
soyulmuş kadın yumuşaklığında, ğri ğri!

H

HAZAŞK: Şiirin kaygan çarşısı gibi bir şey senin
tenin.

I

ISLAK: Ağzımda ağzın, habire dilim damlıyor!

İ

İTİRAF: Dudaklarımın dansı bu! Kolye bir kuğu
gibi,
boynunda...

J

JEST: Ne yazsam, senin gövdenden harfleri.

K

KANDİL: Durmadan fitilini gazlıyorum gecenin,
görüyorsun ya!

L

LÜTUF: Bir leylâk mendil, şehvetin yakasında...

M

MOR: Ne belli, belki de kutsaldır aşkın mor
yalanları!

N

NÜ: Giyinir gibi soyun(ur)duk suçu.

O

ORKİDE: Göğün yırtılan zarında haz tarlaları...

Ö

ÖPÜŞ: Dudaklarının yeri sanki manolya,
ohh, kasaba kasaba manolya!

P

PEMBE: Gece ne güzel! Odalar, gardıroplar
birer saf öpüşme...

R

RÜYA: Üstümde tenbeyaz bir uyku, şiirden...
İyi ki de uyanmışım!

S

SEVAP: Her şey serap! Gidiyorum, her yanım
sevap dolu.

Ş

ŞELÂLE: Şule şule sarhoşuz her birimiz de.
Herkes sarhoşluğunu tutsun ağzını öyleyse...
Ş e - l â - l e !

T

TAYF: Upuzun bir seranat şimdi o, göğün
altında...

(T)

TENŞİİR: Ormanlarını seviyorum senin, senin en
çok, senin en çok, senin en çok!

[T]

!TÜLYE: Ben mor öpücüğü küçük ölümün,
küçük küçük öleceğim seni her şiir!

U

UÇURUM: Haz bir uçurumu düşüyorum hep,
gittikçe...

Ü

ÜRPERME: Yalan! Teninin T'si mi yırtıldı,
inanmam!

V

VALS: Bu bir uykusuz ten valsi.
Birbirine karışan yerlerimiz sımsıcak...

Y

YAKAMOZ: Durma, ışık ışık git denizimi!
Hayır yok bize sıkışık denizlerden.

Z

ZAAF: Günâhım da sevabım da bilin ki bu
sözcükte gizli. Mesafelerin camı kırıldı, ey tenin
kendisi, artık gidelim!

Hüseyin ALEMDAR

Yaşam Bir Paradoks mu?

Zühtü BAYAR

Krişnamurti, Sri Aurobindo ve Ramana Maharşi gibi çağdaş Hint filozofları, içinde yaşadığımız fizik evrenin bir paradokstan ibaret olduğu yolundaki düşünceleri bütün yürekleriyle desteklerler. Dünya edebiyatında ise bu tematiği işleyen pekçok bilimkurgu eser vardır. Ama bunların içinde bir tanesi; kurgudaki farklılık ve anlatımdaki edebî tad ile hemen dikkatleri çeker. Bu Polonyalı yazar Stanislav Lem'in ünlü "Solaris"idir. Lem, insanoğlu ile iletişim kuramasa da; sezgileriyle "kendinin" ve "insanın" varlığının bilincinde olduğunun işaretlerini veren bu "yaşayan gezegenle" şunu anlatmak istemiştir: İnsanoğlu, evrende yalnız değildir. sonsuz olasılıklar zinciri içinde, kendine benzeyen bilinçli varlıklara raslamasa bile, mutlaka kendinden farklı bir bilince rasgelecektir. Bu karşılaşma, insanoğlunun ezelî ve ebedî duygusu gibi görünen "yalnızlık sorunsalına" belki bir çözüm getirmeyecek ama daha da katmerleşmiş olarak sürüp gitmesine neden olacaktır.

Tez getiren ve kendine özgü görüşler ileri süren ya da belli bir mesaj ileten romanları, tematik açıdan ilk kez kimin yazdığını hep merak etmişimdir. Gerçek adı Eric Blair olan Georges Orwell'ın "1984"ü ile sovyetik yazar Yevgeni İvanoviç Zamyatin'in, "1984"ten yıllarca önce kaleme alınmış "Bizler"inin benzerliği; tıpkı Lem'in "Solaris"i ile Murray Leinster'in "Yalnız Gezegen"inin benzerliğini çağrıştırır. Türkiyeli okurun, batılı okura göre Orwell'ı daha önce tanımış olması, Zamyatin'in hakkının yenmesine neden olmuştur. Oysa Zamyatin, sosyalizmin yanlış bir biçimde uygulanmakta olduğu yolundaki düşünceleri, ebedî bir eserin olanaklar içinde, Orwell'dan yıllarca önce yansıtan yazardır.

İşte tıpkı bunun gibi, Lem'in, "insanoğlunun yalnızlığı ve yaşamın bir paradokstan ibaret olduğu" yolundaki düşünceleri geliştirdiği "Solaris"inin de bir öncül vardır. Will F. Jenkins adıyla da tanınan ünlü Amerikalı bilim kurgu yazarı Murray Leinster'ın "Yalnız Gezegen"i... Kırk kitap sayfalık bu nefis öykü, ne yazık ki, henüz dilimize aktarılmadı. Leinster bu uzun öyküsünde, "Alyx" adlı bilinçli bir "yaşayan gezegen"in, (Bir insanlıkdışı bilinçlinin) yalnızlık sorunsalına, insanoğlunun varlığıyla bir çözüm getirmeye çalışır. "Yalnız Gezegen"de paradoks, "Solaris"tekinin tersine; evrenin kendisine ve kuruluşuna teşmil edilir. Leinzter'in "Alyx"i psikolojik bakımdan tıpkı insanoğluna benzer. Yani: "yalnızlık", "sevgi", "dostluk" gibi insanoğluna özgü temalarla "malül"dür. "Alyx", insanoğlu gibi duyup, düşünebilen bir varlık olması nedeniyle, "Solaris"in tersine homo sapines ile iletişim kurabilecek bir işaretler sistemi kurmayı başarır. Ne var ki, "Alyx" ile homo sapiens'in bu dostluğu pek uzun sürmeyecek; insanın insanı sömürmesini yaşamın doğal bir işlevi gibi gören homo sapiensin, aynı işlemi "Alyx" üstünde de sürdürmeye kalkmasıyla yaşayan gezegenle insanoğlunun dostluğu sona erecektir.

Gerek Lem'in, gerekse Leinster'ın; yazdıklarıyla soyut düşünce ormanlarında dolaşıyor olmaları, her iki yazarı da "kolay anlaşılamayan yazarlar" sınıfına sokmaktadır. Her iki yazar da; ezelî yaşamsal paradoksu, "Solaris"in sonunda yeralan şu ünlü Latince ibareyle özetlemek ister sanki: "Finis vitne sed non amoris-Can tükense de sevgi tükenmez..."

Hollanda Yazınından Bir Yaprak Hugo Claus

Murat TUNCEL

Bu yıl Hollanda'nın en büyük yazın ödülü olan Libris Ödülü 'nü alan Hugo Claus'u bir eleştirmen ve gazeteci olan G. De Ley "Kalbin gidemediği yere giden kalem" olarak tanımlanmış. Fakat gercekten Hugo Claus'u tanıyan bir okuyucu bu tümceninde onu tanımlamaya yetmediğini bilir.

Hugo Claus, 5 Nisan 1929 tarihinde Belçika'nın Brugge kentinde doğdu. Bu kent Hollandalıların deyimiyle Güney Braband'dadır. Hollanda sınırını takip eden bu bölgede yaşıyanlar Flemenkçe konuşmaktadır. Hugo Claus'un da anadili Flemenkçe olduğundan Flemenkçe yazıyor. Flemenkçe yazdığı içinde Hollandalılar onu Hollandalı biryazar olarak kabul etmektedirler.

1940'lı yıllarda henüz çocukluktan yeni kurtulan Hugo Claus hemen savaş karşıtlarının yanında yer alır. Çevresindeki her şey yerle bir edilirken oda kendisine düşeni yapar. Savaştan sonra 1948-1955 yılları arasında Paris ve Roma'da yaşamını sürdürür. Bir süre *Zaman ve İnsan* (Tijd en Mens) dergisinin redaktörlüğünü yapar. Ülkesine geri dönünce çeşitli gazete ve dergilerde çalışırken, kendini yazın ve sanat çalışmalarına adar. İlk ürünleri 1948 yılında yayınlanan Hugo Claus, her yayınlanan yapıtıyla Hollanda ve Belçika yazınına yenilikler katar. Ayrıca bütün sanat dallarında ürün vermeye başlar.

Bugün 68 yaşında olan Hugo Claus yaşamını sanata adadığı gibi yaşamını aynı zamanda sanatla birleştirmiştir. O sanat alanında sınır tanımayan ve sanatın bütün cephelerinde at koşturan bir sanatçı. Onu zaman zaman elinde fırçasıyla bir ressam, zaman zaman ya bir film setinde yada bir tiyatro sahnesinde yönetmen, zaman zaman da opera için soneler yazan yazının çeşitli türlerinde harmanlayan bir yazar olarak görürüz. Ellinin üzerinde roman ve öykü yapıtına imzasını atan Claus'un on kadarda şiir yapıtı var. Ayrıca oyunları, senaryoları ve opera için yazdığı sonelerden oluşan da onlarca yapıtı var. Bütün bunlara onlarca da inceleme inceleme ve araştırma yapıtları eklersek sanırım Hugo Claus hakkında az da olsa biraz bilgi edinmiş oluruz.Fakat bukadar bilgi onu tanımamıza elbette yetmez. Onu tanımak için kendisi ve yapıtları için yazılan onlarca yapıtın,binlerce sayfasını okumamız gerekir.

Ben burada Hugo Claus 'u tanıtmak amacıyla onun hakkında yazılan ve sanatçı kişiliğini bizlere tanıtacağını düşündüğüm bir kaç alıntıyı sizlere unmak istiyorum.

Bir eleştirmene göre Hugo Claus;yazı makinesinin arkasındaki renk armonisi yapan bir resamdır. bir başka yazıncıya göre Claus: tablosunun karşısına geçmiş sözcük fırçalayan bir yazardır. Dilcilere göre ise: Flemenkçe dili deneyimcilerinin öncüsü ve kralıdır. Onun yönetmenliğini ve sahne sanatçılığını değerlendirenler ise; herkesle çalışabilen ve insanları severek yöneten bir yönetmendir, diye tanımlarlar.

Bir dil sihirbazı olarak da tanınan Hugo Claus; dil, içerik, konu çeşitliliği, karakter tahlili, form ve olayların içinde sakladığı karakterlere kazandırdığı hareketlilik bakımından da her iki ülkenin yazınına çok şey kazandırmıştır.

Hugo Clous, yazının bir dalında durmadığı gibi, yazın akımlarının birine de bağlı kalmamış, hemen hemen bütün yazın akımlarında yapıt vermiştir. Onu bir yapıtında sürrealist (özellikle şiirlerinde), bir başka yapıtında sembolist (her Verdrit van Belgie-Belçika'nın kederi), bir ötekinde realist (Schaamte-Utanma), daha başkasında natüralist (Een bruid in de Morgen-Yarının gelini veya sabahın gelini, Suiker-Şeker) olarak görmek mümkündür. Dilde olduğu gibi deneysel şiir ve öykü yazımında da Hollanda yazının ustalarından sayılmaktadır.

Yukarıda belirttiğim gibi her yapıtında ayrı bir yazın akımının anlayışıyla okuyucusunun karşısına çıkan Hugo Claus, yapıtlarında okuyucuyu şaşırtmayı da çok sever ve ustaca yöntemler kullanarak kahramanlarıyla okuyucuların yer değişmesini sağlar. Bu olay okuyucuya fark ettirilmeden gerçekleştirilir. Ama o, okuyucusunu şaşırtmakla da kalmaz konu edindiği bazı gizemli olayların çözümünü de okuyucuya bırakır. Okuyucu olay-

ların çözümünü ararken de kendini hem olayla bütünleşmiş, hem de ne olup bittiğini sorgulayan bir kişiliğe bürünmüş olarak algılamaya başlar. Bu tür yapıtlarının en iyi örneği De Verwondering (Şaşırtmaca)dir. Böyle durumlarda Hugo Claus'un okuyucuya yaptığı bir başka oyunu da okuyucu yapıtı okurken, okuycunun birden bire izleyici olmasıdır.

Hugo Claus yazdıklarına sığdırdığı fanteziler kadar da gerçekçidir. Gerçekçi olduğu kadar da insanı sever birlikte çalışmayı yadsımaz. Hary Mulisch ile yazdıkları Raunotructid adlı operaları bilikte çalışmanın ve paylaşmanın en güzel örneğidir.

Yukarıda belirttiğim gibi Hugo Claus sadece şiir, roman, oyun, opera ya da makale yazarı olarak kalmayan çok yönlü bir yazar. O sanat yapıtlarının yanında araştırma, inceleme, felsefi ve sosyolojik konularda da hem bir araştırmacı hem de bir sosyolog gibi çalışan ve o konularda da yapıtlarıyla okuyucusunun karşısına çıkan bir yazar. İyice baktığımızda onun kalem oynatmadığı hiçbir alanın olmadığını görürüz. Bazı yapıtları vardır ki, felsefe tarihine ışık tutabilecek niteliktedir. Bunlara en iyi örnekler de Seneca ve Euripides için yazdıklarıdır.

Hogo Claus, sanatın olduğu gibi yaşamın bütün alanlarına da girmiş birisidir. Bazı yapıtlarında bir sosyolog ve psikolog gibi okuyucusunun karşısına çıkarken, bazı yapıtlarına yüklediği hümanist ağırlıkları da okuyucusuyla paylaşabilen ve kurulu düzenleri eleştiren bir sanatçı. Yani her şeye yaşamdan yana bakan, verilmesi gerekeni verebilen güzel bir insan.

Kısacası sanatçılıkta ve yöntemde sınır tanımayan bu kalem sihirbazı, *Hollanda Kitapçılar Birliği*'nin verdiği Libris Ödülü'nü çoktan hak etmiş bir yazardır. Uluslararası birçok ödülün de sahibi olan Hugo Claus, ödül tutarı olan yüz bin florin'i alırken vergi sihirbazı olan Hollanda hükümeti bu tutarın altmış binini vergi olarak hemen geri aldı. O maddi olarak fazla bir şey kazanmamış olsa da kazandığı manevi güç sanırım yeterli.

Hugo Claus'un yapıtlarından bazılarının adları da şöyle: *Zonder vorm van proces* (biçimsiz araştırma), *De Hondsdagen* (Köpeklerin Günleri), *Naturgetrouw* (Doğala göre), *De Koele Minnaar* (Soğuk Aşık), *Mama kijk, zonder handen* (Anne bak, elsiz), *Gedichten* 1948- 1963 (Şiirler 1948-1963), *Het leven en de werken van Leopold* (Leopold'un yaşamı ve çalışmaları), *Het haar van de hond* (Köpeğin kılı), *Suiker* (Şeker), *Gedichten* 1969-1978 (Şiirler 1969-1978), Almanak ve baş yapıtlarından sayılan *Het Verdriet van Belgie* (Belçika'nın Kederi).

ODUNLUK İSKELESİ

I.

HASRET YÜREĞİMDE BİR HANÇER

Bir yaz biterken yeni bir yazın özlemiyle
Yağmur yerine hüznün yağar gözlerimize

Nasıl başlar nasıl biter böyle bir yaz
Kanayan kırmızı bir gül gibi göğsünde

Gözlerimde tütüyor Odunluk İskelesi

Eray'ın gülüşünde sardunyalar açar
Bahçesinde peygamber çiçekleri

Hasret yüreğimde bir hançer gibi
Gökyüzünü solduruyor Leman'ın gözlerinde

Güneşi de solduruyor gözyaşlarımız
Son yaz Balta Limanı Kemik Hastanesinde

Nerdesin "Bütün zamanları şiirle diken Leman"
Nerdesin Ahmet Necdet, nerdesin Somay Sultan

Gözlerimde tütüyor Odunluk İskelesi

Betül'le Yusuf'un gönlünden geçenleri
Ne Nasrettin Hoca bilir ne Paşazade Sezai

Bir gün uyanıp bir de bakarsınız ki
Yaz gelmiştir İda Dağları'na yeniden

Odunluk İskelesi'nin müjdecisi

Ne kadar gizlesem de kendimden
Eksilen bir yanımdır Odunluk İskelesi

Anıl MERİÇELLİ

Bir Cinin Güdüleniminde, Müzede ...

Sedef Dicle YAŞATILAN

"Bir şeyi anlamakla, onun 'motiv'lerini, dayandığı nedenleri bulmak, yani açıklamak başka şeylerdir. Ben bir sanat yapıtını ya anlayabilirim ya da buna karşı kapalı kalabilirim. Sonuncu halde bir sanat tarihçisi ya da yazın tarihçisi bana onu açıklayabilir; ben bunları, bu açıklamaları yapan kimsenin sözleri olarak öğrenebilirim; hatta bana bu konuda soru sorulduğu zaman, yanıt da verebilirim. Verilen bu yanıt, sanat yapıtının anlamaya dayanan yapısından hareket edilerek verilmemiştir; öğrenilmiş bir yanıttır. Bu nedenle bu bir anlama değil, dolaylı (indirekt) bir bilmedir. Bu bilgiyi bana veren sanatın varlık-yapısı değil, buna araç olan kimsenin sözleridir. bunun için de dolaylı elde edilmiş bir bilgidir.

Gerçekten bir sanat yapıtını, bir felsefe metnini anlamadan da bazı ilkelere dayanarak başkasına açıklamak, öğretmek ve öğrenmek olasıdır. Bunun klasik bir örneğiyle turist rehberlerinin camiler, kiliseler ve başka sanat yapıtları hakkında el kitaplarından öğrenerek papağan gibi verdikleri bilgilerle, açıklamalarda karşılaşırız." (1)

Doğanın tarihle buluştuğu büyüleyici bir mekân olan İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde, çevremizdeki varlıkları anlamak ve açıklamak konusunda kendimizi oldukça donanımsız hissediyorduk, başlangıçta. Neden sonra bu esrarengiz mekân gizlerini bize yavaş yavaş açmaya başladı. Sütun başlıkları, sarkofajlar, Androgynos heykelleri, friz fragmanları, akroterler, çeşmeler vd. arasında kimbilir kaç asırdan bu yana süregelen fısıldaşmaları biz de işitebilecek miydik? Pür dikkat kulak kabartmamız onların dilinden anlamamıza yetecek miydi? Antikçağ düşünce tarihini öğrenmek, Grek estetiğinin kuramlarından haberdar olmak, Platon'un sanat ve güzellik felsefesiyle hesaplaşmak, antikçağda kentlerin nasıl kurulduğuna kafa yormak, sıkıştığımızda sanat terimleri sözlüğünü karıştırmak... Bütün bunlar gerçekten yetecek miydi, Hellenlerin görsel sanatlarını anlamamıza? Pek sanmıyoruz. Mimarisiyle, heykeliyle, resmiyle sanatı "sanat" yapanın ne olduğunu anlamak, öncelikle ona gönül vermeyi gerektiriyordu çünkü. Çevremizdeki esrar perdesini yırtan çığlık, akıl ve bilgiden değil yüreğimizden alıyordu gücünü. İş; kulağımıza, gönlümüze kendini sunan armoniyi tüm akorlarıyla, tınılarıyla kağıda dökebilmekteydi ya nasıl? İşte buydu tıkandığımız nokta.

"Anlama-aktı için yalnız 'direkt' kavrama ve bilme yetmez. Anlama-aktı aynı zamanda bizden bir şeyi sevmeyi, sevgi ile karşılamayı, ona açık olmayı, önyargılardan sıyrılmayı; insanın bir duruma, anlamak istediği şeye doğrudan doğruya girmesini, onunla doğrudan ilişki kurmasını gerektirir. Durumun, anlaşılması istenilen şeyin dışında kalan sevgisiz bir tavır, soğuk bir tavır, önyargılarla dolu olan bir tavır, bizi peşin olarak anlamadan yoksun bırakır. İmdi sevgi ile anlama arasında karşılıklı bir ilişki vardır: Sevmek için anlamak, anlamak için sevmek gereklidir.

Bundan başka anlamada, insanın başarıları alanında, "ortak değerlere" açık olma koşulu vardır. Çünkü kültür alanında, bizimle "ortak değerleri" olmayan yapıtları, kurumları anlamakta güçlük çekeriz. Bazen buna olanak da olmaz. Çünkü biz ancak, "ortak değerlerin" ürünü olan insan başarılarını, bizimle alışverişi olan kültürleri anlayabiliriz. Bize yabancı olan kültürleri, ancak bütün önyargılardan sıyrılarak, onların gerçekleştirdikleri değerleri kavradıktan sonra anlayabiliriz.

Fakat birçok şeyler, fenomenler vardır ki, biz onları ancak anlayabiliyoruz; ama açıklayamıyoruz. Çünkü açıklama, ya matematik-mantıksal ya da 'fiziksel -nedensel' bir temele dayanır. Açıklama ancak belli bir ilkeden hareket ederek bir şeyi, bir olayı araçlı olarak kavramak, açığa çıkarmak demektir. Halbuki biz, bir insanın sevincini, acısını, sevgisini, nefretini; bir ulusun sanatını anlıyoruz dediğimiz zaman, ne bu sevincin, acının, sevginin, nefretin, ne de bu sanatın nedensel bağları, matematik-mantıksal temelini (ki böyle bir şey çok kez yoktur da) ele alarak ve onlara dayanarak "anlamayı" kastederiz. Çünkü nedensel bağlara, mantık

bakımından çıkarılan sonuçlara dayanıldığı zaman, anlama-aktı sona erer." (2)

"Sevgi ve anlamanın yerine açıklamanın geçtiği" üniversite ortamının o kuru, boğucu atmosferinden kurtulup kendimizi Arkeoloji Müzesi'nin bahçesine attığımızda, kitaplar nasıl olsa imdadımıza yetişir diyorduk. Oysa; konularında uzman akademisyenlerin o sonu gelmeyen ayrıntılı açıklamalarına, anlama yetisinden uzak sevgisiz bir tavrın eşlik edişi, benzer bir anlamsızlığa gömülüp bilgiçlik taslamaktan alıkoydu bizi. İstedik ki öncelikle ezbere yapılan açıklamalar değil (ezbercilik, ne yazık, eğitimimizin genel karakteri) etrafımızdaki sanat yapıtlarını duyumsama, anlama çabamız yön versin bu serüvene...

*　　　*

Sorular vardır, kancalarını bir geçirdiler mi beyninize, kanamanın durması artık yıllar alır. Eğer sanatı, yaşamı, herşeyi felsefi bir tavırla anlama çabasındaysanız, jet gibi uçup giden bilgiler çağında "kalıcı" olanın peşine düşersiniz. Onlar hızlı tramvaylarına binip kolaycacık ulaşıverirken hazır kalıplara, yukardan denetlenene, "bilgi" diye sunulana; siz, usunuzda biriken çocuk sorularıyla yavaş yavaş gidersiniz kendi yolunuza. Bildiğinizi "sandığınız" şeylerin çokluğunu, bildiklerinizin ise ne denli az olduğunu ayrımsamanız, bilginin her türlü objesinden şüphe etmeye götürür sizi. Çevrenizde "sanat yapıtı" adı verilen varlıklara refleksiyonla yöneldiğinizde, belli belirsiz bir kaygının yüreğinizi sıkıştırdığını hissedersiniz: Bütün bu nesnelere "sanat eseri" dedirten ne? Dünyanın neresine gidersek gidelim, şimdi burada sanat eserleriyle karşı karşıya olduğumuz düşüncesi, genel bir kabul görebilecek mi? Dünyanın her yerinde bu objelerin aynı duyarlılıkla değerlendirilebilmesi için evrensel bir beğeni düzeyinin, evrensel, genel-geçer, mutlak değer yargılarının varlığını iddia etmemiz gerekir... Oysa böylesi bir iddia nasıl kanıtlanacak, nasıl temellendirilecek?

"Eşyaların biçim ve içeriklerinin özel bir durumu, özel bir beraberliği onlara sanat eseri dedirtiyor. Bu özel durum güzellik denilen ve çağdan çağa, insandan insana değişebilen, bazan da evrensel bir genişlik kazanan bir değer yargısıdır. Tanımı da kanımca şimdiye kadar açıklığa kavuşmamıştır." (3)

Yaklaşık 25 yüzyıl önce, "Estetiğin Babası" ünvanı verilen Platon soruyordu bu soruyu ilk kez: Nedir güzel? Bugün bir sanat tarihçisinin ağzından, bu sorunun hâlâ açıklanamamış olduğunu işitmek ilginç değil mi? Demek ki güzeli açıklayamamamız, onu anlamamıza engel oluşturmuyor gerçekten. Şimdilik "güzel nedir?" sorusu beynimizi kanırtadursun, biz evrensellik üzerinde duralım biraz. Nedir evrensellik? Kültürün her alanında, sanatta, bilimde, siyasette, felsefede ortak bir "evrensellik" tanımından söz açılabilir mi? Kimi bilimsel teorilere evrensel diyoruz, kimi felsefe sistemlerine evrensel diyoruz, kimi uygarlıklara, dinlere, kültürlere evrensel diyoruz, kimi sanat eserlerine evrensel diyoruz.. Acaba bu bol keseden kullandığımız "evrensel" kavramıyla biz her seferinde ortak bir bilgi objesine mi işaret ediyoruz? Eğer öyle ise, saptamak gerekecek ilk elden, evrenselin neliğini. Eğer değilse, o zaman başka başka kavramlar kullanılmalı evrenselin yerine. Bu durumda da "evrensel" kavramı elden gidecek. Ne yapmalı şimdi? Sıkıştık mı hemen sözlüklere başvururuz biz. Ama bu kez onlardan da umudumuz yok pek... Öyleyse kime çözdürmeli bu düğümü?

" (Bu kitaptaki) Örnekler de yine evrensel beğeni düzeyine erişmiş eserler arasından alınacaktır. Yalnız şunu da hatırlatmak yararlı olur; evrensel beğeni düzeyinin varlığı, yani çoğunluğun Süleymaniye'ye bir şaheser olarak bakması, bu yargının mutlak olduğunun kanıtı değildir ve kişilerin veya grupların, ve çağların kendilerine özgü güzellik kriterleri olmasına, hatta Süleymaniye'yi güzel bir yapı olarak kabul etmemelerine de engel değildir." (4)

Peki şimdi çözüldü mü bizim düğüm?!.

*　　　*　　　*

Arkeoloji Müzesi'ne gide gele gide gele, başlangıçtaki o karmaşa, alabilirliğimizi aşan bu çok-katmanlı tinsel dünya, yavaş yavaş belli bir düzen içinde açmaya başladı bize kendini. Salt nitelikleriyle değil, nicelikleriyle de içimizi daraltan bu yapıtlar, ait oldukları çağla aramızdaki tarihsel-kronolojik mesafeyi kavrayıvermemizle, yitirdiler gözümüzde eski kabarık sayılarını. Bu yapıtları bezeyen ortak motiflerin sıklığını, yaygınlığını seçmeye başlamamızla beraber, serum taktırmayı gerektirecek kadar kan kaybettik: Neden sadece ve sadece üç mimari düzen vardı? Daha başkaları da yaratılıp geliştirilemez miydi; neden sadece üçü (dor, iyon, korent) kabul görmüştü? Neden o kıvrımlar kullanılmıştı sütun başlıklarında? Yüzbinlerce farklı bitki varken, neden illâ akantusun yaprakları? Neden heryerde (süslemelerde, akroterlerde, çeşmelerde...) karşımıza çıkıyordu o palmet motifi? Alçak ve yüksek kabartmalarda, heykellerde, stellerde neden yılanlar vardı? Neden hep aslan figürü ve köpek benzeri tuhaf bir hayvan?... Sarkofajlar neden asma yaprakları ile süslenmişti? İkide bir yüzyüze geldiğimiz bu meandr motifi nerden kaynaklanıyordu, neyin nesiydi? Kıvrımlar, yılanlar, yapraklar,

ağaçlar, geometrik düzenler, hayvanlar, asma dalları arasında Orpheus ve Dionysos'un ve tüm panhellenik kültlerin loş hayali kıpırdanıyordu.

"Biçim ve içerik toplum yapısının koşulları içinde ortaya çıkarlar. Sanat eserinin amacını, kullanılacağı yeri, anlatması istenen konuyu, kullanılacak malzemeyi, tekniği toplumun o andaki ekonomik, kültürel ve teknik düzeyi tespit eder. Eserin biçimi bütün bu koşulların bileşkesi doğrultusunda meydana gelir. Toplum, bazan kullanış gereklerinden doğan, bazan anlaşılması güç köklere inen eğilimlerle bazı biçimlere karşı duyarlık gösterir. Bu biçimler belli zaman sürelerinde ortak bir kabule kavuşurlar. Belli yapı tipleri, belli resim konuları, belli dekoratif motifler, bazan teknik, bazan fonksiyonel, bazan da biraz daha karışık nedenlerle veya bütün bu nedenlerin tümü tarafından etkilenerek ortaya çıkar. Bu genel şemalara uygun olarak sayısız maddi ürün meydana gelir. Yüzlerce tapınak, binlerce cami, yüzbinlerce tablo yapılır. Bunların büyük bir çoğunluğu yok olur. Büyük bir kısmı, güzel olmak endişesiyle de yapılmamış olabilir." (5)

Müze'nin büyük kapısından içeri ilk süzülüşlerimiz, orda burda rasgele bir heykelin, bir büstün, bir stelin çekimine girip allak bullak dışarı kaçışımızla sonuçlanıyordu. Bu çok-bilinmeyenli denklemi neresinden nasıl çözeceğimiz biçim için büyük bir sorundu başlangıçta... Öyle de tatlı gülümsüyordu ki bazıları. Neden? Ağırbaşlı, sakin, dingin ifadeleriyle vecd içinde gülümseyen bu tanrısal varlıklar ideal ölçüleri içindeki kusursuz güzellikleriyle, Eros'un (Sevgi'nin) binlerce yıldır süregelen egemenliğine karşı dirençsiz kılıyordu insanı.

"Güzel yaşamak isteyenleri ömürleri boyunca nedir güzel yaşatan? Akrabaları mı? Hayır. Şanları şerefleri mi? Hayır. Zenginlik mi? Hayır. Ne şu ne bu, hiçbirşey insanı sevgi kadar güzel yaşatmaz. Şimdi sorarım size, bu neden böyledir?.. (6)

Sevgi, yalnız ayaklarıyla değil, her yeriyle, her zaman yumuşak şeylerin en yumuşakları içinde dolaştığı için, kendisi de ister istemez incenin incesidir.

Demek ki Sevgi, tanrıların en genci, en incesidir. Üstelik akıcı bir varlık olduğunu da unutmayalım. Öyle olmasa, her şeyi sarmazdı; odun gibi olsa, canların içine hiç görünmeden nasıl girer çıkardı? Özündeki uyuşkanlığın ve girginliğin en iyi belirtisi, onun biçim güzelliği değil midir? Herkes düşünebildiği en üstün güzelliği onda görür; çünkü çirkinlikle Sevgi çatışma halindedir. Teninin güzelliği de bu tanrının hep çiçekler arasında dolaşmasından gelir: Canda, bedende, nerede olursa olsun Sevgi, çiçek açmayan yere uğramaz, nerede çiçekli, güzel kokulu bir yer varsa, oraya yerleşir." (7)

Gözlerimizin önünde geçit töreni yapan bu varlıklarla tanışıp konuşmaya başlamıştık ki, çok geçmeden ayırımına vardık: Bir tek Eros heykeli bile yoktu içlerinde! Neden? Buna karşılık Güzel'in semtine bile uğramamıştı kimisi. Sözgelimi o Gorgo kabartması.

"Gorgo'lar: Aiskhylos şöyle tanımlar onları (Prom. 800)

Ejderha kanatlı Gorgo'lar / o, insanları korkudan korkuya salan /görenlerin soluğunu kesen Gorgo'lar.

Saçları yılanlarla örülü, alınlarında yaban domuzu dişleri fışkıran, tunç elleri ve uçmak için altın kanatları bulunan bu yaratıkların başlıca niteliği korku salmaktı. Adları bile korku veren bir ses benzetmesi olsa gerek." (8)

Biz bu Gorgo kardeşimizin önünde taş kesileceğimize, neden o ve diğerleri bizim karşımızda canlanıp galeyana gelmesindi ki! Evet, canlanıp kendi söylencelerini, efsanelerini dillendirmeliydi herbiri. Ama erkendi daha. Bütün bu tanrılar ve tanrıçalar orkestradaki yerlerini almadan önce, tiyatronun en tepedeki revaklarına yaslayıp sırtımız, Mitosların kaynağına grifonbakışı bakmamız gerekiyordu.

"MİTOSLARIN KAYNAĞI. Yunan mitoslarında sık sık hayvan biçimli tanrılara rastlıyoruz. Bu dinsel inançların, çok eskilerin sınıfsız bir toplum devrine, giderek ilkel zamanların totem ideolojisine çıktığını gösterir bu. Böylece, cehennem güçlerini somutlaştıran yılanlar kültü, çok eskilerden başlayarak Yunanistan'da pek yaygındı. Attika'nın kahraman ve yarı-tanrısı Erekhtiheus'u, koruyucusu olduğu Akropol'ün kaya oyuklarında barınan biri iri canavar görünümüyle temsil ediliyordu. Atina'da, bu iyiliksever canavarı için sungu diye, Akropol'ün yamaçlarına galetalar koyma adeti uzun süre korundu. Sonunda da, Akropol'ün ortasına "Erekteion" adı verilen bir tapınak yapıldı onuruna.

Güneş tanrısı "parlak" Apollon da, Delfoi yakınında Parnas'ta derin bir mağarada yerleşmiş Pyton adlı iri bir yılanla ilgili pek eski bir külte sıkı sıkıya bağlıydı. Apollon'a verilen 'Pythien' lakabı ile tapınakta kehanette bulunan rahibelere verilen 'pythien' lakabı buradan geliyor. Apollon, Python'u bir okla öldürdükten sonra, bu yerde tapınağını yükseltir; kendisi de bir yunus balığı biçimine bürünüp denizde yüzer. Bir gün Giritli denizcilere görünür ve onlara bu tapınağın yanında bir sunak yapmalarını emreder. O yüzdendir ki, bu yere 'Delp-

hes', kendisine de 'delphinien' denmiştir. Yunanistan'da başka birçok yer vardı ki, Apollon-delphinien kültüne bağlıydılar.

Kurt (lukos) tapımı da birçok izler bırakmıştı. Baykuşa Atina'da kutsal bir kuş olarak bakılırdı; daha sonra, Atina kentinin koruyucu tanrıçası 'baykuş gözlü' Athena'nın simgesi oldu. Bitkiler kültü de Eski Yunan'da pek yaygındı. Epir'de Dedon'da çok ünlü bir kahin bulunuyordu; Zeus'un barınağı olduğuna inanılan-yüzlerce yıldan beri yaşayan- dev bir meşe ağacı da vardı orada; rahipler, bu ağacın yapraklarının hışırtılarına kulak verip kehanette bulunurlardı.

Klanlar rejiminin yükselişini niteleyen animizmin izleri, bu daha eski temelin üstüne gelip ekleniyor. Grekler için doğa, yarı-insan, yarı-hayvan varlıklarda birleştiriliyordu. Keçi ayaklı satirler, bedeni at insan başlı centorlar, balık kuyruklu su perileri. Ormanların ruhları orman perileri, denizlerin ruhları da balık biçimindeki deniz kızlarıydı. İnsanlar ancak bu 'cinler'le iyi ilişkilerin insana mutlu bir yaşam sağlayabileceğine inanıyorlardı." (9)

Arkeoloji Müzesi'ne bir girdiniz mi cin çarpmış gibi dolaşırsınız ortalıkta. Peki hangi cindir bu sizi çarpan, nedir, nerden gelmiştir hiç merak ettiniz mi?

"-Nedir öyleyse sevgi? Ölümlü bir varlık mı?

-Hiç de değil.

-Nedir öyleyse?

-Demin dedim ya, ikisi ortası, ölümlü ile ölümsüz arası bir şey.

-Evet ama ne?

-Büyük bir cin (DAIMON), Sokrates; çünkü cin dediğimiz, tanrı ile insan arası bir varlıktır.

-Ne iş görür bu cinler? (Daimonlar)

-İnsanlardan tanrılara, tanrılardan insanlara haberler, sözler götürüp getirirler, dileklerimizi, adaklarımızı onlar ulaştırır tanrılara, onlar getirir bize tanrının buyruklarını, kurbanlarımızın karşılığını. Tanrı ile insan arasındaki boşluğu dolduran cinler böylece bütünün bütünlüğünü kurarlar. Onlardan gelir bilicilerin büyük bilgisi, rahiplerin kurbanları, kehanetleri, falları, büyüleri, üfürükleri gereğince başarma sanatı. Aslında tanrı insana karışmaz, bu cinler araya girer, uykuda olsun, uyanıkken olsun, tanrılarla insanların buluşmalarını, konuşmalarını sağlarlar. Bütün bunları bilende tanrı soluğu vardır. Bunları değil de başka şeyleri bilen, işi, sanatı ne olursa olsun, bir zanaatçı olmakla kalır. Bu cinler hem pek çok, hem de pek çeşitlidir. Sevgi de onlardan biridir." (10)

Artık gördüklerimizi kategorize etmenin zamanı geldi. Önce tanrılardan başlayalım! Ama ilkin sormak gerekmez mi, niye yapılmış bunca heykel? Sanat için mi? Ya o canım, o zarif tapınaklar? Kendileri basit evlerde otururken, tapınaklara tonla emek ve para harcamış eskiçağda Hellenler. Zaten Antikçağ Hellen mimarisi dendi mi ilk akla gelenler de bunlar.

"Hellen mimarlığı görkemine tapınakla ulaşır. Hellenler sanatsal yaratıcılıklarının en güzel ürünlerini ve kısıtlı parasal kaynaklarının büyük bölümünü tanrılara adamışlardı. Tapnağın ve en yetkin biçimlerini tapınakta bulan Dor ve İon düzenlerinin gelişmesi, haklı olarak, Hellen mimarlık tarihinde ilk sırayı alır; düzenlerin uyum ve incelikleri, estetik değer açısından en üstün heykeltraşlık yapıtlarından aşağı kalmaz." (11)

Ne tuhaf! İnsanların bu tapınaklara girmeleri de yasakmış üstelik. Tapınak çevresinde dolanarak yaparlarmış ibadetlerini. Bir rivayete göre, tapınaklar küçük gelirmiş o insan kalabalığını içine almaya. İyi de girebilen girsindi işte, ne olacak ki! Ama yok, o kutsal mekânlar rahiplerin tekelinde olacaktı illâ...

"Kimi yapıların hangi gereksinmeler sonucu dikildiğini bilmeyen birisi, kötü bir mimari yargıçtır. Biz de, hangi amaçla yapıldığını bilmediğimiz sürece, geçmişin sanatını anlayamayız. Tarih boyunca ne kadar geriye gidersek, sanatın hizmet ettiğine inanılan amaçlar o kadar açık, ama aynı zamanda yabancı görünmektedir." (12)

Evet, gerçekten çok açık ve çok da yabansı. Sanat için, sanat adına üretilmiş bunca sanat eseri!

"Erken Yunan heykelinin mimari ile olan ilişkisi hem tapınaklarda kabartma heykellerin sergilenmesi için friz ve alınlık gibi alanların düşünülmüş olmasına, hem de her iki sanat dalının da ortak bir amaçtan kaynaklanmasına dayanır. Tapınaklar ve heykeller, aslında yalnızca, bu tür bir saygıya layık olan tanrıların onuruna yapılıyordu. Eski Mısır ve İran tanrılarının aksine Yunan tanrıları, insan zihninde bir kavram olarak kalmayıp insanın tutkuları, düşünceleri ve hepsinden önemlisi şekli ile gözle görülebilen varlıklar olarak kabul edilmiştir." (13)

Sanat için mi yapılmalı sanat, din için mi? İkisini de benimsemiyoruz biz. Kaldı ki; sanatın ne olduğunu bildiğimizi de söyleyemeyeceğiz.

"'Sanat' adı verilen bir şey yoktur aslında, yalnızca sanatçılar vardır; yani bir zamanlar renkli toprakla bir mağaranın duvarına becerebildiklerince bizon resimleri çiziktiren, bugünse boya satın alıp reklam afişleri yapan ve yüzyıllardan beri daha birçok başka şeyler üreten insanlar. Tüm bu etkinlikleri sanat diye tanımla-

makta hiçbir sakınca yok, yeter ki bu sözcüğün yer ve zamana göre birbirinden değişik anlamlara gelebileceği unutulmasın ve günümüzde nerdeyse bir korkuluk veya tapınç aracı haline gelen ve büyük S ile başlayan Sanat'ın varolmadığının bilincinde olunsun." (14)

Roma'yı, Rönesans'ı, Batı sanatını derinden etkileyen Eski Yunan mimarisinin ve heykelinin genel niteliklerini belirleyip duralım artık. *"Artan bilgimizin, daha ince harmanlardan tat almamıza katkıda bulunduğunu"* umarak son verelim açıklamalarımıza. Zaten önemli olan ANLAMAKtı bizim için. Biraz soluklanalım ki; neden geldik bu müzeye, neden burdayız, düşünme fırsatı çıksın bize. Bahçede, bir androgynos heykeline odaklayıp gözlerimizi, insanlık okyanusunun gecesinde beliren renkli ışıklara doğru yelken açalım.

"Yunan sanatı, herşeyden önce DİNSEL bir sanattır. Bu sanat uzun süre KOLLEKTİF bir nitelik taşıdı; atölyelerde çalışan sanatçılar, geleneklere ve yerel yöntemlere uyuyorlardı. Nitekim 5. yy.'dan önce adı belli sanatçılar nadirdir. Bu sanatta AHENK, YALINLIK, DENGE, BÜTÜNE GERÇEKTEN UYMUŞ BİR SÜSLEME egemendir." (15)

"Fakat... anlama ile sevme arasında karşılıklı bir bağ olduğundan, bir şeyi anlamadığımız zaman sevemeyiz de. Çünkü sevmek için anlamak ve anlamak için de sevmek gerekir. Her alanda olduğu gibi, bilim ve felsefe yapan kimse de, alanını seven ve anlayan kimse demektir. Yoksa sevgi ve anlama yerine açıklama geçer. Fakat açıklama, yalnız başına, bize bilginin ilgili olduğu alanı doğrudan doğruya değil, ancak dolaylı olarak tanıtır. Her dolaylı şey gibi, böyle bir bilgi de bizim olmayan, bizim dışımızda kalan, bizimle kaynaşmayan günlük pratik hayatımızı, "kişiliğimizi" etkilemeyen bir bilgi olarak kalır. Halbuki bilginin amacı, ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak, hayata yararlı olmaktır; kişiliğin oluşuna yaramaktır. Ancak anlaşılan bir bilgi, hayatın içine giren, pratik bir bilgi olabilir; kişiliğin oluşuna hizmet edebilir." (16)

EVSİZ KİTAPLAR

Geçti yıllar
Bir ev alamadı kitaplarına
Ortalarda kaldı ölüler

DÜŞÜŞ

Zor krizlerin içinde dallanır
Ağırlaşır masalar, başlar eğik
Sevi küskün, buz yollar
Umut kartal olmuş dağlarda
Çırpınıp duruyor yeniden düşüş

YİTİK BAŞLI SOKAKLAR

Bıraktığın yerde duruyor ara sokaklar
Bir türlü yanaşmıyor şans gülü yoksulluğa
Çağlara dayalı bu uzun bekleyiş
Ölü rüzgârların eğrisinde savrulur gözlerimiz

Ali Ersin GÜNÇE

KAYNAKÇA

1 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, 5. basım, s. 68

2 a.g.y., s. 67-68

3 Doğan Kuban, *Türkiye Sanatı Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994, 6. basım, s. 10

4 a.g.y., s. 11

5 a.g.y., s. 10-11

6 Eflatun, Şölen/*SEVGİ ÜSTÜNE*, (çev. A. Erhat-S. Eyüboğlu), Remzi Kitabevi, İst. 1993, 6. basım, s. 27

7 a.g.y., s. 48

8 Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, 5. basım, s. 118

9 Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası*, I. cilt (İLK ÇAĞ), Say yayınevi, İst. 1988, 3. basım, s. 244-245

10 Eflatun, s. 57-58

11 R. E. Wycherley, *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?*, (çev. N. Nirven-N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993, 3. baskı, s. VIII

12 E.H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, (çev. Bedrettin Cömert), Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, 4. basım, s. 20

13 F. Conti, *Eski Yunan Sanatını Tanıyalım*, (çev. Solmaz Turunç), inkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1982, s. 34

14 Gombrich, s. 3

15 Tanilli, s. 341

16 Mengüşoğlu, s. 70

Mikelancelo Motiflerinden

1.
Burada mızraklara benziyor kutsal haçlar,
burada açıktan satıyorlar kanını Tanrı'nın,
miğferler haline getirerek kutsal kâseleri.
Tükeniyor Tanrı'nın sabrı.

Eğer O, bugün inseydi yeryüzüne
kan içinde bırakırdınız O'nu, yakalayarak,
derisini yüzerdiniz kutsal omuzlarından
ve haraç mezat satardınız ilk kapının ardında.

Benim ihtiyacım yok ikiyüzlünün sadakasına,
başarmak gereksizdir Yaratıcı'ya.
Yeni bir çağda, yeni düşler var.

Gelecek için utanç duymaktayım ben:
kim bilir, başka bir inanç
bizi tekrar mahrum kılar kutsal olan her şeyden!

2
Onun yıldızı için bütün sözler - duman gibi.
Ona lâyık olanları çağırdım, o kadar az ki.
Övgü yarışına girmeyeceğiz biz.
Çarmıha gereceğiz onu yerenleri.

Cehennem kapılarından geçti o, sapasağlam,
Tanrı'nın kapıları açılıyordu önünde ölümlünün.
Ama sefil bir biçimde düşünen insanlar,
ülkenin kapısını kapattılar yüzüne.

Ey ülkem, uzağı görmeyen sendin
cezalandırdığın vakit en iyi oğullarını,
en kötü idamı hazırlayarak kendin için.

Her zaman trajiktir vatandan ayrı düşmek.
Ama daha alçak bir kovulma olmadı
daha yetkin bir şairin olmayışı gibi.

3
Bir tek canlı olarak cansızların arasında
tanığıydı o, Cennet'in ve Cehennem'in,
cezanın adaletli keşiş yurdunu
bütün evreleriyle kavradı, bir anatomi
uzmanı gibi.

O, Tanrı'yı gördü. Yıldız yağmurlu şiir
tehlike işareti olarak hıçkırıyordu ülkesinin
üzerinde.
Şair denen kişiye göksel ödüller gerek.
İnsanların saygısına ihtiyacı yok onun.

(Ben Dante'den söz ediyorum. İşte onu
hiç kimse anlamadı. Dante'den
söz ediyorum ben)
O gülünçtü kudurgan eşkiya çetesi için.

Dehânın anlaşılmaması, bir kanun.
Hey, verin bana onun gözaçıklığını, verin!
Onun gibi mahkûm olmaya hazırım, ben de.

4
Ölümü duyumsuyorum. Ama bilmiyorum saatini.
Ten, çılgın eğlencede arıyor avuncu.
Canı bezdirdi yaşaması tenin.
Cüretkâr bir şarap kâsesine gel diyor can!

Dünya yolunu kaybetti geçilmez ormanın sık
yerinde
zehirli sürüngenler ve kara yılanlar
arasında.
Dedikodular sürünerek çıkıyor kulaklardan
tıpkı solucanlar gibi.
Ve gerçek, bugün-çok nadir bir konuk.

Yoruldum beklemekten. İnanmak yoruyor beni.
Tanrı'm, acep ne zaman çıkar ektiklerin?
Bizi ayıp üzre yakalar ölüm saati.

Senin gerçekliğini kavramaktan âciziz.
Ölümde bile kurtuluşu bulamayacağız biz.
Ve bize sırt çevirecek melekler.

1975

Andrey VOZNESENSKİ

Türkçesi

Gertrude DURUSOY

Mirbatır HUSANOV

Ahmet NECDET

Ruşen HAKKI

SAPANCA'DA...

(12 Temmuz, Cumartesi)

Dün İzmit'i sel götürdü. Bugün hava bulutlu ve az esintili. Nem oranının düşük olduğunu, ellerimin ve kollarımın yapış yapış olmamasından anlıyorum. Özgür Kocaeli gazetesine "Günce" başlığı adı altında her gün yazdığım yazıyı bitirip dizgiye gönderdim. Bana geliş sırasıyla **Gonca Aydemir**'in "Üşüdüğümü Söylemeyedim" (Prospero Yayınları, 2. Basım), **Yunus Yaşar**'ın "Düşe Kurulu Zemberek" (Suteni Yayıncılık. Bu kitaba ilk basımı 1994'te yapılan "Aşkları da Yakarlarsa Bir Gün" eklenmiş), **Abdülkadir Budak**'ın "Aşk Beni Geçer" (Era Yayıncılık) adlı şiir kitaplarını gözden geçirdim. Şiir yazan herkesi seviyorum, ama **Abdülkadir Budak**'ın bende ayrı bir yeri var.

Aşk beni de geçmek üzereyken **Nejat Gacar**'ın sesini duyuyorum telefonda. Çağdaş Toplum kitabevi'nde **Alaattin Sönmez**'le çene çalıyorlarmış, az sonra bana uğrayacakmış. "Ayağını çabuk tut" diyorum. Az sonra damlıyor. "Ne yapacaksın bugün?" diye soruyorum, "hiç" diyor. "Benimle Sapanca'ya gelir misin?" diyorum, "uçarak" diyor.. Günler Öncesi **Cemal Karaağaç** beni arayarak Sapanca'ya, Sapanca Belediyesi'nin sanat ve kültür festivaline davet etmişti. Adapazarı'ndan **Necati Mert** de gelecekmiş. Hiçbir şey olmasa da gene gidecektim Sapanca'ya, çünkü bu güzelim ilçeyi seviyordum.

Sapanca'ya trenle gidiyoruz. Büyükderbent'ten sonra başlayan yemyeşil dünya başımızı döndürüyor. **Nejat,** "Seni Trabzon'a götüreceğim. Orada doğa bir başka güzeldir," diyor. Sapanca'da trenden inip, kenti şöyle bir dolaşıyor, sonra göl kıyısına iniyoruz. İnsan Hakları Parkı'nda bizi genç arkadaşlar karşılıyor. İki kitap sergisinin arasına oturuyoruz. Sergilerden biri İşçi Partisi'nin. Öbür sergide ise Evrensel'in yayınları bulunuyor. **Necati Mert** henüz gelmemiş. **Aytunç** ve arkadaşlarıyla sohbet ediyoruz. Kitaba ilgi hemen hemen yok gibi. Ama tek imzacı ben olduğum için olacak, "Sırtı Çilçiçeği Bahçesi Kadın" adlı öykü kitabım ilgi görüyor.

Belediyenin basın ve halkla ilişkiler müdürü **Cemal Karaağaç** geliyor gülümseyerek, Nejat Gacar'la tanışıyorlar. Sonra Belediye Başkanı **Osman Nuri Erdoğan** geliyor, "hoşgeldiniz" diyor; sohbet ediyoruz.. İzmit Saraybahçe Belediyesi'nin folklor ekibi de burada. Bu yıl çeşitli illerden folklor ekipleri gelmiş, **Cemal,** konuklarıyla ilgilenebilmek için oradan oraya koşuşturup duruyor. İzmit'ten folklorcu bir genç kız, dergileri gözden geçirirken, "Şu kesintisiz 8 yıl eğitim konusunda niye tartışırlar, anlayamıyorum. Bence kesintisiz eğitim 11 yıl olmalı" diyor. Genç kızın bu sözü, içimize yeni bir umut ışığı düşürüyor...

Sapanca Gölü her yıl biraz daha kirleniyor, ama İstanbullardan gelip de burada güzelim villalar yapanların umurunda değil bu kirlilik; çünkü onların yüzme havuzları var...

Eşi **Necla Hanım**'la birlikte **Necati Mert** geliyor ve çok kısa sürede **Nejat Hoca**'yla kaynaşıveriyorlar. Derken, **Cemal,** "Buyurun, yemek yiyelim" diyor. Göl kıyısındaki bir lokantanın bahçesinde rakı içerek söyleşiyoruz. Yemekten sonra yine İnsan Hakları Parkı'na dönüyoruz, halkoyunlarını izliyoruz. Oyunlardan sonra geceye biz de şiirlerimizle katkıda bulunuyoruz...

Gece İzmit'e **Necati Mert**'in arabasıyla dönüyoruz. **Necati** ve eşi bizi İzmit'e bırakıp, oradan Çınarcık'a gidecekler, **Necati,** "Sizi Adapazarı'na beklerim" diyor; "geliriz" diyoruz ve iyi yolculuklar diliyoruz. Sapanca'dan sonra İzmit'in havası hiç çekilmiyor...

TANRI'NIN YÜRÜYEN KULU...

(21 Temmuz Pazartesi)

Doğduğumda, Tanrı, "yürü ya kulum" demiş olmalı ki, 60 yıldır yürüyüp duruyorum. Ayaklarımı sevdiğimden olacak, hiçbir zaman araba sevdasına kapılmadım.

Kapılsam n'olacak?

Ayağıma şöyle gönlümce ayakkabı alamazken, otomobili nereden alacağım?

Sabah akşam beni yürürken gören arkadaşlar, kimi zaman takılırlar, "sende kafa yok" derler; sonra da "niye" dememe kalmadan, neden kafasız olduğumu açıklarlar, "sende kafa olsaydı, Tanrı'nın söylediğini doğru anlar ve böyle yaya kalmazdın. Tanrı'nın 'yürü ya ku-

lum' dediği insanlara bir bak; her yıl araba değiştirirler; yatlarda, yalılarda yaşarlar, Avrupa'yı, Amerika'yı komşu kapısı yaparlar..."

Ne denir bu sözlere?

Elbette gülünüp geçilir. Ben de gülüp geçiyorum. Tanrı'nın "yürü ya kulum" sözünü doğru anlayıp da arabasını dağdan aşıranlardan biri olmadığım için Tanrı'ya dua ediyorum!

Ne var ki zaman zaman kızdığım, "ulan felek" dediğim de oluyor. Daha önce iki kez oldu, bu üçüncüsü, ayağım şişti, zor yürür oldum. İlkinde ayağım burkulmuştu, yirmi gün kadar topallamış, sonra yine yürür olmuştum. Bir ay önce ayağım şiştiğinde, "yahu bu kez ayağımı da burkmadım" diye düşünmüştüm. O da gelip geçmişti. Bu kez sol ayağım..

Sanki dağ başındayım. Gitsem ya bir hekime...

Ve gittim. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi'ne gidip **Nejat Hoca**'yı buldum, arz ettim ayağımın halini. Beni alıp bir yere götürdü. Doç. Dr. **Sefa Müezzinoğlu** ile tanıştık. Muayene etti. Film ve kan tahlili istedi. Ertesi günü gidip film çektirdim, kan verdim. Tanı bugün konulacak...

Neyim olabilir?

Neyim olamazmış ki!

Kıkırdak incelmesi, gud, gezici eklem romatizması...

"Gezici" denince, aklıma çocukluk yıllarımın geçici baş öğretmenleri geldi. O zamanlar böyle araç bolluğu olmadığı için köylere at sırtında gider gelirlerdi, çilekeş insanlardı. Gezici romatizma da çilekeş midir acaba? Sanmıyorum. Eğer çile çekilecekse bu çileyi ben çekecektim...

Arabayla gazeteye gelip giderken, Demiryolu Caddesi'ndeki çınarların altında yürüdüğüm günleri düşündüm hep. Öyle sanıyorum ki bugün yarın gene yürüyeceğim, gene dostlarla selamlaşacağım sabah akşam...

Yürümek...

Gerçekten güzel. Tanrı'nın "yürü ya kulum" sözünü iyi ki yanlış anlamışım...

BİLEKLERDE KELEPÇE

(22 Temmuz, Salı)

Sol ayağımdaki şişlik inmeye başladı. Artık zorlanmadan ve topallamadan yürüyebiliyorum. Bu işin en gücüme giden yanı nedir biliyor musunuz, rakısız kalmak! Rakı yok değil, var, buzdolabını açtığımda yüzüme gülümsüyor, "hadi iç beni" diyor, ama elimi süremiyorum, çünkü kullandığım ilaçlar bana rakıyı yasak eylemiş!

Dün yaş günümdü. İlk kez rakısız bir sofraya oturdum...

Bir süredir sabahları çorba da içmiyordum. Bu sabah Yuuf Usta'ya uğradım, sevindi, "nerelerdesin. Bak haberin olsun, bundan sonra gelmesen de hesabına bir çorba yazacağım" dedi. "Yaz anasını satayım" dedim. Çorbamı içip gazeteye geldim. Masamda duran Cumhuriyet'te ilk gözüme çarpan bir fotoğraf oldu. Işık Yurtçu'ydu bu. İki askerin arasında, elleri kelepçeli, bir yerlere bakıyordu... Saray Cezaevi'nde yatan ve kalbinden rahatsız olduğu için İstanbul'a getirilip İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji Servisi'nde muayeneden geçirilen **Işık Yurtçu**'yu, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı **Nail Güreli** yalnız bırakmamış... **Güreli** şöyle diyor: "Basın özgürlüğü yalnızca gazetecilerin sorunu değildir. Aslında bu, demokrasi, özgürlük ve rejim sorunudur. 12 Eylül sonrasında çıkan yasalardaki çarpıklıkların düzeltilmesi gerekir..."

Bilekleri kelepçeli Işık Yurtçu'ya bakıyorum. Niye bu kelepçe? Çıkarsan kelepçelerini, "hadi kaç" desen, kaçacak hali yok Işık Yurtçu'nun. Hem neden kaçsın ki? Yeniden fotoğraf altı yazısını okuyorum: "Askerlerin arasında elleri kelepçeli bir adam. Adı Işık Yurtçu. Kimseyi öldürmedi, kimseye örtülü ödenekten para aktarmadı, ne banka batırdı ne devleti dolandırdı. Ancak devlete göre suçu belki de bunlardan büyük: Düşünmek.."

Sevgili dostum Prof. Dr. Ali Namık Şener, geçenlerde bir kitap vermişti bana, "şunu bir gözden geçir" demişti. Orhan Koloğlu'nun "Kırık Dökük" adlı şiir kitabını dün gözden geçirirken, bir taşlama hoşuma gitmişti. Belki sizin de hoşunuza gider. İşte "Emin Çölaşan'a "başlıklı dörtlük"

Uslu dur, dokunma suya sabuna
Bak dolar küpün eninde sonunda,
Akledip Özallara yamansaydın
Tuttuğun altın olurdu senin de.

"METİNLER BURADA,
KATİLLER NEREDE?"

(25 Temmuz, Cuma)

Dün, basından sansürün kaldırılışının 89. yıldönümü ve Basın Bayramı kutlandı. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin geleneksel Basın Özgürlüğü Ödülü, Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen törenle Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel** ile Saray Cezaevi'nde bulunan **Işık Yurtçu** ve Cumhuriyet'in Genel Yayın Yönetmeni **Orhan Erinç**'e verildi.

Demirel gazeteci mi?

Değil. "O halde?" diyeceksiniz. O haldesi, **Demirel**'e ödül, basın özgürlüğünden yana olduğu için veriliyor. Cumhurbaşkanı'nın basın özgürlüğünden yana olması, ne yazık ki basını bir türlü **Özgür** kılamıyor!

Demirel, Işık Yurtçu'nun ödülünü annesi **Kâmuran Yurtçu**'ya verirken şöyle demiş: "İnşallah bu ıstırap kısa sürede biter!"

İnşallah!...

İşimiz **inşallah** ile **maşallah**'a kaldı ya, sorun yok!

Başbakan **Mesut Yılmaz** ile çok sayıda bakan ve milletvekilinin de katıldığı törende konuşan **Demirel, Metin Göktepe**'nin göz altında öldürülmesinin Türkiye'nin artık taşıyamayacağı bir ayıp olduğunu söyleyerek, **Işık Yurtçu**'nun da cezaevinde bulunmasından hiç hoşnut olmadığını belirtmiş...

Hiç kimse hoşnut değil; elbette örümcek kafalılarla, kan içiciler'in dışında; ama **Işık Yurtçu, İsmail Beşikçi** hapiste, **Eşber Yağmurdereli**'ye hapishane yolu gözüktü. Metin Göktepe'nin katilleri firarda...

Metin Göktepe davası için bir kez daha Afyon'a giden gazeteciler soruyorlar. "Metinler burada, katiller nerede?"

Başbakan **Yılmaz,** haklarında gıyabi tutuklama kararı olan beş polisin yakalanıp mahkemeye getirilmesi yolunda talimat veriyor,ama, Emniyet Amiri **Battal Köse,** polis memurları **Şuayip Mutluer, Saffer Hızarca, Selçuk Bayraktaroğlu** ve **İlhan Sarıoğlu** bir türlü yakalanıp mahkeme karşısına çıkarılamıyor. Nerede bu adamlar, belli değil. Afyon Ağır Ceza Mahkemesi, bu adamlar hakkında 28 Mayıs 1997'de tutuklama kararı veriyor ve bu sanıklar o tarihten itibaren yoklara karışıyorlar. Mahkeme bu kez de "kaçabilirler ve delilleri yok edebilirler" gerekçesiyle dört polis hakkında daha (Fedai Korkmaz, Murat Polat, Burhan Koç, Metin Kuşat) gıyabi tutuklama kararı veriyor..

Gazeteciler, firardaki polisler hakkında ne düşündüğünü sordukları Başbakan Yılmaz'dan şu yanıtı alıyorlar: "Ben bu polislerin duruşmaya getirilmesini talep ettim. İçişleri Bakanı'na talimat verdim. Ancak açığa alınmış olduklarını, dolayısıyla firarda olduklarını öğrendim. Pazartesi gününden itibaren adalete teslim edilmeleri için gereken işlemler yapılacaktır.."

Nedense aklıma **Tansu Çiller**'in lafı geliyor:

-Haydi Türkiyem ileri!

İleriye gitmesi istenen Türkiye'den, hem de Basın Bayramı'nda bir manzara daha: Metin Göktepe davasında duruşmaya alınmayan gazeteciler içeri girmek isteyince, polisten dayak yiyorlar.

"MESUT BİR GÜN ÖLECEKSİN, İMAMIN ELİNE DÜŞECEKSİN"

(30 Temmuz, Çarşamba)

Bu slogan, dün Ankara'nın göbeğinde, Kızılay'da atılan sloganlardan yalnızca biriydi. İşte birkaç slogan daha:

-Kesintisiz eğitime hayır.

-Yaşasın şeriat.

-Çankaya'nın şişmanı, İslam düşmanı.

-Kuran bizim canımız, feda olsun kanımız.

-Kanımız aksa da zafer İslam'ın.

-Asker, polisi yargılayamaz...

Geçen perşembe günü İstanbul Beyazıt Meydanı'nda yeşil bayraklarla irtica gösterisi yapanlar, dün Ankara'yı basmışlardı. Sakallı, sarıklı, cüppeli, kara çarşaflı kişilerin ellerinde bu kez yalnızca Türk bayrakları vardı. İBDA-C ve Refah işareti yapan yobazlar, bu kez Türk bayrağının arkasına sığınmışlardı. Üstelik, bütün bunlar izinsiz bir mitingde olup bitiyordu. Ankara Valisi, mitinge izin vermediği halde, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa ve Konya plakalı araçlar Ankara'ya nasıl girmiş, trafiği nasıl kilitlemişti? Ankara'yı yönetenler isteselerdi, maden işçilerini, Aczmendileri ve "siyanürlü altına hayır" diyen Bergamalıları Ankara'ya nasıl sokmadılarsa bu yobazları da sokmayabilirlerdi. Demek ki Ankara'da hâlâ Refahyol kadrolarının borusu ötüyordu. Göstericiler, "Müslüman polis yol ver" diye slogan atıyor, polis de bu sloganla yumuşayıp, şeriat özlemcilerine yol veriyordu...

Ne var ki, yobazlara yumuşak davranan polis habercileri coptan geçiriyor, tekmeliyordu. Dün bütün gün, habercilerin nasıl dayak yediklerini, nasıl yaralandıklarını, hastanelere nasıl taşındıklarını seyrettik televizyon ekranlarında. Bugün de gazetelere baktığımızda, olup bitenler hakkında daha sağlıklı bilgiler edindik. Göstericiler, sekiz yıllık kesintisiz eğitime "hayır" demek ve imam hatip okullarını savunmak için Ankara'da toplanmışlardı ama, öte yandan, İmam Hatip Liseleri Mezunları Derneği (ÖNDER) Genel Merkezi'nden yapılan yazılı açıklamada, Ankara'daki göterilerle derneğin bir ilgisi bulunmadığı bildiriliyordu.

Refah Partisi de "ilgimiz yok" diyordu ama, RP'den göstermelik olarak istifa eden Ankara Milletvekili **Hasan Hüseyin Ceylan,** Rize Milletvekili **Şevki Yılmaz** ile RP milletvekilleri **Mustafa Kamalak, Naci Terzi, Şaban Şevli, Fethullah Erbaş, Hayrettin Dilekcan, Kahraman Emmioğlu, Muhammet Polat, Zülfükar Gazi, Feti Görür, Mikail Korkmaz, Musa Okçu, Cafer Güneş** ve **Ka-**

zım Arslan, gösteriye ön saflarda katılmışlardı. **Ceylan** omuzlardaydı. Göstericiler slogan atıyorlardı: "Ceylan, Türkiye seninle gurur duyuyor..."

Susurluk kazasından bu yana Türkiye kimlerle gurur duymadı ki! Bu gurur kervanına (!) bir de **Ceylan** katılmışsa ne çıkar?

Hürriyet'in bugünkü köşesinde olayı yorumlayan **Emin Çölaşan,** yazısının sonuna bir de not düşmüş: "Şeriat gösterisinde dün öğleden sonra utanç verici olaylar yaşandı. Polis, şeriatçı sloganlar atıp orduya ve basına söven göstericilerle birlikte gazeteci arkadaşlarımızın üzerine saldırdı ve döverek hastanelik etti. Galiba Ankara Emniyet müdürlüğü bünyesinde halen Refahyol iktidarı devam ediyor!"

Bir de benden not: **Galibası fazla...**

AVUKATIN CAHİLİ...

(6 Ağutos, Çarşamba)

Eşber Yağmurdereli, bugünlerde 23 yıllık cezasını çekmek üzere cezaevine kapatılacak.

Suçu, **konuşmak!**

Halil Nebiler'in **Eşber Yağmurdereli** ile yaptığı konuşmayı (Cumhuriyet, 6.8.1997) okurken, kâh hüzünlenip kâh gülümsüyorum. **Nebiler, Yağmurdereli**'yi tanıtırken, bir anıyı da döküyor yazısına:

"Yağmurdereli 1945 yılında Erzurum'da doğmuş. Tortum'dan sonra aile Bursa'ya göç etmiş. Çocukluğunda gözlerini yitirmiş ve bu haliyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş. Sonra hukuk felsefesi alanında doktora yapmaya çalışmış. Eski davalarının birinde hâkim karşısında kimlik tespiti yapılırken adını, soyadını, doğum yerini, doğum tarihini falan söylemiş de tahsil konusunda problem çıkmış. Hâkim sormuş:

-Mesleğin ne?

-Avukatım... demiş Eşber abi. Hakim şaşırmış, sormuş:

-Tahsilin ne?

-Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunuyum... demiş Eşber abi. Hâkim daha şaşırmış... Sormuş:

- **Senin okur yazarlığın var mı?** (Eşber abi kör ya!... Körler okuyamaz, yazamaz ya!)

-Üniversite bitirdim.. demiş Eşber abi... Hâkim yine sormuş:

-Sen nasıl okuyup yazıyorsun?

Şimdi ne desin Eşber Yağmurdereli? "Soldan sağa doğru" mu desin, "Sadece Türkçe değil,birkaç yabancı dilden okuyup yazmasını da biliyorum" mu desin, kabartma körler alfabesini mi anlatsın?...

-Sekreterim var, o okuyor, ben dinliyorum, ben söylüyorum, o yazıyor... demiş...

Hâkim dönmüş zabıt katibesi kıza, "Yaz kızım" demiş. Avukat olduğunu söyler, cahil..."

İşte bu Hukuk Fakültesi mezunu "cahil" **Eşber Yağmurdereli**'ye **Halil Nebiler** soruyor:

Arkamda şu kadar leşim var diyerek ortalıkta dolaşan çete üyeleri varken, senin sadece yaptığın üç-beş dakikalık bir konuşma nedeniyle 23 yıl hapse atılman, sıradan insana yansıyor mu?

Yağmurdereli, bu soruyu şöyle yanıtlıyor:

-Devletin içine yuvalanmış çeteleri herkes biliyor. Bu kişiler arkalarında kaç ölü, kaç yaralama, kaç hırsızlık olursa olsun değişik nedenler ya da ilişkiler yüzünden yargılanamıyor, cezalandırılamıyor. Bunu sokaktaki insan biliyor. Sokaktaki insan bir de beni ya da benim gibileri görüyor. O zaman diyor ki, Birileri öldürüyor, uyuşturucu satıyor, hırsızlık yapıyor ve serbest. Eşber gibi birileri de sadece konuştuğu için 23 sene hapse atılıyor, adalet mi ulan bu" diyor. Bugünlerde benim karşılaştığım en önemli toplumsal dönüşümlerden biridir bu. Toplum, devletin ve hukukun meşruluğunu tartışıyor. Böyle devlet olmaz diyor. Böyle adalet olmaz diyor. Şimdi bak, ben 23 yıllık cezayla sokağa çıkıyorum, geziyorum, insanlardan itibar görüyorum. Çeteler, devlet-millet adına cinayet işledik diyenler insan içine çıkamıyor. Bu toplum, sıradan insan, sokaktaki adam daha ne yapsın?..

Ve **Eşber Yağmurdereli**'ye verilen cezaya yazarlardan, politikacılardan da tepki geliyor. Yaşar Kemal, "Eşber"i hapse atarsanız Türkiye'yi terk ederim" derken Hüsamettin Cindoruk da, "Eşber'e yapılan zulümdür" diyor. Leman dergisi çalışanları, Yağmurdereli hapse atıldığı takdirde, kendilerini Leman binasına kapatacaklarını ilan ediyorlar..

Yağmurdereli'nin ömrü bu cezayı çekmeye yeter mi? Toplumsal dönüşümün daha da hızlanacağına inanan **Yağmurdereli** şöyle konuşuyor:

"Düşünceyi ifade özgürlüğünün karşısındaki en önemli engeller Türk Ceza Yasası'nın 312. maddesi ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesi. 8. madde nedeniyle bana 23 yıl hapis hükmü verildi. Benim 23 sene hapis yatacak ömrüm yok, ama 312. ve 8. maddelerin de bu kadar ömrü yok. Bir düşünün, sene 2019 ve ben içerideyim; düşünen, yazan, çizen birtakım insanlar içeride. Olacak şey değil. Ben bu yasaların ve genel anlamda toplumsal kuralların, özel anlamda hukukun en geç iki-üç yıl içinde değişeceğine inanıyorum. Bu yüzden de çok rahatım"

Eşber Yağmurdereli bir düşünce suçlusu! Peki, nedir düşünce suçu? Ölçüsü nedir? Bakın ne diyor **Yağmurdereli:**

"Düşünce suçu garip bir kavram. Bir ölçüsü yok. Mesela cinayet diye bir suç var yasalarda. Bir adam birini öldürmüştür, suçtur. Somuttur. Hırsızlık yaparsınız, olay bellidir. Düşünce suçunun somut ölçüleri yok. Kişiye, yere, zamana göre değişiyor. Örnek vereyim, **Cem Boyner** benim söylediklerimin bin kat fazlasını söyledi, kimse onu 23 yıla mahkûm etmedi. Ben binde birini söyledim, olanları gördük. Boyner söyleyince suç yok, ben söyleyince suç var. Herkese başka hukuk uygulanıyor galiba."

Halil Nebiler, "Şu çenesini bir tutsa... Tutmuyor. Konuşuyor" diyor. Geçen yıl İzmit'e geldiğinde, Sanat Sokağı'nda da çenesini tutmamış, dahası, "Konuşmam için kışkırtın beni" demişti. Kışkırtmamıştık, ama o gene de konuşmuştu. Gene konuşuyor:

"İnfazı yakma olayı tam bir şantaj. Seni hapisten çıkartıyoruz, ama bir daha düşüncelerini açıklamayacaksın diyorlar. Şimdi düşünelim. Mesela Yaşar Kemal... Mesleği yazarlık. Düşüncelerini, kendisini yazarak ifade ediyor. Ancak hakkında bir karar veriliyor. Cezasının infazı erteleniyor. Deniliyor ki, beş yıl düşünce suçu işlemezse erteleme geçerlidir. Yaşar Kemal düşüncelerini nasıl açıklar? Yazarak... Bunu söylemek, Yaşar beye meslekten men cezası vermek gibi bir şey... Böyle şey olur mu? Bir aydın ahlaki bir seçim yapmak zorunda bırakılıyor. Ya dürüstçe düşüncelerini açıklarsın ya da cezadan korkarak susarsın. Susmuyorum anasını satayım..."

Ve Halil Nebiler, yazısını şu sözlerle noktalıyor:

"Susma Eşber abi... Susma anasını satayım... Diğerleri, siz de susmayın!..."

Başka söze gerek var mı?

Liçezar Elenkov

GRANİT DESTANI

Şiirler

Türkçesi: K.Özer. Ö.Çandır

Fiatı: 250.000 TL.

Miklòs Radnòti

KÖPÜKLENEN GÖL

Türkçesi: K.Özer-E. Tasnâdi

Fiatı: 250.000 TL.

YORDAM KİTAPLARI

İstanbul Evleri 27/1 Bahçelievler-İST.

Tel: (0212) 502 16 90

geçmiş'in uğultusu

uzakta silah sesleri
hışırdayan göktü. ve ıslak bir şelaleydi
ay huzurunda oturduğum sofra.
büyümeye karar verdim. hangisine girsem
içli bir Anka oldu masallar.
bir kapı açıldı rüzgarla

bu esmer büstü sevmelisin!
gecenin dostudur tüm deli çocuklar gibi
baygın nemden geçer öte yakaya
onu bulan tarihsiz bir pınardır çoğun
onu bulan sara nöbeti

gözlerin uzayıp gidiyor ya ardıma
gecikenler yalnız devrimler ve sevgililerdir!
şimdi
dönebildim bakır bir çağı. elini
karnında gezdirdi toprak. kum
silkindi. su darıldı. kan küstü bıçağına
sus dedim sancıma. ya önnem ölürse!

yaşadım halkımın birleşik kaşlarının eğiminde.
ekledim: geçmiş bugün hakkında
bir fikir edinmek için yaşandı! lacivert de
kattım söze. gövdemle ayrıştım evrenden
yapan ve yaratan yanımla soluyorum seni

ey kolları iki yana düşen. uzakları somuran
su kuşu. sıçrayan yalım ve ıslak. ne güzel
değil mi, her seviştiğimizde rüzgar çıkması

sen sırtını eski bir tülle örttün
gece daha saydam ve geçirgen artık

Selim TEMO

Gürcü Şiir'inde Gezintiler ...

Fahrettin ÇİLOĞLU

"Gürcüstan'da bütün krallar şairdir, bütün şairler de kraldır." Biliyorum, bu ifadeyi ilk kez ben kullanıyor olamam; kim bilir benden önce kaç kişi bunu söylemiş ya da yazmıştır. Ancak bu ifadeye Gürcü edebiyatını, bir parça izlemiş ve izlemeye çalışan biri olarak tanıklık ediyorum. Ve yineliyorum, "Gürcüstan'da bütün krallar şair, bütün şairler de kraldır"

Şair krallara değinmeden önce, Gürcü toplumsal yaşamında gerçekten bir kralın konumuna sahip olan şaire, "gerçek kral"a değinmek istiyorum, Şato Rustaveli'ye... Gürcü şiir geleneğinin oldukça eskiye uzanmasına karşın, doruklarına 12. yüzyılda çıktığı söylenebilir. Aslında şiiri bu doruk noktaya taşıyan, ünlü destanın, *Kaplan Postlu Kahraman*'ın yazarı Şota Rustaveli'dir.

Gerçekten yaşayıp yaşamadığı tartışma konusu olsa da, Rustaveli, Kraliçe Tamara döneminin (1184-1213) bir şairidir; ama o yalnızca bir şair değil kraliçenin de bir âşığıdır. Ancak ünlü destanın yazarının aşkına karşılık bulamadığı için Filistin'e gittiği ve orada bir manastıra kapanıp ömrünü orada bir keşiş olarak tamamladığı söylenir. Gürcüstan'ın Dantesi olarak da anılan Rustaveli'nin yapıtının, Gürcülerin yaşamında Kutsal Kitap'tan sonra ikinci yeri işgal ettiğini söylersek abartmış olmayız. Gürcü çocuklarının bu ünlü destanı daha çocuk yaşlarda ailede öğrenmeye ve ezberlemeye başlamaları da bunun bir göstergesi sayılır. *Kaplan Postlu Kahraman'ın* ana fikrinin "akıl ve tutku, düşünce ve eylem arasındaki sonsuz çatışma" olduğu söylenebilir. Pek çok dile çevrilmiş olan yapıtın önemi, içeriği kadar şiirselliğinden de gelmektedir. Rustaveli'nin destanı Türkçeye de çevrilmiş (Kaplan Postlu Şövalye; 1991, Samsun), ancak bu başarısız çeviri yapıtın bütün önemini yok etmiştir.

Rustaveli, klasik Gürcü edebiyatında şairler şairidir; ya da yazının girişindeki benzetmemizden hareketle "krallar kralı"dır. Ondan yaklaşık yüzyıl önce hüküm süren bir kral var ki, şair olarak da tanınır. Saltanatı savaşlarla geçen Davit Ağmaşenebeli ya da Kurucu davit, bir kral olmanın yanı sıra günümüze de ulaşmış şiirler yazmıştır. Bu şiirler neredeyse bin yıl önce yazılmış olmasına karşın, kralın şiir dili bugünkü Gürcüler tarafından da anlaşılır bir dildir. Kurucu Davit'in yerine çıkan Kral Dimitri, hem hükümdar olarak, hem de şair olarak selefinin iyi bir halefi olmuştur. 1125'ten 1156'ya kadar saltanat süren Dimitri, şiir yazmanın ve okumanın da keyfini çıkarmış bir kişidir.

Şota Rustaveli'nin aşkına karşılık bulamadığı sanılan Kraliçe Tamara, Gürcüstan'ın yalnızca en önemli hükümdarı değil, aynı zamanda bir şairdi. Onun döneminde Gürcüstan "altın çağ"ını yaşarken, bu dönemin önemli etkinlik alanı olan şiirden uzak kalmamış olan Tamara'nın günümüze ulaşmış şiirleri vardır. Bir başka şair kral olan VI. Vahtang, şiire verdiği önemi yalnızca yazarak değil, Rustaveli'nin ünlü destanını 1712'de ilk kez bastırarak da göstermiştir. Kralın bu ünlü yapıtın basımına önayak olması, şiir söz konusu olduğunda, kendisinin değil Rustaveli'nin kral olduğunu kabul etmesi anlamına da gelir.

Gürcü şiirinden söz ederken, bir bakıma Rustaveli ile başlamamız, ondan önceki dönemde köklü bir şiir geleneği olmadığı gibi bir yanılgıya yol açmamalı. Zaten köklü bir gelenek söz konusu olmasaydı, Rustaveli'nin Gürcü şiirini 12. yüzyılda üst noktaya taşıdığını söyleyemezdik. Rustaveli'den önce Çahruhadze'nin Tamariani, İoane Şavteli'nin Abdulmesiani gibi uzun şiirler Gürcü edebiyatında önemli yer tutar.

13. yüzyılın başlarından itibaren birkaç yüzyıl boyunca işgallere uğrayan Gürcüstan'da şiirin yeni bir sıçrama yapabilmesi için 18. yüzyıla gelinmesi gerekmiştir. Bu yüzyılın en dikkat çekici şairinin Davit Guramişvili (1705-1792) olduğu söylenebilir. Bütün edebi yaşamını Gürcüstan'dan uzakta geçiren Guramişvili'nin şiirinin temasını, düşünce ve bilgi birikiminin önemi, sevgi ve aile yaşamı, yaşam ve insan arasındaki karşıtlık ve uyumsuzluk oluşturur. Guramişvili, karşılaştığı güzellikler karşısında duyarsız kalmamış bu güzellikleri Zubovka şiirinde olduğu gibi dizelere aktarmıştır:

Zubovka'dan gidiyorken
Bir kadınla karşılaştım
Güzel mi güzeldi,
O kadında gözüm kaldı.

Kara kaşlı kara gözlü
Siyah benli ak yüzlü
Cazibesiyle büyülendim
Bir deri bir kemik kaldım.

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Bu yüzyılın bir başka önemli şairi, aşk şiirlerinin, ağıtların ve yergilerin yazarı Besiki ya da Besarion Gabaşvili'dir (1750-1791). Besiki, *Aspindza İçin* adlı ünlü şiirini, Gürcülerin 1770'te Osmanlılara karşı askeri zafer kazanmalarının ardından kaleme almıştır.

Gürcü edebi ve toplumsal yaşımında 19. yüzyılın özel bir yeri vardır. Bu yüzyılın başında Rusya'nın egemenliğini tanımak zorunda kalan Gürcüstan'da toplumsal yaşamda olduğu gibi, düzyazı ve şiirde de önemli çabalar görülür. Bu yüzyılın ilk yarısında ürünler veren Aleksandre Çavçavadze (1786-1848), Gürcü şiirinin o dönemdeki karakterine uygun olarak yurtseverlik şiirleri kaleme almıştır. Aslında yurt sevgisi, bu yüzyılın bütün Gürcü şairlerin işlediği ana temalardan biri olmuştur. En ünlü romantik şairlerden biri olan Grigol Orbeliani (1804-1890) e Gürcü romantik şiirinin en ünlü temsilcsi Nikoloz Barataşvili (1817-1845)de yurtsevgisini işlemiştir. Barataşvili, kendinden sonraki şairleri de etkileyen önemli bir şairdir. Barataşvili, burada örnek olarak veridiğimiz şiirinde de görüldüğü gibi, aşk şiirlerinin de ustasıdır.

Anımsıyorum sevgilim
O güzelim gözlerini
Gözyaşların titreşiyordu
Ve susan dudakların
Benden bir sır saklıyordu.

Fakat, ruhum, o gözyaşları
Bu dünyanın yasını tutmuyordu,
Senin o güzel yüzün de
Bir ölümlüye benzemiyordu

Şimdi anlıyorum bahtsızlığımı:
Meğer o güzelim gözlerin
Ve gizemli gözyaşların
Gelecekteki öksüzlüğüme ağlıyordu.

Nerede hâlâ yaşla dolu
Güzel gözler görsem
Eski mutlu günlerimi
Hıçkırıklarla anımsıyorum.

(Çeviren: Hasan Çelik)

19. yüzyılın Gürcü toplumsal yaşamında, şiirinde ve düzyazısında önem derecesi neredeyse aynı iki isim vardır. İlia Çavçavadze (1837-1907) ve Akaki Tzereteli (1840-1915). Çavçavadze, Tzereteli ile birlikte yeni Gürcü edebiyatının ve yeni edebiyat dilinin kurucusu sayılır. Çavçavadze şiirlerinde yurtseverliğini, vatanına duyduğu derin sevgiyi açık biçimde dile getirmiştir. Bu ünlü yazar ve şairin ele aldığı ana konu Gürcüstan'ın kaderidir. Gürcüstan, ilkbaharla, doğanın uyanışıyla özdeşleşir onun dizelerinde:

Orman hoş, tatlı renklerle süsleniyor,
Kırlangıçlar cıvıldıyor gökyüzünde.
Bağ çubuklarının gücü
İlkbaharın gözyaşlarıyla fışkırıyor;
Dağlar gitgide güzelleşiyor;
Alacalı çimen bir hoş olmuş.
Ya sen, sevgili vatanım
Ne zaman açacaksın sen?

(Çeviren, İsmail Yerguz)

Çavçavadze, ülkesine ve halkına karşı sorumlu olduğunu, tarihin kendisine farklı bir misyon yüklediğini düşünür ve duyumsar. Ülkesi ve halkı karşısındaki konumunu *Ozan* adlı şiirinde tanımlar bir bakıma:

Sırf ölmüş olmak için ölmüyorum ben
Yabanıl kuşlar gibi
Ve gökler yeryüzüne beni yalnızca
Tatlı sesler çıkarayım diye göndermedi.

Beni gök saptayıp görevlendirdi
Ulusum da göksel olarak beni yetiştirmekte.
Tanrısıyla söyleşiyorum halkımın
Bu benim önder olmam içindir.

Ulu Tanrımın adak taşındaki
O ateş, yüreğimde tutuşuyordu,
Bu benim ulusumla birlikte olmam içindir
Acıda, sevinçte, tasada, kıvançta.

Ulusumun yarası benim kanayan yaram
Ulusumun çilesi canımda tutuşup yansın.
Akbahtı, karabahtı ile ulusumun
Berk yüreğim gönensin, berk yüreğim dağlansın.

Gökten düşen kıvılcım yüreğimin ateşini
Tutuşturduğu zaman, evet ancak o zaman
Ben türkümü gerçekten söylemiş olacağım
Ve kurtarmış olacağım halkımı gözyaşından.

(Çeviren: Hasan ÇELİK-Tahsin SARAÇ)

Gürcüstan'ın bağımsızlığı için mücadele eden Çavçavadze, "türküsünü söyleyemeden", o dönemin sosyal demokratlarının "ihanet"ine uğrayarak 1907'de öldürülmüştür.

Akaki Tzereteli'nin, Çavçavadze ile çok fazla ortak yönü vardır, o da şiirlerinde yurt sevgisini ve ulusal bağımsızlık idealini işlemiş, ancak duygularını pek çok şiirde öylesine yoğun biçimde dizelere aktarmıştır ki, şiirlerinde somut bir vatanın mı, doğanın mı yoksa bir sevgilinin mi anlatıldığı kolay anlaşılmaz. Gürcü yazar Robakidze, Çavçavadze ile Tzereteli'yi kıyaslar ve şöyle yazar: "Çavçavadze aslında bir düzyazı ustasıydı ve dizelerini metalle dövüyordu, Tzereteli ise daha çok şairdi ve olağanüstü ince ve hafif ipliklerle örgü örüyordu." Tzereteli'nin "Suliko" gibi pek çok şiiri bestelenmiş, halkın çok sevdiği şarkılar arasına girmiştir. Şair,şiirlerinde Rus egemenliğine karşı savaş bayrağı açmış, aristokrasiye karşı devrimcilerin yanında yer almıştır. *Kahrolsun* adlı şiirinde şair şöyle der:

Kahrolsun onursuz yönetim
Çaresizlik içinde kıvranan bizler
Haykırmak için birleştiriyoruz dileklerimizi
Kahrolsun yöneticiler! Kahrolsun!

(Çeviren: İsmail YERGUZ)

Tzereteli, "Tan Ağarması" şiirinde olduğu gibi, en güzel dizelerini vatanı için kaleme almıştır:

Adanmış olduğum
turkuvazlar ve zümrütler ülkesi,
ben seninim, senin için öleceğim,
senin acını yaşıyorum.

(Çeviren: İsmail Yerguz)

Tzereteli, ulusal Gürcü edebiyatı ve düşüncesi tarihinde çok önemli rol oynamış, tüm yapıtlarını toplumsal kaygılarla kaleme almış bir kişilik olarak anılmaktadır.

İlia Çavçavadze ve Akaki Tzeretili'nin çağdaşı olan Vaja Pşavela'nın (1861-1915), Gürcü edebiyatında özel bir yeri olduğunu söylersek abartmış olmayız. Asıl adı Luka Razikaşvili olan Vaja Pşavela, Çavçavadze ve Tzereteli gibi, tüm yaşamı boyunca ülkesine hizmet etmeyi bir borç saymış, bu nedenle yapıtlarını soylu şiirsel duygu ve düşüncelerle donatmıştır. *Gılgamış*'ı, *İlyada*'yı, Homeros'u hatırlatan bir şair olan Pşavela, atalarının kahramanlıklarını ve vatan sevgilerini büyük bir coşkuyla anlatır. Şair, şiirlerinde folklorik bir özgünlük sergilemiş, bu özelliği şiirlerinin yalnızca temeline değil üslup ve yapısına da yansıtmıştır. Halk masallarından, deyişlerinden de yararlanan, onlara şiirsel bir titreşim kazandıran Pşavela'nın şiirindeki belirgin özellikli felsefi anlayışın, masal konularını işlediği şiirlerde rastlanabilecek fikirlerden daha derin ve köklü olduğu görülür. Pşavela, halk dilinden aldığı pek çok sözcüğün edebiyata girmesine, bu sözcüklerin çağdaş Gürcü edebiyatında da yerleşmesine aracı olmuştur.

Gürcü edebiyatında altı çizilmesi gereken olgulardan biri, neredeyse bütün düzyazı ustalarının aynı zamanda usta şair olması, bütün şairlerin de düzyazılar kaleme almış olmasıdır. Gürcü düzyazısının ustalarından sayılan Konstantine Gamsahurdia (1893-1975), daha çok bir roman yazarı olarak tanınmakla birlikte şiirler de yazmıştır. Gamsahurdia'nın şiirlerinin, Gürcü şiirinin düzeyli çizgisinin dışında kalmadığı söylenebilir. 1929'da yazdığı *Saz Ev* adlı şiiri bu yargıyı destekler bir örnek olarak alınabilir:

Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Sen gösterdin bana güneşin yeniliğini
Ve masallar ülkesini.
Ben
Deniz sislerinin peşinden gittim
Ve dağlara sığındım.
Bir daha göremedim yüzünü, yetişemedim.
Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Kanım kaynıyor sana, deli kanım.
Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Gürcüler, birkaç yazar ve şairi o denli toplumsal ve bireysel yaşamlarının bir parçası olarak görürler ki, bunları yalnızca adlarıyla anarlar. Hiç kuşkusuz bunların başında Şota (Rustaveli) gelir. Çağdaş Gürcü edebiyatında ise, yalnızca bir kişi, bir şair Gürcü halkının kalbinde bu konumu elde edebilmiştir:

Galaktion... Galaktion Tabidze (1891-1959), yalnızca Gürcü şiirinin değil, eğer edebiyat alanında böy-

le bir kavram bugün de geçerliyse, Sovyet şiirinin de en önemli şairlerinden biri sayılır. Tabidze, sembolistlerin etkişi görülen ilk şiirlerinde toplumsal koşullarla uyuşmazlığını, kendisini derinden etkileyen toplumsal çelişkileri yansıtır. Gürcü dilini en iyi kullanan şairlerden biri sayılır; şiirlerinde dilin tını ve ses yönüne büyük önem vermiştir. Tabidze, uzun edebiyat yaşamı boyunca hemen hemen her konuda şiir yazmış bir şairdir. Bu konuların arasında Gürcüstan'ın kentleri de vardır; örneğin Kutaisi kenti:

Tzkaltubo'dan Kutaisi'ye
giden rüzgâr,
Eğer mayıs Kutaisi'si,
sorarsa kim olduğunu,
Nefes olduğunu söyle,
söyleme kim olduğunu
Böyle de duyumsar Kutaisi,
benim Kutaisi'm!

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Çağdaş Gürcü şiirinin en büyük ustaı olan Galaktion'un şiirlerinde, genelde Gürcü şiirinin izleri görülür: şiirleriyle bir bakıma Nikoloz Barataşvili'nin ve Akaki Tzereteli'nin izleyicisidir. Ölümünden iki yıl önce, 1957'de yazdığı bir şiiri, bir ölünün ardından kaleme alınmıştır:

Uzun, çok uzun zaman önceydi bu,
Gönül yalnız seni terk etmedi unutulmuşluğa
Birisi daha geldi elinde çelenkle
Ve mütevazi tabutunu süslemekte.

Gidiyorsun... Öyle götürüyorsun çileni
Sanki ot biçmektesin deniz üstünde
Kim söyledi senin öldüğünü?
Hayır, asıl bugün doğdun sen.

Gidiyorsun... Kalmadı mihneti
Ne dünyevinin ne de gökselin,
Kim söyledi senin mutsuz olduğunu?
Hayır, asıl bugün mutlusun sen.

Gidiyorsun.. Tatlı yolculuklar sana,
Başka barınaklar her zaman birer masaldı.
Kim söyledi senin, barınaksız olduğunu?
Hayır, sen artık buldun barınağını.

Gidiyorsun... Birçoğu imrenecek güzel yazgına
Başka hiçbir yerde mutluluk yok.
Evrenler kendi köşklerinde ağırladılar;
Ölümsüzlükte taht kurdun sen.

(Çeviren: Hasan ÇELİK)

Çağdaş Gürcü şiirinin daha yakın dönemlerinden söz etmeden önce, yetmiş yıllık bir Sovyet deneyimi olan Gürcüstan'da elbette toplumsal gerçekçi bir şiir olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Ancak yine de siyasetin ve ideolojilerin her zaman, her alanda etkili ve yönlendirici olduğu söylenemez. Sovyet döneminde pek çok şair toplumsal gerçekçi çizgide yazmış olsa da, Gürcü şiiri her zaman söylemek istediğini söylemiştir. Yine de toplumsal gerçekçi çizgide örnek bir şiir vermek için oldukça erken dönemde yazılmış bir şiire göz atabiliriz. Bu şiirin biraz "kaba" bir çizgide yazılmış bir şiir olduğu söylenebilir. Şair Giorgi Kuçişvili (1886-1947), *Bir Mayıs* adını taşıyan bu şiirini 1908'de yazmış:

Bugün bir mayıs
ve ilkyazın başlangıcı,
Kızıl-kızıl çiçeklerle
Süslenmiş ve donatılmış.

Bugün bayram.
işçi bayramı,
aydınlık ve görkemli.

Geliyor halk,
gürleyerek geliyor
bir bayrak altında birleşerek!
Yaşasın bir mayıs!
Yaşasın birliğimiz!
Yaşasın halkların
Gerçek birliği
ve gerçek kardeşliği!

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Gürcü edebiyatında 1950'lerin sonlarında farklı bakış açısında ve farklı entelektüel yapılarda yazar ve şairler yetişmiş; 1970'lerde bir tür yol ayrımıyla karşı karşıya kalan Gürcü yazar ve şairler, geleneksel çizgiyi izlemeyi seçmişlerdir. Bu yeni dönemde Gürcü şiirinin önde gelen adlarından Çiladze kardeşler hem yazar, hem şair olarak çağdaş Gürcü edebiyatında önemli yer tutarlar. 1931'de doğan Tamaz Çiladze ilk şiirlerini, Gürcü edebiyatında farklı bakış açılarının ve farklı en-

telektüel söylemin ortaya çıktığı 1950'lerde yayımladı. Şairin çok yoğun bir imgeleme gücü olduğunu pek çok şiirinde gözlemek mümkündür:

Geçip gitti gençlik yıllarım
En güzel yıllarım geçip gittiler
Kenara çekilip görmezlikten geliyor
Eski fikirlerim ve düşlerim

Rüzgârda papatya yaprakları gibi
Denize saçılmış yelkenler
Gökyüzü aynasında titreşiyor
Batmış gemilerin renksiz gölgeleri

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Tamaz Çiladze, Galaktion Tabidze gibi pek çok konuda şiir yazmış bir şairdir; uzun yıllar yaşamını sürdürdüğü "Tbilisi" kenti de şiirine konu olmuştur:

Ateşe verilmiş tınaz gibi yanıyor
Sana benzettiğim yüreğim
Sensin benim kabir yerim
Sensin çocuğumun sıcak beşiği

Neler hayal ettim, neler düşledim
Kucaklamak istiyorum seni şehir
Rüzgâr kayalara çarpıp kırılıyor testi gibi
Ve şarkı söylüyor kırıntıları

(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Tamaz Çiladze, Türkçeye en çok şiiri çevrilen şairlerden biridir; Cumhuriyet'in 14 Ağustos 1997 tarihli Kitap ekinin "Şiir Atlası" bölümünde, oniki şiiri yer almıştır.

Tamaz Çiladze'nin kardeşi olan ve 1933'te doğan Otar Çiladze, gerek romanlarında, gerekse şiirlerinde derin felsefi bir yaklaşım sergiler; şair ve yazar olarak günümüzde "Gürcüstan tahtı"nda oturduğunu söylersek yanlış olmaz. Tarihi, insan yaşamının sonsuzluğunun evrensel bir biçimi olarak algılayan Otar Çiladze, şiirlerinde ve düzyazılarında yaşam biçiminin sonsuz çeşitliliğini, geçmiş ile geleceğin içiçeliğini yansıtır. Şairin 1967 yılında yazdığı bir şiirinde yoğun imgelemin yanı sıra derin felsefi yansımalar gözlenir:

Mutluyum. Teşekkürler. Hoşça kal.
Umutla doluyorum bu ayrılıkla.
Tanrım yoktu, kader yönlendiriyordu beni
Ve kendi tutkularının ağını örüyordu başıma.
Kendiliğinden oldu bugüne dek olanlar.
Hiçbir şeye karışmadım.
Zaman ise uçup gitti ve henüz bilmiyorum,
Neleri kurtarabildi defterim zamandan.
Rüzgâr için söylendi bugüne dek söylenenler.
Söylemek dileği baskın çıktı hep söylenenden
Ve bir yıldız kadar uzak olan hedefe
Kudurmuş köpekcesine havlıyordu sözcükler.

(Çeviren: Hasan ÇELİK)

Otar Çiladze, ilk şiirlerini 1950'lerde yazmış ve ilk şiir kitabı da 1959 yılında yayımlanmıştı. Şiirleri pek çok yabancı dile çerilen Çiladze, *Sonbaharın İlk Günü* adlı şiirinde geriye dönüp bakar ve hayatın geçip gittiğini görür:

Uzun zaman sonra, gündüz ya da geceleyin,
Yalnızca bir dakika ya da bir saniyeliğine
Anımsarız bütün yalınlığıyla
Övdüklerimizi ya da yerdiklerimizi...

Sönmüş ateşin yanında karşılar bizi
Beğendiklerimiz ya da beğenmediklerimiz,
Aradıklarımız ya da yitirdiklerimiz
Neye benzediğimiz ya da benzemediğimiz.

Ben yalnızca o bir saniyeden korkuyorum
O bir damla baldan ya da zehirden
Ama bu çılgın ve sakin hayat
Yine öyle geçiyor, geçiyor, geçiyor...

(Çeviren : Fahrettin ÇİLOĞLU)

Gürcü şiirinin yaşayan önemli adlarından biri de Ana Kalandadze'dir. 1946'dan bu yana şiirleri yayımlanan Kalandadze, Gürcüstan'da en çok okunan şairlerden biridir. Şiirlerinde doğa, aşk gibi konuların yanında dinsel motifler de dikkati çeker. Şairin kendini iki dünyanın sınırında hissettiği, bunun da kendisinde farklı bir duyarlılığa yol açtığı söylenebilir. 1980'lerde yazdığı *Ölülerin Güneşiyim* adlı şiiri, betimlemeler ve imgeler açısından iyi bir örnek ayılabilir:

İki dünyanın, iki dünyanın sınırıyım ben,
Yüreğim, niçin kapanıyorsun?
Işığı solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim.
Benim ışıklarımda oynaşıyor serçeler...
Siklamenlerin, siklamenlerin tohumları çatladı,
Buhar olup uçuyor toprağın ıslak nefesi;
Derenin şarkılarında uyuyor bıldırcın kılavuzu...

Coşkuyla dinliyorum serçelerin cikciklerini...
Yeşeriyor, duyuyorum otların nefesini,
Ama... yüreğim niçin kapanıyor hâlâ?
Gül dalında kalmış kuru tohumları
Gagalayıp götürdü serçeler...
İki dünyanın, iki dünyanın sınırıyım ben,
Yüreğim, niçin kapanıyorsun?
Işığı solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim,
Benim ışıklarımda cıvıldaşıyor serçeler...
(Çeviren: Hasan ÇELİK-Fahrettin ÇİLOĞLU)

Çağdaş Gürcü şiirinde yetişen en dikkat çekici adlardan biri, Eka Bakradze'dir (d. 1976). Bakradze, küçük yaşta şiirler söylemeye başlamış, daha çocuk yaşta yazdığı şiirlerle kendini kabul ettirmiştir; üstelik bir şairler ülkesinde... Bugün bile ünlü bir şair olmak için oldukça genç sayılan Bakradze, çocukluk dönemi şiirlerine artık eleştirel bir gözle baksa da oldukça başarılı şiirler yazdığını öyleyebiliriz. Çocukluk dönemi şiirlerine bir örnek olarak, on yaşında yazdığı *Serçeler Orkestrası* verilebilir:

Cezalandırıldım yine,
Astığım için
Müzik dersini.
Kim inanır ki
Serçeler orkestrasını dinlediğime
Tüm bir saat boyunca,
Binbir türlü notalar yazıyorlardı
Garip seksekleriyle
Serçeler teller üstünde.
(Çeviren: Hasan ÇELİK)

Eka Bakradze, genç yaşına karşın uzun zamandır tutarlı bir şiir çizgisini sürdürmektedir. Son dönemlerdeki şiirlerinde, şairin kendisini her yönüyle bulmak olanaklıdır. Bu yıl yayımlanan ve "Buzdağıyım ben" dizesiyle başlayan şiirde de şair sanki doğrudan kendisini anlatmaktadır:

Buzdağıyım ben
Erimeyen buzulun tepesi
Okyanusa gömülü.
Buzdağıyım ben
Ve istemeden
Kırıyorum dalgaları
Ve umutlarını senin...
Kuş gibi akşamladın gökyüzünde
Yorgun kanatlarla ve yağmurla...

GECE

çocuk elleriyle açar gece
işlemeli beyaz masa örtülerini
neyin varsa koymalısın üstüne
eskiden beri kırgın bir sevgi
herşey onun içindeydi

elini tenine koyar gece
bir semt kadar büyümeli gözlerin
ben her pencereyi görmeliyim
çünkü dünyayı değiştirebilirim
soluksuz açan çiçekler gibi
sözcüklere inanabilirsin

ilk gençlikle silahlanır gece
denize inen bir sokakta ölmelisin
bulursan aradığın acemiliği
bana elinle göstermelisin
kelebek ömrünü bile bile
sakın söyleme
çünkü söyleyemezsin

Gökhan ERTEN

Yakınlaş
Başımda dön hiç değilse
Okşa dalgalar gibi
Özlemrengi kıyıları okşayan
İstersen eğer, duyumsarsın
Derinlerde gizli hüznü
Ve hüznün derinliğini
Okşa
Yakınlaş
Buzdağı gibi ortaya çıkarırım belki
Gömülü kalan
Ruhumun doruklarını.
(Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU)

Bu değerlendirme yazısının, Gürcü şiirini bir bütün olarak ele aldığı, ayrıntılandırarak üzerinde durduğu söylenemez kuşkusuz. Zaten bu iddiayla da yapılmış bir çalışma değil; başlıkta da belirtildiği gibi amaç "Gürcü şiirinde bir gezinti" yapmaktı yalnızca.

Almanya Notları - 1

Güngör GENÇAY

Gezi Yazıları Üstüne

Gezi yazılarının, edebiyatımız içinde kendine özgü bir dal oluşturduğunu düşünüyorum. Çünkü roman dışında diğer tüm düzyazı türlerinden, kENdi dokusunu oluşturmada yararlanabiliyor. Gerçi, hikayede de aynı özelliklerin bulunduğu ileri sürülebilir. Doğrudur da. Ama, gezi yazılarında, daha çok coğrafya ve anlatılan coğrafya üzerindeki canlı ve cansız kentsel doku öne çıkarılıyor. Daha sonra da, canlılar arasındaki ilişkilerden bazı kesitlere yer veriliyor. Başka bir biçimde söYlemek gerekirse, gezi yazılarının çoğunluğu, coğrafyayı ve coğrafyanın insansız özelliklerini ele alıyor. Coğrafyayı insandan soyutluyor. Bu olguyu, fotoğraflarla da süsleyerek gezi yazısı anlayışını çarpık bir biçimde insanın düşüncelerine çakıyor.

Bir yazımda, "ister ayıplasınlar, ister cahilliğime versinler; resim sergilerinde gördüğüm insansız tabloları sevmiyorum." demiştim. Bu düşüncemde ısrarlıyım. İnsansız gezi yazılarını da sevmiyorum.

En görkemli bir sarayı, katedrali, ya da Mısır firavunlarından birinin pramidini düşünün. Bunların insanla ilişkisini kopardığınız zaman, yalnızca bir taş yığını, yalnızca bir eşya olur. Binlerce kol emekçisinin canını vererek gerçekleştirdiği bir yapıyı, yıllarca göz nuru döken bir tezyin ustasının ortaya çıkardığı bir süslemeyi, bir sanat eserini eşyalaştırmaya kimsenin hakkı yoktur. Aksi halde, tarihi gerçekliği ve bu tarihi süreç içindeki insanı dışlamış oluruz.

Yazıma, sözcüklerle seslediğim bu düşüncelerle başlıyorum. O nedenle, insanları eşyalara ezdirmemek amacındayım.

Masmavi Bir Derinlik

Kemerleri bağlayıp, koltuklarınızı dik duruma getiriniz.

Geri saymalardan sonra, ısınma yürüyüşüne geçen uçağımız, daha sonra hızlanıp yükselişe geçiyor. Uyarı seslenişinin ardından, uçağın görüşe elverişli köşelerinde yer alan hostesler, hoparlörden söYleneni görüntülüyorlar. Basıncın değişmesi durumunda, ya da tehlike anında yapılacak işlerin nasıl uygulanacağı konusunda bilgi veriyorlar.

Herkes, dinler ve anlar görünüyor.

Acaba öyle mi?

Önce insanlar uçuklaşıp, görmenin sınırları dışında kalıyor, sonra evler, apartmanlar ve giderek kent.

Çözülen kemerlerden çıkan şakırtı sesleri, yolcuların uçak içindeki özgürlüklerine kavuştuklarını belirtiyor. Kısa bir süre, kendine özgü renkler ve pamuk yığını biçiminde devrilen bulutların arasından geçtikten sonra masmavi bir derinliğin içine dalıyoruz.

Tanıdınız mı burasını?..

İşte tam burası, yeryüzüyle gökyüzünün ayrıldığı yer. Yani sınır. İnsan eliyle konmamış bir sınır.

İçimden bir ses, gökyüzüne hoşgeldiniz diyor. Buruk bir sevinçle, hoşbulduk diyorum.

Uçağa ilk kez binmiyorum. Daha önceleri de çok binmiştim. Ama, gökyüzü memleketine her girişimde aynı, ya da benzer şeylerle karşılaşıyor; aynı, ya da benzer şeyleri düşünüyorum.

Hostesler hazırlık telaşı, yolcular rahatlıklarının içindeyken, uçağımız mavinin içinde son hızla koşuyor. Çoğunluk, bu koşuya ilgisiz. Kimi gazete okuyor, kimi yanındakiyle sohbet ediyor, kimi de daldığı düşünceler arasında sigarasını sömürüyor.

Gözlerimde, ilkokulun birinci sınıfındayken, tek ayak üstünde durma cezasını aldığım gün canlanıyor. Yanılmıyorsam, bir saate yakın öylece durmuştum. O gün bugündür tekdüzeliği hiç sevmiyorum. Şimdi de bu mavi derinliğin içinde, kendimi hücre mahkumu gibi duyumsuyorum.

Bilenler, en dinlendirici rengin kavuniçi olduğunu, ardından da mavinin geldiğini söylüyorlar. Yanlışlığı kanıtlanmadığına göre, doğruluğuna inanıyorum. Ama içinde bulunduğum koşullardan olacak, gözyüzü memleketindeki bu maviyi sevmiyorum.

Kendimi, maviye zincirlenmiş olarak duyumsadığımı söylesem, kimbilir değerlendirmeleri nasıl olur. Hiç aldırmıyorum. Öyle ya, yolculara bu mavi derinlik içinde kendilerini nasıl duyumsadıkları sorulsaydı, belki benim düşüncelerimden de ilginç şeyler çıkardı ortaya.

DÜŞÜ NEHİR / COŞKUSU RÜZGÂR BİR ŞARKI

Hüzünlü bir ayrılış tablosuyum garlarda
Ne kadar da özleşim o serüvenli yolculukları
Sağanaklaşmış gözyaşlarımı ne yapsam tutamıyorum
Üzerimdeki her şey bir başkasından
Üzerimdeki hiçbir şey benim değil
O kırık incinişlerden ödünç bir çocuğum
Beynim de öyle kalbim gibi / yorgunum

Güle güle güzel filiz / sevinçlere kanat aç
Sayısız sevgilerle çoğal dur ki
Ömrün bahar bahar çiçeklensin
Çırpınışları ürkek kuşlarla dans et
Bir şiir ol denizlerden damıtılmış
Bir şarkı çal Güney'in o ılık meltemlerinden
Islık ıslık alkışlan / yaprak yaprak savrul
Sesini düşünüyorum / bakışlarım üzgün / dalgınım

Güle güle güzel çiçek / seni seviyorum
Beni sakın unutma / sen yaşamak gücümsün
El sallıyorum sana gülümseyişlerden
Mutluluk senin / hayat senin / dünya senin
Bir sevda düşü / güneşin lacivert kıyılarında
Mavi beyaz ve berrak ışıltılarıyla
Boğaz'ın hisarlarında bırak kalbini

Bir gün dönüp de özleyişlerine geldiğinde
Yine böyle eşsiz sevinçlerle bezenmiş
Rüzgârlar coşkusu çığlıklara bürünürsen
Ne olur bu güzel şiire öyle çevirme gözlerini
Bu dağ / bu bulut / bu yağmur seninle nehirleşecek

Çetin BOĞA

İyi ki uçağı bir yere ulaşmak adına araç olarak kullanıyorum. Ya ekmek paramı uçakla kazanmaya mahkum olsaydım. Gerisini düşünmüyorum.

Gittikçe yoğunlaşan uğultu içinde, yemekler yenilip, içecekler içiliyor. Ama, mavi derinlik içindeki yolculuğumuz her şeye aldırışsız sürüyor.

Düsseldorf'a Kuşbakışı Merhaba

Hostes, on beş dakika sonra Düsseldorf Havalimanına ineceğimizi haberliyor. Pencereden bakıyorum. 13. yüzyıldan yürüyüp, büyüyerek gözlerime yaklaşıyor koca kent. Demir, çelik, cam ve dokuma sanayi kollarında çalışan işçileri, karnaval mevsiminde eğlenen insanlarıyla.

Gerçekten on beş dakika sonra havaalanına iniyoruz. İşlemlerin tamamlanmasından ve bagajların alınmasından sonra, kendimizi dışarı atıyoruz. (çoğul konuşuyorum, çünkü kızım Papatya da yanımda.)

Arayış içinde çevreme bakınırken bir pankartta adımla karşılaşıyordum. Pankartı taşıyan arkadaşın yanına gidip kendimi tanıtıyorum. Birken, birdenbire üç kişi oluveriyorlar. İki arabayla bizi karşılamak için görevlendirilmişler. Hepsi de delikanlı. Bir süre herşeyi bir çırpıda anlatmak istemenin telaşı içinde ayaküstü konuşmalarımız sürüyor. Arabalar gelip, eşyalarımızı yükledikten sonra, Çiğdem'le Ahmet'in arabasına geçici konuk olarak Morsbah'taki DİDF Gençliği tarafından düzenlenen kampa doğru yola koyuluyoruz.

Gelecek Sayı: MORSBAH VE DİDF GENÇLİK KAMPI

Şarkıma Eşlik Eden Sesin Ağlıyordu*

Aydın ÖZTÜRK

sahilde yürüdük. çıplak ayaklarımız sUyun saydamlaştırdığı kumlarda. yanyana. sessizce. ben deniz kabukları topladım, renkli taşlar. bir şarkı mırıldanıyordum. rüzgarda dalgalanıp, köpükleri kulaklarına düşüyordu. köpükleri içindeki bulanmış mavilerde siliniyordu. köpükleri eğilip yüreğini öpüyordu.

soluğunu duyuyordum. soluğunun insan kokusunu. dalgalanan siyah Saçların ensene öpücükler kondurmasını kıskanıyordum. ellerinin dışı, denizkabukları dolu avuçlarıma kendiliğinden değdikçe, ilkdokunuşunun tatlı ürpertisini doğuruyordu.

yanılıyorsun,
sevmek diye bir şey vardı,
asla eskimiyordu.

bunu, gözlerinden bana doğru akan, o kıvılcım selinden anlıyordum. içinin bütün gizli şifreleri gözbebeklerinden çözülüyordu.

şarkı söylüyorum. aradabir, kumlara eğilip yeni bir denizkabuğu koyarken aramıza, başın bUlutlarda beni izliyordu. gözlerin bulutları topluyordu. gözlerin yağmur. yağmur, yüreğimden damıttığın suydu. sevinçten mi bilmiyorum! yoksa kaygıların mı çoğalıyor? herşeyin sıradanlaştığının paniği mi içini düğümleyen?

bilmiyorum.
inan bilmiyorum.
şarkıma eşlik eden sesin ağlıyor.
yapma bunu,
hayatına yaşıt korkularını unutma ama,
bunu, bir mühür gibi benim bağrıma da basma.

sahilde yürüdük. çıplak ayaklarımız suların saydamlaştırdığı kumlarda. yanyana. sessizce. ben deniz kabukları topladım, renkli taşlar. ben gözlerinin topladığı bulutların koyu gölgesinde.

ben içinin titrek hüzünlerinden ıslandım.

şarkıma eşlik eden sesin ağlıyordu.

yapma!

ben ki sokaktaki köpeğe, sahipsiz kediye, penceremde tüneyen kırık ayaklı güvercine, gövdesinden ayrı düşmüş yeşil dala... seslenip: canım, canım, canım diyenim. yürekten diyenim. bütün hücrelerimle.

biliyorsun!

sesin kilitlendikçe, bulutlarını başka rüzgarlar götürüyor. yağmıyorsun. ansızın kesiliyor sağanak. damlalar çölleşiyor. yüreğin ağırlaşıyor. sürüyorsun yerlerde. ardısıra derin bir iz. sana seslenmekten yoruluyor. upuzun bir çizgi, upuzun bir çığlık kalıyor geçtiğin sahil.

gözlerin harlanmayı özlemiş eski bir ateş. dilin közlere dolanıyor. kördüğüm kalıyorsun.

güneşin bulutlara saklanınca, gözlerimi görüyorsun. gülümsüyorsun. sorularından bunalmış gülümsüyorsun. susuzluktan çatlamış bir ovanın dilimlendiği gibi gülümsüyorsun.

gözlerin, yanan gövdenden ayrı düşemiyor.
alazlar sararken kendini koruyamıyor.
gözlerin vurulacak,
gözlerin vurulacak,
kanamayacak bile.
ondörtlünün tetiğinde kendi ellerin.

gözlerin sönüyor.
sesimle yanyana koşan sesin de.

bulutu, rüzgarı, yağmuru, karı, karanlık günleri, pusu... neden bu kadar çok sevdiğini düşündün mü sahi? ben de severim. güneşi de severim. terlediğim sıcakları da.

düşün istersen!

çocukluğuna uzanan bir dehlizde koş durmadan. yorulacaksın biliyorum. herkes yorulur. duruver. gözlerimin serin sarnıçlarına bırak bedenini. kımıltısız kal. parmak uçların bile kıpırdamasın. beyninle hiç bir organına emirler gönderme. en uçtaki hücrelerin bile elektriksiz kalsın. şarap gibi dinlen. berraklaş. kokun ve tadın kendine dönsün.

belki güneşli günleri de seversin. sana tekrar gibi gelenleri farklı algılamayı da.

uyandı deniz. gözkapaklarının arasında mavi gözlerini oğuşturan küçük bir çocuk mızmızlanıyordu. lodosa kesmiş gövdesi kıpırdanmaya başladı. İlk dalga kopmuştu bile. yeni bir denizkabuğuna eğilirken sırılsıklam kalmıştım. bir martının karnıyla okşadığı yeni bir dalga bana doğru koşuyordu.

sahilde yürüdük,
suların saydamlaştırdığı kumsalda
yalnız benim ayakizlerim silindi.
en yoktun.

küçük bir düş kanamalı kaldı.

temmuz 97/kumburgaz.

*bu yazı Aydın Öztürk'ün henüz yayımlanmamış **yağmur yürekli mektuplar** adlı kitabından bir bölüm

BÜTÜN MEVSİMLER

şimşeklerin, ıslıkların, ateş nöbetlerinin evreninde
bir solukluk bakış dünyaya
kurtarılmış bir gülü sürükleyerek
balkıyan gülümseme, harelenen erinç
mutlu bile çoğun, hiç değilse kedersiz
nasıl bir inançla bağlanmışım ki
yaşamın iksiriyle döndüm
ölümle kurtarılan, kutsanan coğrafyalardan
alnımı göğe akikten kelimelerle yükselttim

hayvancı uzaklıklarından dokunuşların
resimlerin mağaralarından geldim
aralıksız kar yağardı yurduma
yurtsuzluğundan geldim destancıların
yeniden yaratırlardı öncülerimi
taze bir geyik izinden kavuşabilmek için yeni bir vadiye
yeniden yaratılması gerekir öncülerin
lirlerden neylerden dökülen
kudümlerden nefirlerden
uzak ve yitik renklerin iklimlerinden
o ayinlerin şiirinden geldim
kilitlendikçe çözüldüm kendimden
kil kabletlerden yükseldim

gündelik kullanılan günübirlik hayatların
kara öfkelerin dudaklarında parçalanan
doğurgan rahmindeydim zamanların
barakaların buharlı çağların
yaşamla ölümün aynı sırra ilmeklendiği
yün tezgahlarında eğrilen ömürlerden geldim
ağrılarımı sabırla devşirirdi yalvaçlar
istenirse devşirilebilir ağrılar
destancılar yeniden yaratırdı parçalanan şafaklarımı

duru ve o denli bulanık bir gündür
leylak kokusu ya da bir hançer hükmüdür
bütün mevsimler aynı takvim yaprağında
ben bu şehirdeyim her aşktan biraz kül
her düşten bir parça dirim
ölümden de yaşlıdır zaman yaşamdan da
tellallar için mahrem molotoflarda fitil
zaferlerin cenk meydanlarından
ve şehitlik akıbetlerinden geldim
ben bu şehirdeyim biz bu şehirdeyiz

Cafer YILDIRIM

Türkiye'ye Kesin Dönüş Yapan Göçmen İşçi Çocuklarının Sorunları

Ali ARAYICI

Yurtdışında bulunan ve kesin dönüş yapan göçmen işçi çocuklarının eğitim sorunlarına ilişkin olarak, 1982 Anayasa'sının 62. maddesinde şöyle denilmektedir: "Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır". Görüldüğü üzere, 1982 Anayasası'nda devletin, yurtdışındaki çalışan veya kesin dönüş yapan işçiler ve çocuklarının sorunlarına ilişkin yapması gerekenler ayrıntılı olarak belirtilmesine karşın, bugün bunların hiçbirinin yerine getirilmediği bir gerçektir. Göçmen işçiler ve çocukları bulundukları ülkelerde nasıl onlarca sorunlarla karşılaşıyorsa, kendi ülkelerine kesin döndüklerinde de aynı şekilde değişik sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar arasında biri ve en önemlisi, yurtdışında da güncelliğini koruyan göçmen işçi çocuklarının eğitim sorunu, Türkiye'ye dönüş yaptıklarında da önemli bir yer işgal etmektedir. Yurdışından dönen işçi çocuklarının, anadilde ve kültürdeki yetersizlikleri eğitim sistemine ve Türkiye toplumuna uyum sağlamayı güçleştirmekte ve beraberinde de birçok sorunları getirmektedir.

Bu konuda, günümüzde soruna ilişkin ve sorunu temelden çözecek herhangi bir etkinliğin olmaması gerçekten yetkililer için, utanç verici bir durumdur. Bugün, gelecekte ülkemize kesin dönüş yapmayı düşünen göçmen işçilerin ve çocuklarının karşılaştıkları güçlükleri giderecek bir takım tedbirlerin şimdiden alınması kesinlikle kaçınılmazdır. Konuyla ilgili olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve göçmen sorunuyla uzaktan-yakından ilgilenen öteki kurumların almış oldukları bazı tedbirlerin ya da önlemlerin de yeterli olduğu söylenilemez. Yurtdışından kesin dönüş yapan göçmen işçi çocuklarının, Türkiye'de karşılaştıkları sorunlarla geldikleri ülkelerde karşılaştıkları sorunlar arasında az da olsa birçok benzerlikler vardır. bunlar nelerdir, kısa olarak aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

1-Kesin Dönüş Yapan Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar

Yabancı ülkelerde doğan ve çok küçük yaşlardan itibaren bulundukları ülkelerin eğitim sistemine başlayan ve o, çevrelerin sosyo-kültürel kuralları içerisinde yoğrulmuş olan bir çocuğun kendi ülkesinde dahi bir süre yabancılık çekmesi kadar doğal birşey olamaz. Bunun yanında, ayrıca, bilgi ve davranışlarıyla ilgili olarak daha ilk başlangıçta öğrenim ve uyum güçlüklerine maruz kalması bir ölçüde normal sayılmalıdır. Yukarıda da işaret edildiği gibi, yurtdışından kesin dönüş yapan ailelerin çocuklarının karşılaştıkları en önemli güçlükler, özellikle anadillerini-kültürlerini yeterince tanımamaları ve türkçe ifade yetersizliklerinin daha belirgin ve çarpıcı oluşudur. Bu durum karşısında ve sorunun temelden çözümüne yönelik, bu konuda başta Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri olmak üzere konuya duyarlı herkese önemli sorumluluklar düşmektedir. Yurtdışından kesin dönüş yapan göçmen işçi çocukları üzerinde yapılan araştırma ve anket çalışmalarında, bunların dönüşte karşılaştıkları en önemli sorunları kendi toplumuna ve eğitim sistemine uyum sorunudur.

Konuya ilişkin olarak yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, ortaokul öğrencileri lise öğrencilerine göre daha uyumludur. Okulun yerli öğrencileri ile çabuk kaynaşan çocuklar okul ile daha kolay bütünleşmektedir. Uyumsuz çocuklarda geldikleri ülkelere karşı hayranlık daha fazla artmaktadır. Buna paralel olarak, toplumdaki trafik, okuldaki kız-erkek öğrenciler arasındaki ilişkiler, tuvalet, çöp ve pislik ve güvensizlik gibi drumlar çocukları olumsuz etkilemektedir. Bu ve buna benzer durumlarda, giderek de onların kendi toplumla-

rına uyum sağlamalarını güçleştirmektedir. Yurtdışından geldikleri okullarda dersler uygulama ağırlıklı, Türkiye'deki okullarda ise, teori ağırlıklı olup ve bu durum çocukların uyumunu zorlaştırmaktadır. Yurtdışındaki okullarda dil eğitimi pratik ağırlıklı, oysa Türkiye'de gramer ağırlıklı ve bu durum çocukların kendilerini başarılı olarak kabul ettikleri yabancı dil derslerinde bile başarısız olmalarına yol açıyor. Yabancı dil bilgileri "sokak pratiği"ne dayalı, akademik dil, özellikle akademik kavramlar açısından çok zayıflar ve bu da aynı şekilde, çocuklarda hayal kırıklığına neden olmaktadır.

Bilindiği gibi, resmi olarak göçmen işçi alımının 1970'li yıllarda durdurulduğuna göre, şu anda bulundukları ülkelerin öğretim kurumlarında eğitimini sürdüren, ikinci ve yeni kuşak diye lanse ettiğimiz göçmen işçi çocuklarının büyük bir çoğunluğu -hemen, hemen hepsi-bulundukları ülkelerde doğmuştur. Yabancı bir eğitim istemiyle özdeşleşen; arkadaşlarından çevreden ve kitle haberleşme araçlarından sürekli olarak yabancı dilden yararlanan, uyku saatleri dışında aile bireyleri arasında sadece birkaç saatini geçiren çocuklardan, haftada gördüğü 3-4 saatlik türkçe anadili ve kültürü dersiyle, kendi dillerine ve kültürlerine mutlak bir hakimiyet beklemek acaba ne derece akılcı olur? Bu durum, göçmen emekçi çocukları açısından böyle de, öteki başka işçi gönderen ülke çocukları açısından farklı mıdır? Kanımızca, bu soruların yanıtları hayırdır. Nedenine gelince, göçmen emekçi çocuklarının -Türkiye'lilerin yaşadıkları aynı sorunları , Avrupa, Asya ve Afrika'lı göçmen işçi çocukları da yaşamaktadır. Genel olarak, bütün yabancı işçi çocukları, bulundukları ülkelerin eğitim mevzuatının tanıdıkları belirli bir saatlik süre içerisinde, eğer ülkeleri öğretmen göndermişse anadilde ve kültürde eğitim görmekte, yoksa böylesi bir olanaktan yararlanmaları söz konusu değildir.

2-Dönüşte Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Alternatifler

Göçmen işçi çocukların, yurda kesin dönüşte anadildeki ve kültürdeki eksikliklerini en aza indirme ve bunun etkilerini azaltma yönündeki tedbirlerin büyük bir kısmının Türkiye'de alınması kaçınılmazdır. Bu konuda, ne gibi tedbirler almak gerekir, bu sorun nasıl temelden çözülebilir, bu konuda neler yapılmalıdır? Aksaklık görülen ve düzeltilmesi gereken her konu üzerinde elbette tedbir alınmalıdır. Ancak, sorunu temelden çözecek etkinlikler için stratejiler tesbit edilirken hareket noktasının iyi bilinmesinde yarar vardır. Aksi halde, olayların akışına, gidişine ve gelişmesine göre kısa vadeli tepki politikalarından ileri gidilemez. Buna paralel olarak, geriye dönüş yapan göçmen işçi çocuklarının eğitim sorunlarına ilişkin olarak yurtdışında da, yerel mevzuatın sınırları içerisinde bazı tedbirler düşünülebilir. Sorunla ilgili olarak bu konuda, kısa ve uzun vadede yapılması düşünülen etkinliklerden ve önerilerden sadece birkaç tanesi aşağıda belirtilmektedir:

1- Türkiye'ye kesin dönüş açısından düşünüldüğünde, kısa ve orta vadede kesin dönüş yapıp orada bir okula devam etme durumunda olan öğrenciler, öğrenimine dış ülkede devam edecek öğrencinin anadilde ve kültürde -türkçe- eğitim gereksinmeleri arasında bir farklılaşma düşünülebilir. Bu amaçla, göçmen işçi çocuklarının bulundukları ülkelerdeki eğitim müşavirleri - bu ülkelerin ders saatleri dışında verilen kurs sürelerini olanakların verdiği ölçüde artırmaları, eğitimlerini daha üst düzeyde yürütmeleri- ve özellikle kısa ve orta vadede yurda kesin dönecek çocukların acil gereksinmelerini gözönünde bulundurmalarını öğretmenlerden istemelidirler.

2-Kesin dönüş yapan göçmen çocukları okullarda, genellikle öğrenciler ve bazen de öğretmenler tarafından dışlandıklarına ilişkin süreç içerisinde basında olumsuz haberlere raslanmaktadır. Okul yaşamında çeşitli güçlüklerle kaşılaşan çocukların sorunlarının üstesinden gelinebilmesi için, yurtdışından dönen ve sorunları yakından bilen öğretmenlerin göçmen çocukların yoğun olarak bulundukları okullara -ya da sınıflara- atamalarıyla sağlanabilir. Böylece, yurda kesin dönen işçi çocuklarının okulda karşılaştıkları sorunlar kısmen de olsa en aza indirilmiş olur.

3-Anadilde ve kültürde güçlükleri olan ve yurda kesin dönüş yapan göçmen işçi çocuklarıyla ilgili olarak, dünyanın birçok ülkesinde çeşitli denemeler yapılmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, 1970'li yılların ortalarına doğru bir Avrupa Konseyi üyesi olan Yunanistan'da, yurda kesin olarak döndüklerinde, ilk yıl çocuklar, Yunanca'dan (Rumca'dan) herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan bir üst sınıfa geçmeleri sağlanılmıştır. Belki yararlı olur düşüncesiyle, bu ve buna benzer bir tedbir ülkemiz için de düşünülebilir.

4- Uzun vadede ne getirip ne götüreceği iyice hesaplanmak suretiyle, çocuklarımızın yurtdışında bir okul teşkil edecek kadar yoğun olduğu bir-iki merkezde Anadolu Liseleri tipinde "iki dilli" -yani, Türkçe-Almanca; Türkçe-Franızca- deneme okulları açılabilir. böylece, Türkçe dersi verecek öğretmenlerin Türkiye'den gönderilmesi koşuluyla öteki dersleri de o ülkedeki öğretmenler üstlenir. Doğal olarak, böylesi bir denemeye temel öğretimin ilk basamağı olan, ana okulu

öğretiminden itibaren başlamak gündeme getirilmelidir.

5- Yukarıda sözü edilen deneyimlerin, bir benzeri veya aynısı Türkiye'de herhangi bir öğretim kurmunda da gerçekleşebilir. Nitekim, ülkemizde özel sektörden bu yönde zaman zaman başvurular olduğu görülmektedir. Böyle bir denemenin ilk akla gelen sakıncası, şüphesiz, uyum politikasına ters düşmesi ve giderek de günümüzde bazı Avrupa ülkelerinde izlenmeye çalışılan tecrit politikasına yardımcı olmasıdır.

6- Türkiye'deki öğretmenlerin, yabancı dildeki özellikle konuşma yetersizliği, öğrencilerle etkileşimi ve iletişimi engelliyor. Onun içindir ki, kesin dönüş yapan göçmen işçi çocuklarının derslerine giren öğretmenlerin, en azından öğrencilerin kesin dönüş yaptıkları ülkenin dilini ve kültürünü kısmen de olsa bilmesinde yarar vardır. Göçmen işçi çocuklarının uyumda en çok zorluk çektikleri yıl ilk yıldır. Yurtdışında olduğu gibi, yurtiçinde de marjinal olan tipler dışında, bunların büyük bir kesimi okula uyum sağlama ve disiplin konusunda öteki öğrenciler gibi davranabilirler. Yeter ki öğrencilere bu ortamın yaratılmasının olanaklarını sağlayalım.

7-Yapılması gereken önemli bir etkinlik de, kesin dönüş sonrası yurtdışından gelen veya gelecek olan çocuklara tanımakta zorluk çekmemeleri için, yeterli teknik materyal araçlar temin edilmelidir.

8- Yurtdışından gelecek olan göçmen işçi çocukları, Türkiye'ye daha kesin olarak dönmeden önce yurtdışında hazırlıklı hale getirilmelidir. Uyum konusu, hep çocuklardan beklenmemeli ve gerekirse okulda çalışanlar da bu çocuklara olanakları ölçüsünde uyum sağlamalıdır.

9- Eğitim sistemine uyumda kolaylık sağlanması açısından, bunların bulundukları sınıflarda olanaklı olduğu ölçüde öğrenci sayısı aza indirilmelidir. Ayrıca, özellikle, yönetici, öğretmen ve bu alandaki öteki görevlilerin, çocuklarla ilgili ön yargıları bırakmaları ve çocukların geldikleri ülkelerde edindikleri değer yargılara saygı göstermelidirler.

10- Göçmen işçi çocukların bulundukları okullarda -ve sınıflarda-; kız-erkek öğrenci ilişkilerinde daha duyarlı ve hoşgörülü davranılmalıdır.

Cengiz GÜNDOĞDU
AKANYILDIZ
Öyküler
Fiatı: 300.000 TL.
İNSANCIL YAYINLARI

herkesin gülü

kanlı bir elmaymış zamanında
kirazlarda yırtılmış öpülmeden
zümrüdünden içilen kırmızı bir gece
dökülmüş kabuslarına yirmi yaşındaki
bembeyaz kan

bütün gördüğü sarhoş bir ceset
zaman karardığında sevgili
dolunay filan
belki uzak trenlerdeymiş

sonra balkonlar geçmiş yüreğinden
yağlı sicimler, siyanür ekmek
o yüksek adamlara çerezlenmeden
soğumuş kelepir vakit

kadıköyde yakalandım ona siyahtım
belki ağustos belki askerlik belki savaş vakti
hiç tanımadığım yağmurlara yenik
pişmandım bir şişe rakıya dair

bir şişe rakıya dair
ıssız ve korkuluydum
yoksuldum ah onursuz değildim
herkesin gülüne bilerek vurulmuştum

Şahbender KORKMAZ

Türkiyeli Göçmen İşçiler Kültür Derneği (ACTIT-Paris) yöneticilerden H.Tolu, "Avrupa devletleri çok demokratik gösteriliyor."

Ozan YILMAZ

-Kısaca kendinizi ve Fransaya geliş sürecinizi anlatır mısınız?

1983'de politik mülteci olarak Fransa'ya geldim. Bir dönem inşaatlarda çalışarak yaşamımı kazanmak zorunda kaldım. Ancak politik faaliyetlerim ve Türkiye'ye olan ilgim hiçbir zaman azalmadı. 1989'da bir grup arkadaşla birlikte ACTIT'i kurduk. ACTIT, Türkiyeli Göçmen İşçiler Kültür Derneği anlamına geliyor. O yıldan beri çalışmalarımız aralıksız sürüyor.

-Fransa'daki Türkiyeli ve diğer ülkelerden gelen göçmenlerin sorunları nelerdir ve bu sorunları aşmak için neler yapılıyor?

-Biz ACTIT olarak, diğer göçmen derneklerinin el atmadığı sorunlara yöneldik. Göçmen derneklerinin, yani örgütlenmenin oluşumu, Fransa'da 1975'de başlamış, 1980'de yoğunlaşmıştır. Ancak bir "göçmenlik bilinci"nin oluştuğunu söylemek zordur. Kimileri dil sorunu, çevre edinme ve hemşerilik gibi nedenlerle dernek oluşumuna katılmıştır. Seksenlerden sonra dernekleşmeler iki yöne evrilmiştir. birincisi, Avrupa'daki yapılanmalara yönelik, ikincisi Türkiye'ye yönelik ve çoğunlukla bir siyasal örgütün uzantısı olarak... ACTIT tüm deneyimlerden faydalanılarak, kendi içinde tutarlı bir programla oluşturulmuştur. Programımız 3 başlık altında oluşuyor. Birincisi, göçmen nedir, kime göçmen denir. Biz bu noktada birçok dernekten ayrışıyoruz. O dönem göçmenlik olgusunu ortaya atan, sözümona sivil toplumcu Taner Akçam'cılar, hem Türkiye, hem Avrupa açısından milliyetçi bakış açısını getirmeye çalışıyordu bize göre. Göçmenlik olgusunu, içinden kopup geldikleri toplumsal olgulardan kopuk değerlendiriyorlardı. Örneğin, Avrupa'da yatırım yapan bir adamı da göçmen sayıyorlardı. Bize göre, bir başka ülkede iş gücünü atmak durumunda olanlara göçmen denir. Yani, sorunu İŞ GÜCÜ GÖÇÜ olarak değerlendiriyoruz. Bu göç, kapitalist toplumun; KAPİTALİZMİN YARATTIĞI BİR GÖÇTÜR. Bu şunun için önemli; tanımı doğru yaparak, kimlerle ilgileneceğimiz de netleşir. Çoğu dernek böyle bir ayrımdan, hatta tanımlamadan kaçınmakta. Fransa'ya politik mülteci olarak gelenler de, ilk bir yıldan sonra çalışmak zorunda kaldığından, "göçmenleşmek"tedir. 1985'de politik mültecilerin önemli bir kısmı kötü koşullara katlanamayarak buradan uzaklaşmış, başka ülkelere başvurmuşlardır. Yani, burası sanıldığı gibi "mülteci cenneti" değildir. Bir kısmı çalışma sürecinde politik faaliyetlerinden uzaklaştı vs.

Programımızın ikinci bölümü, göçmenlerin ekonomik ve demokratik haklarıyla ilgili. Üçüncü bölüm de mücadele yollarını ve yöntemlerini içeriyor. Göçmenlerin önemli sorunlarından biri dildir. Biz Fransızca öğrenmenin yanı sıra, gelenlerin ana dillerinde (Türkçe ve Kürtçe olarak) eğitim görebilmesini talep ediyoruz. Diğer yandan, göçmenlerin politik faaliyet hakları olmadığı gibi, seçme ve seçilme hakları da yoktur. Bunların vizesiz serbest dolaşım hakkının verilmesini istiyoruz. Ayrıca, göçmene ikinci/üçüncü sınıf insan muamelesi yapılmamasını istiyoruz. ACTIT'in bir orjinal yanı da şudur ki; "İKİLİ GÖREV" anlayışına sahibiz. Bir yanıyla, göçmenlerin bulunduğu ülkede yaşadığı sorunlara aktif katılımını sağlamak üzere örgütlemek, örgütlü bir güç olmalarını sağlamak, diğer yanıyla gelinen ülkedeki demokrasi mücadelesine kayıtsız kalmamak, ordaki mücadele ile dayanışma içinde bulunmak olarak özetlenebilir bu. 8 yıllık pratiğimizde, hem Türkiye'deki gelişmelere ve mücadeleye yönelik, hem Fransa'daki işçi/sendika ve göçmenlerle ilgili hareketlere yönelik aktif katılımımız oldu.Hatta bazılarının organizasyonunu da gerçekleştirdik. 1 Mayıs komitelerinde yer almak dahil olmak üzere gösterdiğimiz aktiviteler,işçi sınıfı ve sendika bazında Fransa'da da kabul görmemizi sağladı diyebilirim. Yasal bir hak olarak tanınmamasına rağmen, biz yasaları delerek de olsa politika yapacağımızı ortaya koyuyoruz. Hukuki yaptırımları göğüsleyeceğimizi söylüyoruz. Bu hak başka türlü alınmaz diyerek

politika yapıyoruz. Türkiye'deki insan hakları ihlallerinde vs. de, buradaki ilgili dernek ve kuruluşlarla birlikte faaliyetlere de giriyoruz.

-Türkiyeliler'le, diğer azınlıklarla ve Fransalılar'la ilişkileriniz nasıl? Örneğin, azınlıkları, göçmenleri ilgilendiren sorunlarda veya Fransa ölçeğinde yaşanan sorunlarda bir dayanışma, işbirliği gerçekleşebiliyor mu?

-Biz göçmenleri azınlık olarak görmüyoruz. Göçmenlerin sorun, demokrasi sorunudur, Bu tüm toplumun da sorunudur. Fransa dışından gelen 5 milyon insan vardır ve süreç içinde ekonomik ve sosyal anlamda bir asimilasyondan söz edebiliriz. Göçmenleri işçi sınıfının bir parçası olarak görüyoruz. Fransa'da 250.000 Türkiyeli ve bunların kurduğu 260 kadar dernek vardır. Bizim kitlemiz ise 2000 kişi kadardır. Derneklerin 30-40 tanesi hariç, işlevsiz/naylon derneklerdir. Türkiye'deki kirli savaş,göçmenler arasında bir bölünme yaratmıştır. Biz ulusal kimliklerine ve siyasal görüşlerine göre ayrım yapmadan Türkiye'den gelip bizle irtibata geçen birçok insana, özellikle oturum gibi sosyal sorunlarında yardımcı olduk. Buna rağmen kitleselleşemedik. Bunun nedenlerinden biri, ülkemizdeki sorunlara siyasal tavrımızın bir kesimde derneğe soğuk bakılmasına yol açmasıdır. Bir de göçmenlerde sınıf atlama ve Fransızlaşma eğilimi var. Bize göre, GÖÇMEN GÖÇMEN OLDUĞUNU KAVRADIĞI AN GÖÇMEN OLMAKTAN ÇIKIYOR. Bu olgu, göçmen derneklerinin cılız kalmasına yol açıyor. Devletler de derneklerin güçlenmeden aracı rolü üstlenmesini istiyor ve buna çalışıyorlar. Esnek tüzüklü bir federasyon da oluşturduk, ancak işlevsel olmadı. Böyle yapılar, subaşlarını tutan insanların kendilerini pazarlamak, devletlere "arkamızda şu kadar kişi var" diye konum sağlamaya yönelmeye yaradı. Örneğin Milli Görüş Teşkilatı'nın Avrupa'da 17.000 üyesi vardır. Ancak göçmen sorunlarına gerçek anlamda sahip çıkmamaktadır. Biz, diğer derneklerle, sendikalarla, partilerle ilişkilerimizi sürdürerek göçmenlerin sorunlarını dile getiren bir politika izliyoruz.

-Fransa'daki parti ve sendikaları değerlendirir misiniz? Buna bağlı olarak, Fransa devletinin ve polisinin size ve diğer göçmenlere karşı tutumunu anlatır mısınız?

-Hangi ülkede hangi göçmen gurubu çoğunluktaysa, ona antipati oluş(turul)uyor. Burda Araplar çok... Almanya'da da Türkiyeliler. Bu antipatiyi sadece kültürel farklılıkla açıklayamayız. Fransa'da 1936'larda 1 milyon kadar Polonyalı trenlerle gönderilmiştir. Fransa'da yasal olarak ilk kez OTURUM HAKKI verilmesi 1945'de veriliyor. Ki o yıllar birçok göçmen, Nazi işgaline karşı elde silah Fransa'yı savunmuştur. Buna rağmen, göçmen hakları burjuvazi tarafından verilmiş değil, ilerici /DEMOKRAT ve devrimci güçlerce alınmış haklardır. Diğer yandan burjuvazi ucuz iş gücüne ihtiyaç duyduğundan, 1970'e kadar göçmenlere birçok olanaklar sunulmuş ve farklı kültürleri hoşgörülmüştür. Ancak kapitalizmin Avrupa çapında krize girmesi ile bazı sanayi kuruluşları kapatılmıştır. 1974 petrol kriziyle belirginleşen bu süreçte, gönüllü geri gönderme politikası güdülmüştür. Ancak bu da tutmamıştır. Çünkü, emeklilik vs. sosyal hakları ülkesine devredemiyordu göçmen. Kriz dönemlerinde, işsizlik vs. arttığında, bir "günah keçisi" gibi, popülist ve şovenist yaklaşımla göçmenler sorumlu gösterilmeye çalışılmıştır. Fransa'da faşist hareketin ırkçı Le Pen liderliğinde 1974'den itibaren yükselmesi tesadüf değildir örneğin. "3 milyon işsiz var, 3 milyon göçmen var" söylemiyle taraftar toplamışlardır. Ancak 1995'deki büyük işçi hareketi; hayatı felce uğratan ve 1 ay süren grevler döneminde Le Pen'in yüzünü gören olmadı ve bu dönem çok açık olarak, işçiler krizin göçmenlerden değil, kapitalizmin yeniden yapılanma sancılarından kaynaklandığını ortaya koydu. Özelleştirme, yer değiştirme, üretimi ucuz iş gücü olan ülkelere kaydırma gibi, burjvazinin daha çok kâr etme ve yeni teknolojilere uyum girişimleri, krizin asıl nedenleridir. 1996'da 300 oturumsuz Afrikalı ailenin başlattıkları açlık grevi, onbinlerce işçi ve bazı (sol) parti ve sendikalar tarafından desteklenmiştir.

Partilere gelince; bir kere Fransız Komünist Partisi'ni komünist kabul etmediğimi belirteyim. Toplumdaki zenginlikleri adaletli paylaştırmayı amaçlayan, reformist bir programı vardır. Sosyal demokrat bir yol izliyor bize göre. Sosyalist parti ise merkeze daha yakın, sisteme uyuma daha elverişli konumdadır bizce. Sendikalara baktığımızda, herşeyden önce işçi kuruluşlarıdır. Sendikaların siyasal önderiliğiyle taban farklıdır. Komünist parti üyesi işçilerin çoğu, aynı zamanda en büyük sendika olan CGT (Genel İşçi Konfederasyonu)'nin de üyesidir. CGT, Sovyetler Birliğinin de içinde yer aldığı Dünya Sendikalar Konfederasyonu'na üye iken, 44. kongrede bu üyelikten ayrıldılar. CGT, uzun süre göçmen sorunlarında aktif ve tutarlı tavır takınmadı yönetici bazında. 1995 seçimlerinde, CGT üyelerinin %70 komünist partiye, %10 sosyalist partiye, %7 ırkçı partiye, kalanının da Troçkist parti dahil olmak üzere diğer partilere oy verdiği saptandı. Ağırlıklı olarak ilerici sol güçlerin örgütlendiği bir alan olduğundan, biz ACTIT olarak, göçmenleri CGT içinde örgütlenmeye çağırdık.

Bu hem sınıf tavrı açısından önemlidir, hem de göçmenlerin sınıf hareketini kırıcı değil güçlendirici olmasını sağlamak açısından gereklidir bizce. Zaman zaman, göçmenler oturumu elinden alınmasın/kovulmasın diye, bilincinde olmadan, sınıf hareketini kırıcı olarak kullanılmıştır burjuvazi tarafından.

Devletin göçmenlere tutumunu baskıcı görüyoruz. 1944'de bir yasa vardı burada; "evinde bir Yahudi'yi barındıranlar, en yakın komiseryaya bilgi vermekle yükümlüdürler." Benzer bir yasa, 1996'da göçmenler için geçirilmek istendi. Gösteriler ve protestoların da etkisiyle, bu yasa anayasa mahkemesi tarafından iptal edildi.

Ancak sağ partilerin ırkçı özlemleri sürüyor. Baskıya bir örnek de şunu verebilirim; "toplumsal huzuru bozduğu" gerekçe gösterilerek, göçmenin oturumu elinden alınarak sınırdışı edilebilmekteydi. Bu yasa maddesi de iptal edilmesine rağmen, başka idari yasalar ve uygulamalarla sürmekte. Sınırdışı edilmese bile, 10 yıllık oturumları elinden alınıp, aylık/yıllık oturumlar verilmesi, göçmeni tedirgin eden bir tehdit unsuru olmakta ve kendiliğinden gitmeye zorlanmakta. Politik mültecilere de politik baskı olabilmekte. Özellikle mültecinin geldiği ülke ile ilişkiler iyi ise; devlet ve hükümet çıkarları söz konusuysa bu baskılar çok daha açık olabilmektedir. Bu dönemsel ve konjünktürel değişmeler göstermekte. Örneğin, körfez savaşı sırasında bir tavır geliştirmedikleri, hatta övüp destekledikleri Kürtler'e bir yıl sonra saldırabildiler ve cezaevlerine onlarcasını toplayabildiler. biz bunu ikiyüzlü bir politika olarak değerlendirip, gösterilerde de dile getirerek karşı çıktık.

-Göçmenlere dönem dönem baskının artması, ırkçı tavırların gelişmesi dışında, "işkence, gözaltında kayıp, infaz" gibi, bizde yaygınlaşmış uygulamalar yok sanırım.

-Yaygın olmasa da var! Bu soru için de teşekkür ediyorum ve yanıtımın özellikle yayınlanmasını istiyorum. Avrupa devletleri çok demokratik gösteriliyor. Ama unutulmamalıdır ki, bunlar da burjuva devletleridir ve birer diktatörlüktürler! 1993'de, Balladur, hükümet olduktan hemen sonra, ilk bir haftada 10 göçmen jandarmanın ya da polisin elinde öl(dürül)müştür! Nakum adlı bir göçmen zenci, karakolda beynine kurşun sıkılarak öldürülmüştür. Polis, "korkutmak içindi" diye kendini savunmuştur. Biz bunu bildiri ve gösterilerle protesto ettiğimiz için, bizzat içişleri bakanlığı tarafından mahkemeye verildik. Bu örnek, insan hakları ihlallerinin burada da var olduğunu gösterir. Ancak bu tür olguların genelleşen/yaygın uygulamalar olduğunu söyleyemeyiz. (Nadirdir.) Çeşitli gösterilerde, polis müdahalesi ve yaralanmalar olabilmekte. Ancak, Türkiyedeki gibi "gözaltında kayıp" türü skandallar ve açık terörün uygulandığı "faşit diktatörlük" söz konusu değil burda. Sistematik ve yaygın işkenceden de söz edemeyiz. Ancak baskı; özellikle de psikolojik baskı yaygındır göçmen üzerinde. Örneğin idari prosedürden ve bürokrasiden kaynaklanan engellere zorluklar, dil-yol-yöntem bilmez göçmen için bir eziyettir ve sıkıntı kaynağıdır. Dili ve hukuku bilenler için bile böyledir çoğunlukla. Irkçı partinin koalisyonda olduğu dönemlerde, yasaların ve bürokrasinin göçmen hakları aleyhine kullanılmasının yanısıra, oturumsuz bırakılan göçmeni askeri uçakla ya da bayıltarak ülkesine gönderme gibi insan haklarına aykırı uygulamalar da olmuştur. Bir de bazı işyerlerine iş için başvurduğumuzda, "öncelik Fransızlarındır" mantığıyla geri çevirilebiliyoruz. böylece göçmenler, daha vasat ve tercih edilmeyen işlerde yoğunlaşmış oluyor. Bu yasaların değil, işverenin tutumunun doğurduğu bir durum.

-Öğrendiğim kadarıyla, devlet çalışan yabancıyı bazı koşullarda sınır dışı edebiliyor. Ancak, ülkesinde vatandaşlıktan çıkarılmış siyasi mülteciyi sınır dışı edemiyor. Çünkü bir anlamda onun ülkesi yok ya da geri göndermek, hapise göndermek anlamına geliyor.

-Doğru. Ancak, bazen siyasal mülteciyi de sınır dışı edebiliyor. Bir koşulla; gönderilen ülkenin mülteciyi kabul etmesi gerekiyor. Siyasi mülteciyi sürgün etme toplumsal tepkiler doğurduğundan, yeni bir taktik geliştirerek "zorunlu ikamet bölgeleri" oluşturuldu. Bu bölgeler, toplumsal iletişimin az olduğu ücra yerlerdir ki, açık cezaevi sayılabilir. Toplumsal duyarlılık ve muhalefet, daha ileri gidilmesini engelliyor. Ancak ekonomik ve demokratik taleplerle ya da göçmenlere insani destek bağlamında bir toplum ve işçi sınıfı duyarlılığından söz edebilirsek de, politik bilincin yeterli geliştiğinden söz edemeyiz. Fransa dışı -örneğin Ruanda ve Cezayir-sorunlarda ya aldırmazlar ya da politik partiler etkinliği olarak ve çifte standartlı yaklaşımlarla "duyarlılar". Fransanın taraf olduğu dış sorunlarda, halk güçlü sömürgeci kültürünün etkisiyle subjektif bakıyor olguya.

-Ama bir yandan da demokrasi, Fransız İhtilali ve komün deneyimleri ve bunların kültüre ve toplumsal bilince etkisi yok mu?

-Bunlar, özellikle komün deneyimi unutturulmak isteniyor; ders kitaplarından ya çıkarılıyor, ya da yüzeysel geçiliyor. Yine de bu geleneklerin, toplumsal muhalefet potansiyelini oluşturmada bir katkısı var. Ancak,

kazanımların sınıf mücadelesiyle gerçekleştiğini unutmamak gerekiyor. Toplumsal hümanizma göreceli bir kavram... Irkçı hareket yükseldiğinde tersine dönebiliyor. Bu dalgayı püskürtebilecek olan ezilen kesimin alacağı politik tavırdır. İnsani tutumun sürmesinin garantisi de budur. Resmi olmayan tahminlere göre Fransa'da 100.000 oturumsuz (oturma izni olmayan) yabancı var çözüm bekleyen.

-Buradaki sohbetlerimde, yıllardır Türkiye'ye gidememiş çok sayıda mülteci tanıdım. Bu durum sizlerde nasıl bir duygu ve düşünce uyandırıyor? En çok neyi özlüyorsunuz? Bir de şunu düşünüyorum; örneğin 10 yıl önce mülteci olarak gelmiş bir Türkiyeli, 10 yıl öncesinin Türkiye'sini yaşıyor gibi. Yani, o zamanki Türkiye imajı ile düşünüyor sanki. Oysa çok değişiklikler oldu. Dışarda yaşarken, içinde yaşamadığınız için Türkiye'yi okuduklarınızla değerlendirmek bir handikap yaratmıyor mu?

-Uzakta olup ülkeyi değerlendirmek, bir handikap yaratır her zaman. Ancak genel teorik çerçevede yaklaşıyoruz ve ülkedeki analizlerden en doğrusunu/mantıklısını temel almaya çalışıyoruz. Göçmenlerin geneli söz konusu edildiğinde, ülkeyi değerlendirmede güçlü bir subjektivizm olduğunu söyleyebilirim. Bu zayıf halkamızın bilincinden hareket edilirse, zararı en az olur diye düşünüyorum.

Uzun süre ülkeden uzak kalmak, güçlü bir özlem doğuruyor. Ülkemi seviyorum ve unutmak mümkün değil. Ülkemde en çok özlediklerim; Adana'da işçi servislerinde bildiri dağıtmayı ve köyümde güneşin doğuşunu izlemeyi çok özledim...

-Umarım bu özlemlerinizi gerçekleştirirsiniz. Burada, Türkiye'de görmeye alıştığımız, ancak gittikçe azalan insani değerleri, dostluğu, sıcaklığı yaşattığınızı gördüm. "Fransızlaşmamak" ve yabancılaşmamak için özel bir çabanız oluyor mu? Örneğin, "dışa kapalı", yani "içe dönük" bir yaşam biçimi mi sürüyor aranızda? Ben, "büyük bir aile" izlenimi edindim. Bu yakınlık, ortak düşünceleri paylaşmaktan mı kaynaklanıyor, başka faktörler de var mı "gurbetlik" gibi...

-Biz insani değerleri, dayanışmayı bilinçli bir biçimde güzelleştirerek sürdürmeye çalışıyoruz. Feodal hemşerilik vs. yaklaşımını aşan, insanı öne çıkaran bir anlayıştayız. Bunu yaparken, buradaki sistemi de sorguluyoruz ve gayri insani buluyoruz. Başka örgüt, derneklerin yanı sıra Fransızlar ile de iletişimimiz var.

-Buna bağlı olarak, farklı düşünen ya da sadece çalışmak için gelen Türkiyeliler ile ilişkilerinizi ve iletişim yoğunluğunu anlatır mısınız? Bunu sormamın nedeni, buraya iş için gelen Türkiyeliler'in önemli bir kısmının çok para kazanmak kaygısına düşüp, sorunlara duyarsızlaştıklarını duydum. Sizin gözleminiz nedir? Buradaki atmosferde, insanlar parasal olmasa da beyinsel olarak kapitalistleşiyor mu? Yoksa rehavet mi aldırmazlığa yol açıyor?

-Buradaki, Türkiye'ye göre daha iyi olan yaşam koşulları, insanları etkiliyor. Bireycilik ya da zihinsel kapitalistleşme daha yaygın yaşanıyor burada. Avrupalılar, iş gücünü satarak sınıf atlayamayacağının farkında olduğundan, sınıf atlama güdüleri yok. Göçmenler ise tersine sınıf atlama derdinde olabiliyor. Bu da bir yozlaşmayı, duyarsızlaşmayı getiriyor. Bunun önüne geçmek için, çalışanlarla birlikte (yerli-yabancı ortak) bir çaba gerektiğini düşünüyoruz. diğer (dışımızdaki) insanlara/gruplara gitmede bir sorunumuz yok. Ancak Türkiye'de yaşanan savaş, kamplaşma burayı da etkilediğinden bir kitlenme olabiliyor. Bu bize özgü bir sorun da değil. Örneğin, 1939'larda, İspanya'da Franco faşizmine karşı cumhuriyetçilerin yürüttüğü savaş da, o dönem Fransa'ya yerleşmek ya da sığınmak durumunda olan 900.000 İspanyalı arasında kamplaşma yaratmıştır.

-Ben, Türkiye'den gelip ilk defa Paris'i gören biri olarak, estetik, temiz, düzenli, güzel bir şehir, uygar, kültürlü ve kendisiyle barışık insanlar topluluğu izlenimi edindim. İnsanlar da birbirine saygılı ve hoşgörülü. Buna bağlı olarak, burada insana ve insan haklarına daha çok değer verildiğini düşündüm. Siz bunları nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin bu güzel vitrinin arkasında %20'ye varan işsizlik olduğunu ve işsizlere verilen paranın yetersiz olmasından dolayı yürüyüş düzenlendiğini öğrendim...

-Fransa'da "toplumsal eşitsizlik açısı" her geçen gün büyümektedir. 62 milyon nüfus vardır. 5 milyon insan, asgari geçim standartlarının altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta, et yiyemeyen ya da parçalanan ailelere rastlanmakta bu yüzden. Geçenlerde bir Fransız kanalında konuşan bir ekonomist, "Fransa ekonomik olarak büyüyor, ama Fransa'nın iki yüzü olduğunu da söylemek zorundayım; biri 21. yüzyıla bakan yüzü, diğeri 19. yüzyıla" demişti. Bu yüzden, 19. yüzyılı anlatan Germinal filmi büyük ilgi görmüştür. Şehrin güzelliği, temizliği, düzenliliği vs. ve insanların uygar davranışlarının yanı sıra hırsızlıklarda ve çeteleşmede artma olmuştur. (İşsizlik nedeniyle oluşan küçük hırsızlık çeteleri ki, kavga vs. olaylara da yol açmaktadırlar.) Toplumda stres ve korku giderek artmaktadır. Dışarıdaki görüntü gerçeği yansıtmıyor. Fransa'da toplumsal ge-

lirin %55'ine, nüfusun %10'u sahiptir! Bu ciddi bir eşitsizliktir. Buna karşın, ilerici emekçi kesimler milyonlarca kişilik gösterilerle muhalefet yapıp, haklarını almaya, en azından varolanı yitirmemeye çalışmaktadır. Örneğin, 1995-96'da ÖZELLEŞTİRMEYE ve İŞSİZLİĞE KARŞI, 1993'de OKULLARIN ÖZELLEŞTİRİLMESİNE KARŞI milyonlar yürüdü ki, okulların özelleştirilmesi, laik eğitimin ortadan kalkması demekti... Biz bu eylemleri destekledik.

-Buranın acil ambulans sistemi olan SAMU'da çalışarak gözlediğim şu ki; nitelikli bir sağlık hizmeti, herkese ve ücretsiz olarak sunuluyor. Özelleştirmeci sistemde bu sosyal alan nasıl korunmuş? Başka bazı alanlarda da "sosyal devlet" anlayışı görülebiliyor. Bunda sosyalist/komünist potansiyelin, sendikaların vs. rolü var mı?

-Evet. Sağlıkta özelleştirme faaliyetleri 1993'de başlatıldı. Ancak gerek sağlıkçıların, gerekse sendikaların, işçilerin ve sol partilerin/örgütlerin büyük protestosuyla karşılandı ve geri adım atıldı özelleştirmede. Yalnız burada, sosyalist partinin liberalleştiğini, özelleştirmeye karşı tavır almadığını belirteyim. Ancak sosyalist partinin tabanı açık şekilde özelleştirmeye karşı çıkmıştır ki, parti yönetimi ile tabanını bir görmemek gerekiyor. Komünist parti ve sendikalar özelleştirmeye karşı daha aktif rol almışlardır. 1996'daki kamyoncuların eyleminde kavşaklar tutularak trafik durduruldu ve taleplerini %70-80 oranında kabul ettirdiler. Kamyoncular, temsilcilerine yetki vermeden, telsizleri vasıtasıyla görüşme sırasında oylamaya katılarak görüşmede taleplerini direk dile getirip sonuç aldılar. Teknolojik araçların mücadelede etkin kullanılmasına iyi bir örnektir bu. Demir yolları ve Sosyal Sigortalar Kurumu, "zarar ediyor" teranesiyle özelleştirilmek istenmiştir ki, zarar yalandır. Demir yolları birçok hızlı tren ihalesi almıştır uluslararası. SSK'ya, patronlar 60 milyar frank borcunu ödemediği için açık vermiştir. (Türkiye'dekine benzer bir durum!) Fransa, dünyanın 4. büyük silahlı gücü ve silah üreticisidir. Emperyalist devlettir. Fransa gerçeği, tüm bu verilerle birlikte değerlendirilmelidir.

Siz bir kültür derneğisiniz. Her alanda bilimin, teknolojinin önemini ve siyasi tavrın gerekliliğini vurguluyorsunuz. Kültürün iki bileşeni bilim ve siyaset ise, diğer iki bileşeni de felsefe ve sanat. Felsefe ve sanat alanında neler yapıyorsunuz ya da neler yapmayı hedefliyorsunuz? Buna bağlı olarak, bunların derneğiniz ölçeğinde ve genel olarak göçmenler içinde daha öne çıkması gerekmiyor mu? Bunlar ihmal edilmiş gibi geldi bana.., Yaşamı estetize etmek, güzelleştirmek, sanatla zenginleştirmek konusunda ne düşünüyorsunuz?

YURDUM

Bir gökyüzü ki
alabildiğine mavi
yeraltında yavaş
yeryüzünde hızlı
akan su
insanı gibi kokan
yurdum
bir avuç toprak kokusu

Nihat Kemal ATEŞ

-Derneğimizde tiyatro, folklor, müzik grupları oluşturduk. Sanat merkezleriyle kontaklar kurduk. Ancak bu tür çalışmaların suni yaratılamayacağını düşünüyorum. Birikimi ve yeteneği olan kişiler, sanatçılar olacak ki destekleyelim. Teşvik edici olmamıza rağmen güçlü yetenekler ortaya çıkardığımızı söyleyemem. Çevremizde felsefeye ilgi duyanlar sınırlı. Ancak, seminerlerimizde felsefenin kavranmadan birçok şeyin kavranamayacağını anlatıyoruz. Felsefe seminerlerimiz de oldu. Derneğimiz, teknolojik araçlardan yararlanmada da tutuk kaldı. Bu eksikliklerimizi gidermeye çalışıyoruz. Ancak, maddi sorundan da önce insan malzemesi ve kadro sorunu var. Yapılacak işlerin yoğunluğu da, ivedi olmayan çalışmalara zaman ayıramamaya yol açıyor...

-Yine de, dünyanın sanat merkezlerinden birinde yaşarken, bulunduğunuz atmosferi yeterince soluyamadığınızı düşünüyorum...

-Haklı olabilirsin. Müze ve konserlere grupça giderek ilgi uyandırmaya çalışıyoruz. Ancak kişinin içinden ve kendiliğinden bir ilgi oluşursa sanat atmosferini daha çok soluyabilir sanırım...

-Evet, benim soracaklarım bu kadardı. Güzel bir sohbet oldu sanırım. Teşekkür ederim.

-Ben teşekkür ederim. Söyleşi bittiğine göre, şimdi de ben sorularıma başlayabilirim...

Masalcıya

Saliha YADİGAR

Gece üstüste bilimkurgu/korku karışımı iki film izledikten sonra, ışıklar söndü. El yordamıyla masanın üzerine böyle anlar için bıraktığım mum ve kibriti aradım, oradaydılar. Mumu yaktıktan sonra, mutfağa gidip bir bardak su aldım, salona döndüm. Mum ışığında uyumaya cesaret edemedim, karanlıkta ise onlarca film kahramanı çevreme doluşacaktı. Kanapenin yanına atılmış gazeteye göz gezdirdim. Arka sayfanın penceresinden bir zamanların Külkedisi gülümsüyor.

"İşte ben buradayım, bütün külkedisi masallarına meydan okuyorum." diyor.

Ona hepimiz inanmıştık. Onun prensle evlendiği gün, sokaklarda içki içerek dans etmiştik. O, bizim düşlerimizdi, yoksunlukların ardından geleceğini umduğumuz mutlu günlerin uçucu bir yansımasıydı.

Bir zamanlar:

"Evet," diyordu, "Ben varım, buradayım.Yüzyıllar boyu insan kardeşlerimin bıkmadan yinelediği masalların sevimli ama canlı bir kahramanıyım."

Televizyonlarda, gazetelerde onun gelinliği, rekorlar kitabına geçebilecek uzunluktaki duvağı, prensi büyüleyen masum gözlerini izleyip okudukça spor totoya, milli piyangoya daha bir istekle sarılıyor, çocuklarımızdan sonra torunlarımıza da aynı masalları anlatıyorduk.

Mevsimler mevsimleri, yıllar yılları kovalıyordu. Radyolar küçülüyor, televizyonlar renkleniyor, gazeteler çeşitleniyor; ama o ebedi masal değişmiyordu.

Karım torununa, kızım çocuğuna anlatıyordu:

"İyi çocuklar her zaman mutlu olur. Bu dünyada değilse ötekinde..."

Bu arada güzel prensesin masum yüzü gölgeleniyordu. sağda solda sarayın hoşuna gitmeyen davranışları gözleniyor, yavaş yavaş gözden düşüyordu.

Torunum gazetenin bir köşesinde yeni bir prens masalına rastlıyordu:

"Prens porno yıldızıyla müthiş bir aşk yaşıyor."

Torunum ninesine:

"Nineciğim, bana artık masum külkedisi masalı anlatma," diyordu.

Yaşamımız boyunca inandığımız masal, küçük bir gazete haberiyle tarihe karışıyordu. Ne diyeceğimizi bilemiyorduk. Yeni bir masal üretebilmek için yaşlıydık, üstelik bize yeni ve özgün birşeyin nasıl üretileceği, yaratıcılığın ne olduğu öğretilmemişti.

Belki bir zamanlar bu toprakta yaşayan atalarımız özgün şeyler üretiyorlardı. Belirsiz bir süreden sonra özgünlük dönemi bitmiş, taklit çağı başlamıştı. Artık masallar bile hep aynıydı, yinelene yinelene örselenmiş, çekiciliğini yitirmişti. O sıralar icatlar imdada yetişmiş, belki uzun zaman önce icat edilmiş parıltılı eşyalar piyasaya sürüldüğünden yinelenmelerin bilincine varamamıştık.

İşte artık bu eskimiş masal bir kez daha yalanlandı. Külkedisi geldiği yere döndü, prens yaşlanmış, pörsümüş yüzünü gazetelerden gizlemek için dağbaşındaki şatosuna çekileli uzun zaman oluyor.

Sen hâlâ kızına aynı masalı anlatıyorsun. Güzel, iyi, masum torununa; zamanı geldiğinde (o zaman da hiçbir zaman gelmeyecek, gelse bile göz açıp kapayıncaya kadar başlayıp bitecek) bir prensin mutlu edeceğinden sözediyorsun. Senin için hâlâ bir umut olabilir. Düşleyemiyorsan bile araştır, biraz yorul ve yeni masallar yarat. Ona öyle masallar anlat ki, bir gün düşlerimizdeki prensin pörsümüş yüzüne rastladığında hayal kırıklığında uğramasın.

Ona öyle masallar anlat ki, o da başkalarına masal üretecek gücü kendinde bulabilsin.

Ona öyle masallar anlat ki, geleceğimizle ilgili yepyeni, özgün, renkli masallar bulsun.

BİR ÖYKÜ DERGİSİ DAHA.. FAYTON

Fayton Kültür Sanat Seçkisi Ocak 1988'de **Fayton Öykü Dergisi** de çıkaracak. Özellikle gençlerin ürünlerine yer vermeyi tasarlayan **Fayton Öykü**'nün ilk sayısındaki ürünleri Ruşen Hakkı, Adnan Özyalçıner, Necati Mert'ten oluşan bir kurul değerlendirecek .

Ürünlerin en geç 15 Ekim 1997 tarihine kadar özgeçmişle birlikte **Fayton Öykü Dergisi** Murat Kurt P.K. 641001 İzmit/Kocaeli adresine gönderilmesi reca olunur.

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

11 Ağustos Pazartesi

Tam sekiz gün elime kalem almadım. Tatildeydim. 2 Ağustos cumartesi günü *ÖDP'nin Sarıyer İlçe Merkezi*'nde *Düşünme Yöntemi* üstüne bir konferans verdim. Ertesi gün bir haftalık tatile çıktım.

Gençlerin düşünme üstüne düşünmeleri.. felsefeyi önemsemeleri sevindiriyor beni.

ÖDP'nin Sarıyer İlçe Başkanı Yaşar Avcı, emekli bir işçi. Yolda giderken konuştuk. Eskiden dindarmış "Ama baktım" diyor, "bir takım sorulara inanmakla yanıt verilemiyor. Okumaya, incelemeye, araştırmaya başladım. Bugünlere geldik işte!"

Yaşar Avcı'nın söyledikleri önemli. İnanmak çözümsüzlüğe boyun eğmektir bir anlamda. Yaşar Avcı çözümsüzlüğü kabul etmemiş. İncelemiş... araştırmış. Bugün güzel bir dünya için mücadele veriyor.

Çözümsüzlüğün bir örneğini, 3 Ağustos pazar günü Tekirdağ'dan geçerken gördüm. Anayol üstünde bir büfe'nin adı, *İslam Büfesi.*

İslam Büfesi'nin hemen altındaki yazı şu. "İtalyan Tipi Dondurma." Bunu okudukta güldüm. *İslam Büfesi,* katolik İtalya'nın dondurmasını satıyor. Hiç olmazsa Maraş Dondurması satsaydı. Tabii Maraş Dondurması'nı yapmak zor. Üstelik herkes yapamaz.

Çözümsüzlük şurda. Hiçbir din, tinsel, özdeksel değer yaratamaz insan için.

Mehmet Şevki Eygi *Milli Gazete*'de şöyle diyor bugün, "İslami hizmet ve fazilet kırsal kesim, gecekondu, taşra zihniyet ve kafasıyla yürütülemez. İslam, bir şehir medeniyetidir"

İşte çözümsüzlük burda. İslam, kırsal uygarlıktır. Bundan ötürü, bütün değerleri kırsala göredir. Bu uygarlığı kente uyguladıkta çözümsüzlük başlar.

İslam Büfesi'nde katolik İtalya'nın dondurmasını satarsın. Sadık Albayrak'ın 8 yıllık eğitimi savunanlara kaşalotlar demesinin nedeni de bu. Kırsal uygarlığın değerleriyle bilinci dondurulan kişi, kentin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üretemez. Çözüm üretenlere kaşalot der.

13 Ağustos Çarşamba

Yağmur yağdı, ortalık karıştı. Hep böyle olur. Yağmur yağar ortalık karışır. Yüzmetre ötede deniz var. Yolu sel kaplar.

Neden böyle oluyor. Yağmuru, insana zarar vermeden akıtacak bir yolu neden bulamıyoruz. Evini sel basan insanımız neden gülümsüyor. Yarın öbür gün güneş geldikte bütün bunları neden hemencecik unutacağız.

Birçok nedenleri var bu olgunun. Toplumbilimciler, tinbilimciler bu olgunun çeşitli nedenlerini araştırmalı. Su dolu çukura düşüp boğulan çocuğun babası, neden " Allah aldı, Allah verdi," diyor.

Bu olguların önemli nedenlerinden biri bence şu. Biz, kır kültüründen çıkamadık. Bu kır kültürüyle geldik, kentler kurduk.

Hem kendimize, hem topluma, hem doğaya kır kültürünün değerleriyle bakıyoruz. Bundan ötürü, yağmur suyunu, insana zarar vermeden akıtmayı düşünmüyoruz. Yağmur yağar, bir yerden yolunu bulur, akar gider diyoruz.

Biz kır kültürümüzü milim değiştirmeden kentler kurduk. Kentlere de yağmur yağdığını... yağmur sularının bir yerde durmadığını... mutlaka akıp gideceği hiç aklımıza getirmedik.

N'oluyor şimdi. Yağmur yağıyor. Yağmur suları akmak için yol arıyor. Tabii biz o sulara yol yapmadık. Bu yüzden su, doğal yolunu izliyor. Ama doğal yollarda evler var. Fabrikalar var. Ortalık karışıyor.

Kır kültürünü aşamamış kişiler, bu işe şaşırıyor, kızıyor. "20. yüzyılda bu olur mu" diyor. Olur. Sen 20. yüzyılda kır kültürüyle yaşarsan olur. Çünkü yağmur sudur. Su, yere düşünce akacak yer arar. Bulamazsa doğal akışında akar. Önünde ev varsa, eve girer.

Bu söylediklerime inanmıyorsanız, elinize bir bardak alın. İçine su doldurun. Bardağı ters çevirin. Su dökülür.

15 Ağustos Cuma

Bizde batıya karşı eziklik vardır. Batılı, marksistse, ilericiyse, nerdeyse kıvrım kıvrım kıvranırız karşısında. Ülkemizde insan hakları zedelendikte, batılının ağzının içine bakarız. Batılının bir sözünü ağzından kapar, günlerce yorumlarız. Oysa batılının insani değerler konusunda söyleyecek bir sözü yok. Bu açıdan bakıldıkta

bizim batılıyı bir hesaplaşmaya zorlamamız gerekiyor. Kendi ülkesinde kıymeti harbiyesi olmayan batılının, ülkemizde insan hakları savunucusu kesilmesini önlemeliyiz. Onları el üstünde tutup, bize tepeden bakmasını kesinlikle engellemeliyiz.

Bütün bunları dünkü Cumhuriyet'de çıkan bir haber üstüne söylüyorum. Haber şöyle, "Güney Afrika'ya ambargo uygularken elaltından sağcı beyazlarla temas kurdular/Batı'nın ırkçı yüzü/ G. Afrika Komünist Partisi Lideri Chris Hani'yi bir sağcı darbeye hazırlamak için öldürten sağcı politikacı Derby Lewis, Amerikalı ve Avrupalı generaller, politikacılar ve CIA ile görüştüğünü söyledi."

Ülkemizde demokrasi, insan hakları üstüne konuşan ilerici, marksist politikacı, önce pis yüzünü temizlesin.

Şu bilinmeli. Batılı, insan haklarıyla, demokrasiyle ilgilenmez. Salazar, Franko, Şah Rıza, yıllarca batılının desteğiyle ayakta durdu. Batı, bütün dünya halklarını sömürür. Batılı marksistte, güya bunları eleştirir. O kadar. Yalnızca eleştirir. Gerçekte bu sömürünün devamını ister.

Batı, hiçbir zaman ulusal kurtuluş mücadelesini desteklemez. Batı halkları birbirine düşürür... sonra savaşan halka silah satar.

Batı, atılan kurşunun hesabını yapar.

Batı, kültür egemenliğiyle de sömürüsünü devam ettirir. Tırıl şarkıcıları "star" diye ülke ülke gezdirir. Gençlerin bilincini dumura uğratır.

Aydın Çubukçu *Evrensel Kültür Dergisi*'nin ağustos sayısında batının sömürgen yanını net bir biçimde ortaya koydu. Bu yazı mutlaka okunmalı.

Biliyorsunuz, ortalıkta *Simyacı* adlı bir roman dolaştırılıyor. Solcu olduğu söylenen... kendini solcu sanan Genco Erkal da bu oyunu sahneye aktarıyor.

Aydın Çubukçu yazısının bir yerinde şöyle diyor. "Türkiye, Brezilya'nın kardeşidir. Ekonomisi "bacasız sanayi" palavrasına (turizme) dayandırılmaya çalışılan, bütün doğal ve tarihsel zenginlikleri metalaştırılmış ülkeler gibi, kumarhane ve genelev işletmeciliği, işporta tezgahları ve karapara aklama bankacılığı üzerinde yürüyor. Bir yandan kağıt mendil satarak, kilonuzu boyunuzu ölçerek, kavşaklarda bekleşen otomobillerin camlarını silerek evlerine para götürmeye çalışan yüzbinlerce çocuğun sergilediği korkunç sefalet, öte yandan hiçbir eski masalcının hayal edemeyiceği kadar zengin ve gösteriş meraklısı para babaları, işkenceci ve sokak ortası infazcı polisler, ölüm mangaları, grev hakları budanmış, sendikasız bırakılmış işçiler, yarı vahşi bir hayata terk edilmiş ve köleleştirilmiş kır emekçileri... Dünya Bankasının, İMF'nin borç kıskacında bunaldıkça, daha çok faşizm ve daha çok uyuşturucu üreten topraklar... Televizyon ekranlarından, plaj,samba ve futbol cenneti olarak gösterilen ülke, boydan boya hastalık, cehalet ve yoksulluk içinde kıvranıyor!"

Aydın Çubukçu'nun uz görüşle saptadığı bu ortamda "edebiyat eserleri piyasaya sunulur" "iç sıkıntılarına, bunalmışlığa deva bulamayanlara da içe kapanmayı "kendine dönmeyi" "Tanrıyı aramayı" "sevgiye sığınmayı" öneren, aşkın, bireysel kurtuluşun en kolay olduğunu öğütleyen, ucuz edebiyat, tıpkı diğer işporta malları gibi piyasaya sürülür. Yazar zengin olur, okur mutlu" olur.

İşte Aydın Çubukçu'nun saptaması. Tabii iş burda durmak "Devrimci gecelerin Nazım Hikmet Şiiri'nin değişmez seslendiricisi" Genco Erkal, bu ucuz romanı, *Simyacı*'yı hiç sıkılmadan Nazım Hikmet'in dizeleriyle sahneye aktarır.

Şimdi burda emperyalist ilişkiyi görmek gerekiyor. bir yanda katledilen Ker... Chris Hani, Kemal Türkler, Musa Anter, Talat Türkoğlu yüzlerce insan.

Öte yanda, "vatan için" ölüm buyruğu verenler. Lewis, Mehmet Ağar, Korkut Eken, beri yanda tetikçi Nalüs, Yeşil, Çatlı...

Simyacı işte bu ilişkilerin içinden çıkan... bu ilişkiler anlaşılmasın diye bilinci dumura uğratan edebiyatın romanı.

Mutlaka okunmalı Çubukçu'nun yazısı. Emperyalist ilişkilerin kültürü nasıl kuşattığını pek güzel anlatmış Çubukçu.

Bu ilişkiyi görmeyen... göremeyen devrimcilere geldikte... "Devrimci Gece"nize çağırdığınız Genco Erkal, yalnız Nazım Hikmet'i seslendirmesin, *Simyacı*'dan da bir bölüm oynasın, bundan böyle

19 Ağustos Salı

Bir sorunu eleştirmeden ya da savunmadan önce, o sorunu ortaya çıkaran hakikatın n'olduğunu iyi kavramak gerekir. Şimdi sorun, sekiz yıllık eğitim. Bu soruna nasıl bakacağız. Önce şu. Türkiye'de eğitim ezbere dayalı. Bundan sonra da böyle olacak. Eğitimin süresi değil, yöntemi değişmeli. Peki, bu böyledir diye sekiz yıllık eğitime karşı mı çıkmalıyız. Sorunu netleştirmek için, İslamcıların sekiz yıllık eğitime neden karşı çıktıklarını bilmek gerekiyor.

Akit gazetesinde Yaşar Kaplan yazıyor, "bunlar, kültürel dini bilgi'ye karşı değiller, ama fonksiyonel dini bilgiden çekiniyorlar" (Akit, 19/8/1997)

Gerçekten de bilginin kültürel düzeyde kalması "fonksiyonel" olmaması hiçbir işe yaramaz. Bilginin hayata girmesi gerekir.

Peki islamcılar, nasıl bir "fonksiyonel dini bilgi" istiyorlar. İşte sorunun temeli burda. "Fonksiyonel bilgi" derken, ne demek istendiğini yine Akit gazetesinden bir örnekle göstereceğim. Denizli'den bir okur, dini konularda soruyor. Şöyle. "Bir tarikat sohbetinde. "Kur'an-ı Kerim anayasadır. Sünnet ise kanun hükmündedir. Hiçbir kanun, anayasaya aykırı olamaz. Peygamberimiz "Benden mervi hadisleri Allah'ın kitabına arzedeniz" tavsiyesinde bulunmuştur. Hadislerin Kur'an ile test edilmesi gerekir" iddiası ortaya atıldı". diyor.

Bu işin doğrusunu öğrenmek istiyor. Yusuf Kerimoğlu, bunun doğru olmadığını söylüyor. Doğru olmadığını göstermek için de üç kitaba gönderme yapıyor. Gönderme yaptığı üç kitap şunlar. 1) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh:225 Madde 619 2) El Acluni-Keşfut Hela-Beyrut: 1351 (1. sh: 86. Madde:220 3)Molla Hüsrev Mir'st El Usul-İst. 1308 C:2, sh:7-8"

İslamı kültürel bilgi olarak edinmiş bir insan için böyle bir sorun yoktur. O, namazını kılar, orucunu tutar, zekatını verir, maddi durumu elverişliyse hacca gider. Günlük sorunları da aklıyla çözer. "Fonksiyonel dini bilgi" işte tam bu akıl noktasında gündeme giriyor. "Fonksiyonel dini bilgi" aklın kullanımına kesinlikle karşı, Yusuf Kerimoğlu, şöyle diyor. "Akıl, Allahu Teala (cc)'nin tekliflerini kavramak için gerekli, fakat yeterli olmayan bir vasıtadır. Akıl ile bir şeyin haram kılınmışı caiz değildir İbn-i Abidin: "Bizim mezhebimize (ehl-i sünnet'e) göre, hiçbir şey akıl ile haram olmaz. Yani bir şeyin haram olduğuna hüküm vermek ancak Allah'a mahsustur. (...) İbn'i Huzeyme (rh.a) "Esas Sabih" isimli eserinde: "Şahsi kanaat veya akıl ile sünnete karşı çıkılamayacağını, evvelki akıl ile kavranamasa dahi sünnete riayet edileceği" belirtmiştir" (Akit Gazetesi, 19/8/1997)

Şu net bir şekilde görülüyor. "Fonksiyonel dini bilgi" akıla, düşünmeye karşı. Bütün dinlerde böyle bu. İslam dini de, akıla, düşünceye dayanmaz, inanca, imana dayanır. Türkiye'de sekiz yıllık eğitim, işte bunu, belli bir ölçüde engelledi. Kıyamet bu yüzden koptu.

Sekiz yıllık eğitim, yöntemsizliğine... eksikliğine karşın ileri bir adımdır. Desteklenmelidir.

Sekiz yıllık eğitimi eleştiren DYD'li Mehmet Gölhan "Bu işte komünistlerin parmağı var" demiş. Doğru değil bu. Bu işte komünistlerin parmağı yok. Bu işte ordunun parmağı var.

21 Ağustos Perşembe

Bu topraklarda yaşayan bizler, 80-90 yıl önce bu topraklarda ne olup bittiğini pek bilmiyoruz. Bilmeliyiz. Çünkü bugün Balkanlar'da, Orta Doğu'da yaşadığımız sıkıntıların temeli, yüzyıl önce bu topraklarda olup bitenler. Bu açıdan bakıldıkta Zafer Toprak'ın *Milli İktisat-Milli Burjuvazi* adlı eseri önemli. (Tarih Vakfı-Yurt Yayınları. İstanbul. 1995)

Bu eserden öğrendiğime göre, Jön Türkler, Osmanlı devlet geleneğine başkaldırıyor. Zafer Toprak şöyle diyor. "Devrimin ilk yıllarında İttihatçılar, "kapıkulu" geleneğini yadsıyor, bireyciliğin çağdaş toplumun felsefesi olduğunu, devlete karşı bireyin savunulması gerektiğini ileri/sürüyorlardı" Bu ortamda İttihatçılarca, "Müslüman ya da gayrimüslüm tüm Osmanlıların "Osmanlı milleti'ni oluşturdukları telkin edildi."

İttihatçılar, "Osmanlı bireyini, vatandaş kimliğini" yaratmayı amaçlıyor. Bu olabilseydi, bugün hem Balkanlar'ın hem Orta Doğu'nun durumu böylesine karmaşık.. karışık olmazdı. Daha ötesi şu bile söylenebilir. Emperyalizm, daha Balkanlar'da durdurulur... belki dünya aydınlık bir geleceğe ilk adımlarını atardı.

Peki neden böyle olmadı. Bunun en temel nedeni, milliyetçilik. Zafer Toprak bunu şöyle anlatıyor, "Osmanlı topraklarında gayrimüslim unsurlar arasında milliyetçilik diye nitelendirilebilecek duygular çok eski tarihlere uzanıyordu. Yönetilme duygusu çoğu kez merkeze karşı bir tavrı gündeme getirdi. Bu tavır, ortak duyguya dönüştüğü ve din, dil gibi etmenlerle beslendiği oranda milliyetçilikler ortaya çıktı. Türk unsuru vurgulayan milliyetçilik ise Osmanlı milliyetçiliklerinin en sonuncusuydu"

Zafer Toprak'a göre "Anadolu müslümanı" Türk milliyetçiliğinin bilincinde değildi. Balkan savaşıyla durum değişiyor. Çünkü "Osmanlı Müslümanı, kısa zamanda, kısa bir süre önce aynı devlet çatısı altında yaşadıkları Rumla, Bulgarla, Sırpla, kanlı bıçaklı olmuştu. 19. yüzyıldan itibaren çökmeye yüz tutan, "millet sistemin" cephe gerisinde etkisini göstermede gecikmedi. Artık "millet"lerin hoşgörü, uyum ve belki de işbölümü esası üzerine kurulu birliktelikleri" çöküyor.

Balkanlardan, Orta-doğu'ya sıçrayan, halkları birbirine düşüren milliyetçilik akımını, Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya destekliyor. Pazar kavgası yüzünden, Balkan halklarının birliktelikleri yıkılıyor, Rum-Bulgar-Sırp, sonra Türk milliyetçilikleri bu bölgeyi cehenneme çeviriyor.

Emperyalizmin bu oyununu, dönemin sosyalistleri, bozamıyor. Tam tersi o dönemin sosyalistleri, sosyalizm adıyla milliyetçilik yapıyor.

Şunu bilmek gerekiyor. Balkanlar'da, Orta Doğu'da bugün bile devam eden kanlı milliyetçilik kavgasının bir sorumlusu emperyalist devletlerse, bir sorumlusu da sosyalizm adı altında milliyetçilik yapan sosyalistlerdir. Üstelik daha çok sosyalistlerdir. Çünkü Osmanlı yönetimi "İttihad-ı anâsır" ya da unsurların (milletlerin) birliği özlemiyle" yola çıktı, sosyalistler bunu göremedi.

Bir başka eserde şöyle deniyor, "Balkanlar'daki ulusal sorunun çözümünü gerisin geriye geleneksel çerçevesine, yani yerli Müslüman halkların siyasal geleceklerini yok etme ve Türkleri Balkanlar'dan sürüp çıkartma çizgisine döndürmüştür." (Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik. İletişim)

Ulusal sorunu, türkleri, müslümanları geleceklerini yok ederek çözmeyi öngören tavrı, sosyalistlikleri lafta kalan sosyalistler de destekledi. Balkanlar'da kırım, daha sonra Balkan savaşı başladı. Bunun sonucu, İttihat-Terakki yöneticilerinin milletlerin birliği özlemi çöktü. Zafer Toprak, bu konuda şöyle diyor, "milletlerin birliği özlemi, Balkan Harbi 'yle düş kırıklığına dönüştü, geniş toprakların yitirilişi, Osmanlı "milletleri"ni birlikten, bütünlükten kopararak bölünmüşlüğe, çözülüşe götürdü".

Şöyle bir sahne düşünün. İttihat-ı Terakki, milletlerin birliğini düşünüyor. Dahası, Osmanlı yönetimi Bulgaristan'ın bağımsızlığına karşı değil. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik adlı eserde Adanır şöyle diyor, "Yeni Türkiye, Bulgaristan'ın bağımsızlığına karşı olmadığını ğöstermek ve bu ülkeyle dosttane ilişkiler kurmak istediği için bağımsızlık ilanında hazır bulunmak üzere, Sadrazam Kamil Paşa, bizzat Sofya'ya gitmeyi önermiştir. Fakat Bulgar hükümeti, Avusturya-Macaristan'la birlikte hareket etmeyi ve bağımsızlık sorunu Türkiye'deki yeni rejimi gözden düşürmek için bir silah olarak kullanmayı yeğledi. 5, 6 ve 7 Ekim 1908'de sırasıyla ardarda Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı ve Girit'in Yunanistan'la enosisi ilan edildi".

İttihad-i Terakki, ulusların birliğini düşünürken, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırplar toprak genişletmeyi düşünüyor. Bu durumu sezen az sayıda sosyalistlerden biri... Sakazov, şöyle diyor. "Bulgaristan bağımsızlığının gerçekleştirme biçimi, Bulgarla Türkler arasında eşsiz bir özgürlük ve uzlaşma fırsatı sunan Jön Türk devrimine ihanet edilmesini simgelemektedir."

Zafer Toprak, bundan sonrasını şöyle anlatıyor, "Babı-ali Baskını, Osmanlı "çoğulculuğu"nu noktaladı. Bundan böyle Cihan Harbi'nin sonuna dek İttihat ve Terakki, mutlak güç olarak ülkeyi yönetti. Her türlü ayrılıkçı akım bastırıldı. Osmanlı kendini her ne pahasına olursa olsun savunuyordu. "Hürriyet"i ilan edenler sanki birer despota dönüştüler. Bir yandan ulusal kimliği oluşturan taban biçimlenirken diğer yandan "başka"sı yıldırıldı, göçürüldü. Ulus devletin beşeri faturası yüksekti (...) Anadolu Müslümandı. Türk kimliğini oluşturacak ortak paydaya sahip olsa dahi bunun bilincinde değildi. Oysa Balkan Harbi'yle durum değişti. Milliyetçilik Müslüman-Türk unsur arasında giderek yeşerdi. Türk milliyetçiliği kitleselleşti. Geniş bir kesimi peşinden sürükledi. İttihatçıların en büyük başarısı bir ulus yaratmaktı. Milli mücadele böyle bir birikimi aldı."

Bugün hem Balkanlar'da hem Orta-Doğu'da yaşanan felaketler zinciri, Balkan savaşı'yla başladı. Balkan sosyalistleri, emperyalist oyununu görebilseydi, milliyetçilerle koikola milliyetçilik davasına baş koymasaydı, "ulus devletin beşeri faturası" nice acılarla ödenmezdi.

Zafer Toprak'ın *Milli İktisat-Milli Burjuvazi* adlı eseri, dikkatle, özümsene özümsene okunmalı. Tabii, daha uzun yıllar beşeri faturalar ödemek istemiyorsak.

27 Ağustos Çarşamba

Türkiye'de herhangi bir sorunu tartışmak mümkün değil. Bir sorun ortaya çıktıkta, karşıt görüşleri savunanlar, hızla savaş düzenine giriyor, karşılıklı son derece ağır suçlamalar başlıyor.

Şimdi sorun *Barış Tireni*. Bu dediklerim *Barış Tireni*'nde de yaşandı. Bu sorunla ilgili düşüncelerimi söylemeden önce *İnsancıl*'ın duruşunu anlatmalıyım.

28 Temmuz'da faks geldi, *İnsancıl*'a. Faksta şöyle deniyordu, "Appel Vön Hannover İstanbul İrtibat Bürosu'na "1 Eylül Dünya Barış Günü'nde, Diyarbakır'da olacak şekilde, Brüksel'den hareket edecek olan Musa Anter Barış tireni projenizi destekliyorum".

Biz *İnsancıl Emekçileri*, dakika sektirmeden bize gelen faksları imzaladık, İrtibat Bürosu'na gönderdik.

Ancak bize, *Barış Tireni*'yle ilgili hiçbir bilgi verilmemişti daha önce. *Barış Tireni*'yle ilgili toplantılar yapıldı mı, yapılmadı mı Türkiye'de, bu konuda bizim hiçbir bilgimiz yoktu. Durumu, basından izliyorduk. Bu, bize rahatsızlık vermez. Bundan ötürü, sözgelimi, bir arkadaşımızı gönderip, "N'oluyor, ne var, bize de bilgi verin" demedik. "Size n'oluyor. Size ne" diyebilirler çünkü.

Ama hiçbir bilgi verilmeden *İnsancıl*'dan destek istendi. Desteği verdik. Bu noktadan sonra *İnsancıl*'ın bu sorunla ilgili ayrıntılı bilgi isteme hakkı doğdu. Rastlantı bu ya, o gece *Umut Radyo*'da *Güneşleme* adlı programımız var. Hem biz, hem *Umut Radyo* dinleyenleri

bilgilenir düşüncesiyle *İrtibat Bürosu*'nu aradım. *Umut Radyo*'da program yaptığımızı, kendileriyle telefonla bağlantı kurup bu konuda bilgilenmek istediğimizi söyledim. Telefon birkaç kişiye aktarıldı. Telefona son çıkan bizi daha sonra arayacağını söyledi. Aradı da, ben durumu, yeniden kendisine anlattım. O kişi, "Size kimin bilgi vereceğini saptadıktan sonra, sizi arayacağız" dedi. Deyiş o deyiş. Hiç kimse aramadı bizi.

Tam anımsamıyorum, bu telefon konuşmasından belki bir gün sonra, yeni fakslar gelmeye başladı. *İrtibat Bürosu*'ndan. Tirene nereden bineceğimiz soruluyor.

Durum şu. "Musa Anter Barış Tireni"ne destek verdiğimi yazılı bildiriyorum. Ondan sonra bilgi istiyorum. *İrtibat Bürosu,* bilgi vermiyor, "Sen bilgiyi n'apacaksın. Bilgi senin neyine. Tirene nerden bineceksin" diyor. Tabii biz bu faksa yanıt vermedik. Bilgi verilmediği için, *İnsancıl* eylemli destek vermedi *Musa Anter Barış Tireni*'ne

Neden vermedik. Çünkü, en azından *İnsancıl*'a karşı, *İstanbul İrtibat Bürosu,* dayatmacı davrandı. "Biz, İnsancıl'a bilgi vermeyiz. Tireni destekliyor musun Tirene nerden bineceksin. Soru yok. Bilgi yok. Evet mi, hayır mı?"

Şu bilinsin. Hangi amaçla olursa olsun, dayatmacı, baskıcı bir tutumu, *İnsancıl* kabul etmez.

Daha sonra olaylar gelişti, ortalık toz duman oldu. Bir faks daha "Perapalas'ta toplantı yapıyoruz. Gel." Emrin başüstüne deyip, gideceğimizi sandılar.

İnsancıl gitmedi.

Şimdi ilk düşüncemi söylüyorum. *İstanbul İrtbat Bürosu*'na söylüyorum. Böyle dayatmacı, despotik tavırla barış kurulmaz. Bizden destek istiyorsanız, biz, ıncığına cıncığına kadar bilgi isteriz. "Efendim, barış dedikte, kimse buna karşı çıkamaz, tası tarağı toplar gelir". derseniz, bu olmaz. Her mücadele, hele barış mücadelesi, en küçük kümeyi bile dikkate almak zorundadır. Bu açıdan bakıldıkta bu işin *İstanbul İrtibat Bürosu,* son derece başarısız olmuştur. Türkiye'de birçok güzel iş, ehliyetsiz, beceriksiz kişilerin elinde *Barış Tireni*'nin *İstanbul İrtibat Bürosu,* son derece beceriksiz, üstelik kaba hareket etmiştir.

Şimdi geliyorum Barış Tireni sorununa. Başta dedim ya, Türkiye'de bir sorunu tartışmak mümkün değil. Bu sorunda durum şu. "Barış Tireni Türkiye'ye gelsin" dersen, bir küme "Sen bölücüsün. Senin amacın Türkiye'yi bölmek" diyor. "Barış Tireni Türkiye'ye gelmesin" dersen, öbür küme "Sen faşistsin" diyor.

Bayanlar, baylar, buna düşünce yoksunluğu denir. Bundan ötürü, burda bilgi yok... düşünme yok, despotluk var. Ya faşist olacaksın, ya bölücü.

Ben bunları okurken, toprak altında kalmışcasına boğuntuya kapıldım. "Faşist... bölücü" diye kürek kürek toprak atılıyor sandım üstüme. Bu bir yana, bir korku... bir yıldırı oluşturuluyor insanın üstüne, aman bana faşist demesinler, bölücü demesinler diye, bir çok insan düşüncesini söylemiyor.

Şu işe bakın. Bir yanda devletin baskısı. Öte yanda, tirene evet diyenlerin, tirene hayır diyenlerin baskısı.

Durun... Durmalısınız. Durmak zorundasınız. Ben sokaktaki insanım. Şimdi sizlere soruyorum. Tiren gelsin, tiren gelmesin diyenlere... Barış sizin için temel sorun mudur, yoksa taktik bir sorun mudur. Barış sizin için taktik bir sorunsa, değil bu ülkede evinizde bile barışı kuramazsınız.

İşte işin tatsız yanı. Tiren sorununda uyguladığınız yöntem, şunu gösteriyor. Barış sizin için taktik bir sorun. Bu o kadar belli ki, CHP İl Başkanı, Barış Tireni'ne destek veriyor. CHP, önce Tomris Özden'in hesabını versin.

Barış tirenini destekleyenler, tirenle barışın gelmeyeceğini biliyor tirene hayır diyenler de, bu tirenin Türkiye'yi bölemeyeceğini biliyor, ama karşıt görüşü, bir adım geriletmek için veryansın saldırıyorlar.

Bu işin bir taktik sorun olduğunun öbür kanıtı şu. Emekçiler... halk yok bu işin içinde. Emekçiden, halktan kopuk sendika, dernek başkanları yer tutma mücadelesi veriyor.

Bir kanıt daha. Güney Afrikalı milletvekili Gassan Solomon, *Barış Tireni*'ni destekliyormuş. Gassan Solomon'a şunu sormak isterdim. Siz, insan hakları ihlal edildiği için Türkiye'ye silah satmıyorsunuz. Çok iyi ediyorsunuz. Bu noktada sizden öğrenmek istediğim şu. Suudi Arabistan'a silah satıyorsunuz. Suudi Arabistan, insani hakların ihlâl edilemediği, demokrat bir ülke mi oldu yoksa.

Barışın taktik bir sorun diye kullanılması barışa zarar verir... barışı gerilettirir.

Şimdi bana telefonla ulaşan... "Hocam, iki ateş arasında kaldık. N'apacağımızı şaşırdık!" diyen okurlarıma söylüyorum. Şaşırmayın... korkmayın. Barışın temel bir sorun olduğunu savunan.. barışı taktik sorun diye bakanların karşısında gerilemeyin. Baskıcı yöntemlere boyun eğmeyin.

Tiren gelsin, gelmesin diye, birbirlerine balta kürek saldıranlar, şimdi sözüm size. Bu yöntemle barış gelmez. Yandaşlarınızın desteklerine kanmayın. Halk korktu sizden. Faşist, bölücü damgası yemekten korktu.

Barış Tireni savunucularına geldikte... Son sözüm size. *İnsancıl* size koşulsuz destek verdi. Hem bilgilen-

mek... hem de milyonlarca insanı bilgilendirmek amacıyla, *Umut Radyo*'nun en çok dinlenen *Güneşleme* programına çağırdık sizi. Buna karşı siz, buyruk vermeye... bizi baskılamaya yeltendiniz. Bu yöntem son derece yanlıştır. Bu yöntemle barışı kuramazsınız. İş, buradan Diyarbakır'a gitmek değildir, iş, barış isteyenleri örgütlemektir.

Bu dediklerim üstüne bir düşünün.

Ha bir de şunu söyleyeyim. Dergilerinizde, gazeteleriniz de bunları yazdım faşist ya da bölücü diye saldırmayın bana. Böyle saldırılara pabuç bırakmam da.

28 Ağustos Perşembe

Dün, şunu söyledim. Hem tireni savunanlar, hem tirene karşı çıkanlar, barışı taktik bir sorun diye görüyor. Taktik sorun şudur. Taktik sorunda temel amaç söylenmez. Başka bir amaçla, temel amaca bir adım daha yaklaşma güdülür. Sözgelimi, hem tireni savunanlar, hem tirene karşı çıkanlar, Diyarbakır'a tiren girerse barışın gerçekleşmeyeceğini biliyor.

Peki bu durumda n'apmak gerekir. Böyle bir durumda doğru yöntem, taktik sorunu, temel soruna dönüştürmektir. Sözgelimi, Türkiye'yi yöneten bir siyasal örgütün başında olsam, hemen bugün işe başlasam, bu ülkede "vatan uğruna insan katleden, insan katlettiren, kim varsa, derhal tutuklar, mahkemeye veririm. Bu ülkede "faili meçhul" tek bir suç bırakmam. Bütün bunların yanısıra tam anlamıyla, eksiksiz demokratik bir yapılanma kurarım. Sözgelimi, bu ülkede "Millet hakimiyetini" değil, "Allah'ın hakimiyetini" savunanlara, "Buyurun partinizi kurun, siyasi, kültürel mücadelenizi verin!" derim. Bu ülkede "Biz, Türkiye Cumhuriyeti'nde değil, "Kürt Cumhuriyet'nde yaşamak istiyoruz, ayrılmak istiyoruz" diyenlere, "Buyurun partinizi kurun, siyasi kültürel mücadelenizi verin... derim.

Bu, Türkiye'de ciddi bir rahatlama yaratacak. Kim şeriatçı, kim milliyetçi, kim marksist net bir şekilde ortaya çıkacak.

Bu ideolojik hesaplaşma, halkın önünde, televizyonlarda, kürsülerde yaşanacak. Bu ideolojik hesaplaşmadan marksistlerin üstün çıkacağını, hem milliyetçileri, hem şeriatçıları silip süpüreceğini iyi biliyorum. Çünkü Anadolu halkı, ne Türk, ne Kürt milliyetçisine, ne de şeriatçıya yüzvermez.

Sonra ben burda "Özgürlük, Demokrasi, Barış Tirenleri" hazırlarım. Bu tirenleri İran'a, Irak'a, Suriye'ye, Libya'ya, Ürdün'e, Suudi Arabistan'a, Güney Afrika Cumhuriyeti'ne gönderirim. Durmam. Bu trenleri Avrupa'ya gönderirim.

Tabii bugün Türkiye'yi yönetenlerin barış diye bir sorunu yok. Bundan ötürü, taktik mücadelede bile bocalıyor, *Musa Anter Barış Tireni*'ni önlüyor.

Musa Anter katledildi. Sen devlet değil misin, Musa Anter'i katledenleri bulmak senin görevin değil mi. En azından Musa Anter'i katledenleri bul, Barış Tiren'i Diyarbakır'a girdiği gün, mahkemeyi başlat. Bunu bile niye yapamazlar.

Yapamazlar. Çünkü Türkiye'de işi gücü olanlar sabahtan akşama kadar çalışır. Elinden hiç bir iş gelmeyen, ehliyetsiz, beceriksiz kişiler de, işte bu işi gücü olanları dernekte, sendikada, parlamentoda yönetir. Sistemi hiç değiştirmeden yapılabilecek düzeltimler de bu yüzden yapılamaz. Çünkü, dernek, sendika, parti, devlet yöneticileri ehliyetsizdir, beceriksizdir, boş gezenin boş kalfasıdır.

Arkalarındaki siyasi gücü çekin, bunlar, "Abi, ne iş olursa yaparım" diye iş arar. İşin talihsizliğine bakın ki, ne iş olursa yaparım diyenler Türkiye'yi yönetiyor. Söz gelimi, bir Belediye Başkanı, yüzkişilik platform yaptırıyor, bu platforma 101 kişinin çıkabileceğini düşünmüyor. Platform çöküyor.

Türkiye'yi yönetenler, matematik, fizik, estetik, felsefe, psikoloji bilmiyor. Düşünen, hisseden insanları kızdıran,şaşırtan, güldüren olayların bir nedeni de bu.

29 Ağustos Cuma

Bir roman, *Bir Garip Vaka:* Matmazel P. Bu roman üstüne iki yazı okudum *Cumhuriyet Kitap*'ta (28 Ağustos 1997). Yazıları okurken kıkır kıkır güldüm. Bakın ne diyor Süha Sertabiboğlu, "Bizim, insan ruhu, insanın tinsel özellikleri hakkında bildiklerimiz karanlık bir denizde, lüks ışığıyla dolaşan sandaldaki balıkçının gördüğü kadardır. Ancak yüzeydekileri ve yüzeye çıkabilenleri, ya da diptekilerin, o korkunç, esrarengiz karanlıkta olup bitenlerin su yüzüne etkilerini ya da yansımalarını farkedebiliriz yalnızca. Bunun ötei, o dipsiz, korkunç karanlıktır."

Süha Sertabiboğlu, bütün bunları, "İnsan beyninde henüz gizini çözemediğimiz büyük bir enerjinin" var olduğunu kanıtlamak için söylüyor.

Beni kıkır kıkır güldüren noktaya geliyorum, şimdi. "İnsan ruhunun derinliklerindeki gizlerin" görülemeyeceği, karanlık denizde lüks ışığıyla dolaşan balıkçıyla temellendirilemez. Balıkçının amacı denizin dibini görmek, denizin gizlerini çözümlemek değil. Balık tutacak balıkçı. Tek derdi bu. Sertabiboğl şöyle demeliydi. "Gelişmiş teknolojik araçlara... deniz diplerinin ince ince araştırılmasına karşın, nasıl denizin gizi çözümlenemediyse, insan ruhu da böyledir."

Yazarın temellendirmesi söylediğim gibi olsaydı bile bu kez "insan ruhu"na gülerdim kıkır kıkır. Madde dışında maddeye can veren bir ruh olduğuna inanıyor mu yazar. Belki de inanıyor. bakın ne diyor, "Bugünkü bilim, durmaya asla tahammülü olmayan, güçlü bir motorun itkisiyle, kontrolden çıkmış bir şekilde ilerliyor, atom bombasını, teknolojinin bizi geri dönülmez felakete götürmesi tehlikesini yaratan da bu!"

Gördünüz mü, güçlü bir motorun itkisiyle neler yapıyormuş bilim. Peki, nerde o güçlü motor. Bulalım güçlü motor. Durduralım. Atom bombasını yapmasın. Çevreyi bozmasın.

Ah, o güçlü motor.

Ben o güçlü motorun adını söyleyeyim yazara. Ruha inandığı için, hemen bulabileceği bir adla söylüyorum. O motorun adı, "kapitalizmin ruhu"dur. Engels'le Marks, o "ruhun" derinliklerine inmiştir.

Öbür yazıya geldikte... Özlem Temizkan. Şöyle başlıyor yazar, "Birçok kişinin, gece yarısı aniden uyanarak karanlıkta korku dolu gözlerle etrafa bakınıp, yabancı bir yerde olduğu korkusuna kapıldığı olmuştur."

Yazar, birçok kişinin "gece yarısı, aniden uyanarak karanlıkta korku dolu gözlerle etrafa" baktığını nerden biliyor. Gerçekten de birçok kişi böyle gece yarısı pattadan uyanıp, "karanlıkta korku dolu gözlerle etrafa bakıyorlarsa" onlara şunu derim, karanlıkta uyumayın. Bana geldikte... Benim böyle bir sorunum yok. Gece yarısından sonra uyurum.

Özlem Temizkan'dan kurtulmak mümkün değil. Diyelim, korku dolu gözlerle uyandınız. Çevreye baktınız. Burası sizin odanız. Bütün nesneler tanıdık. Yazar, "Artık içiniz rahatlar ve huzurla yarım kalan uykunuza dönebilirsiniz" diyor. Yazar, odanızda sizi, "yarım kalan uykunuza döndürüyor. Eh, tamam, kurtuldum derken, Özlem Temizkan o müthiş sorusunu patlatıyor, "Ya bu mekan size tanıdık değilse neler hissedersiniz?"

İşte bundan sonra roman değerlendirmesi başlıyor. Özlem Temizkan şöyle diyor, "Bu ilginç öykü, yazarın biçimsel olarak sıradışı bir anlatım kullanması ve akıcı diliyle sürükleyici bir roman olarak karşımıza çıkıyor".

Temizkan'ın sözü ettiği roman, bugüne kadar "karşıma çıkmadı". Belki bir gün karşıma çıkar, tanışırız.

Romandan bir alıntı. "Hayvanlar akıllı davranışlarıyla bizi sık sık şaşırtırlar, bizim kuşkuculuğumuz yüzünden baskı altında tuttuğumuz güdülerine bağlı olan duyuları sayesinde mantığın kabul edemeyeceği bilgilere sahip olurlar." Yazar bu alıntıdan sonra şöyle diyor. "Gerçekten de hayvanların sezgileriyle anlayabildiği birçok şeyi akıl yoluyla algılamaktan o kadar uzağız ki..."

N'apacağız şimdi... gel de üzülme. Ama burda bir sorun var. İnsan akıl yoluyla, algılamaz. Duyularla algılar. Bir sorun da şu. Yanlış biliyorsam düzeltsin yazar. Hiçbir hayvan sezgi yoluyla ateşi bulamadı. Aklıyla insan buldu ateşi.

Sezgisel açıdan, hayvanların edindiği bilgiden uzağız diye hayıflanmasın yazar. Hem hayvanların "bilgi"sine bilgi denmez. Her neyse, bu roman gerçekten de son derece "ilginç". Yazara göre "romanın öyküsü" varmış. "Öyküsü olan roman" ilk kez yazılıyor. Bir de bu roman "yalan yaşam öyküsüne" değil, "gerçek yaşam öyküsüne" dayanıyormuş.

Öbür yazar Süha Sertabipoğlu, şöyle diyor roman için "Romanda sözü edilen olay, 18. yüzyıl Viyanası'nda geçer, Dr. Anton Mesmer'in notlarına dayanır, yani hemen hemen tümüyle gerçektir."

Görüyorsunuz değilmi, "yani hemen hemen tümüyle gerçek bir roman"

Her iş zordur. Terzi, bir kumaşı, keser, diker pantolon yapar. Fırıncı ekmek yapar. Duvarcı duvar yapar. Bütün bunlar zordur. Her iş zordur. Emek ister, ciddiyet ister. Bilgi ister. Yazarlık da böyledir. Bakın romana bir değer katarmış gibi, "yani hemen hemen tümüyle gerçek bir roman", ya da "gerçek yaşam öyküsü" diyorlar ya, bütün bunlar romanın değerini milim etkilemez.

İşinizi bilmeden yazı yazıyorsunuz. Tabii bu, Türkiye'nin genel durumuna uygun.

İş bilmezlerin "işlerine" yapıp ettiklerine bazen kızıyorum, sinirleniyorum, bazen gülüyorum.

Bu kez güldüm. Sizler çok yaşayın emi... Siz, ikiniz, bir doğru nasıl temellendirilir, daha bunu bilmiyorsunuz. Çok bilmişlik taslayıp, içi boş cümleler kuruyorsunuz. Okuduğunuz romanı beğendiyseniz, yok denizin dibi... Yok geceyarıları uyanmalar deyip durmanıza ne gerek var. Doğru dürüst yazın. Şundan şundan ötürü beğendim bu romanı deyin. Siz o romanı değerlendirmiyorsunuz. Siz, ne kadar bilgili... ne kadar felsefi düşündüğünüzü göstermek istiyorsunuz. Elinizin ayağınızın dolaşması bundan. Kıkır kıkır gülüşümün nedeni de bu... elinizin ayağınızın dolaşması...

31 Ağustos Pazar

Dün 20.00 sularında bir teknede yavaş yavaş Boğaz'a gidiyoruz. Ender Helvacıoğlu, mikrofonda şöyle diyor, "Bu dergi benim sevgilim!" Ender Helvacıoğlu'nun "Sevgilim" dediği derginin adı Bilim ve Ütopya. Birçok insanla gülümser yüzle "Bilim ve Ütopya'nın 1. Boğaz Çıkartması" için teknedeyiz.

Türkiye'nin insani bir aydınlanma başlatması gerek-

tiğini hep söyledim. Bu gereklilikten öte bir zorunluluk. Bu topraklarda başlayan bir aydınlanma hareketi, bütün Orta-Doğu'yu... ordan dünyayı etkileyecek. Böyle bir hareket başladıkta Kürt sorunu kolayca çözülür, halkı inim inim inleten despot yönetimler çöker.

Şunu da söyleyeyim. Böyle bir aydınlama hareketinin Anadolu'da başlayacağını biliyorum. İşte bu açıdan baktıkta *Bilim ve Ütopya* dergisini, Anadolu aydınlanmasının önemli... etkin bir ögesi diye görüyorum.

Bilim ve Ütopya, bilim dergisi değil. Bilimle... bilimsel düşünmeyle insanı aydınlatma mücadelesi veren bir dergi. Bugüne kadar çıkan sayıları incelendikte şu görülür. *Bilim ve Ütopya,* gericiliğin, bağnazlığın odaklandığı her yere ağır darbeler indirir... bilimin gücüyle.

Bilim ve Ütopya Emekçileri, Boğaz Çıkartması'na iyi hazırlanmışlar. İnsanı rahatsız eden tek bir nokta yoktu.

Tekne Boğaz'da giderken *Bilim ve Ütopya*'ya emek verenler tek tek mikrofona çağrıldı. *Bilim ve Ütopya Emekçileri,* afra tafra yapmadan konuştular. Bütün bunlar olup bittikten sonra beni de, konuşmam için mikrofona çağırdılar.

Tarihte ilk aydınlanma hareketinin Anadolu'da başladığını söyledikten sonra, Anadolu'da yeniden başlayacak aydınlanma hareketinin önemli bir ögesi *Bilim ve Ütopya Dergisi*'dir, dedim.

Bilim ve Ütopya'nın Boğaz çıkartması, 23.30 sularında bitti.

Söyledim, *Bilim ve Ütopya* yalnızca bir dergi değil, aydınlanma hareketinin önemli bir ögesi. Dergiyi, bu konuma getiren Genel Yayın Yönetmeni Ender Helvacıoğlu'nun kişiliğinde *Bilim-Ütopya Emekçileri*'ni, kutluyorum.

Şu bilinsin *Bilim ve Ütopya*'yı, ilk sayfasından son sayfasına kadar dikkatle okuyorum.

İsmet Alıcı

FARENİN ÖLÜM BALADI
Şiirler
200.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

MEVSİMLER ÖTESİNE YOLCULUK

C.G. için

O bir kartal
rüzgarında
kanatlarımı sınadım

ilkbahardı
kıştı
yağmurdu
soğuktu... geçti

yaz geldi
yapraklarımı
gökyüzüne doladım
çiçek açtı bulutlar

o bir kartal
rüzgarında
kanatlarımı sınadım

çiçek açtı bulutlar

ERCİYES KASABASINDA YAŞLI BİR KADININ ÖLÜME YANITI

Yüzü toprak kırışığı bir kadın
annemi sordu
dedi ki
çocukluğunu bilirim onun
ah... gadam*
sen kızısın değil mi
gel öpeyim yanaklarından

Berrin TAŞ

* Gadam: Kayseri'de halk arasında kullanılan bir sevgi sözcüğü

İNSANÎ KÜLTÜR MÜCADELESİNE KATKI...

İNSANCIL'DAN DÖRT YENİ ESER

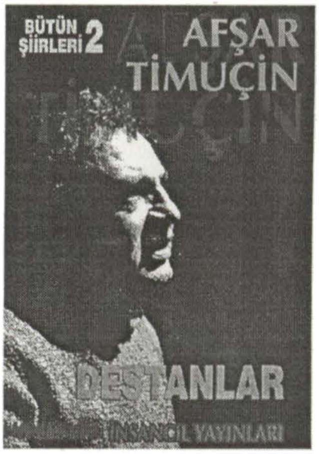

BÖYLE SÖYLENMELİ BİZİM TÜRKÜMÜZ
Şiirler
Afşar Timuçin
Fiatı: 300.000,-TL

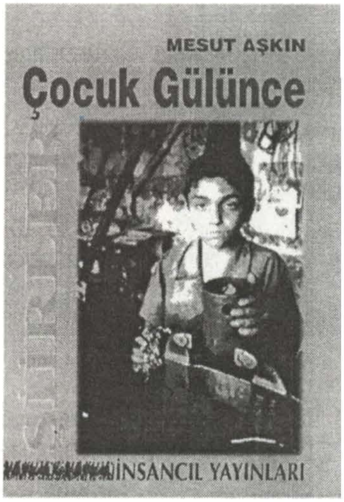

DESTANLAR
Şiirler
Afşar Timuçin
Fiatı: 350.000,-TL

ÇOCUK GÜLÜNCE
Şiirler
Mesut Aşkın
Fiatı: 250.000,-TL

KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM
Çeviri Şiirler
Anıl Meriçelli
Fiatı: 300.000,-TL

NOT: İNSANCIL ABONELERİNE ELDEN SATIŞLARDA %50, POSTAYLA SATIŞLARDA %40 İNDİRİM YAPILIR.

KİTAPÇILARDA

İNSANCIL YAYINLARI:

Mollafenari Sokak Nadir Han No:40-42 Kat:5 Cağaloğlu / İSTANBUl
Tel: (0.212) 513 93 99 • Fax: (0.212) 511 79 94

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 200.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL